

Mezigenerační soužití rodin

Bc. Kateřina Dušková

Diplomová práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Dušková**
Osobní číslo: **H190469**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Mezigenerační soužití rodin**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociologie rodiny, mezilidských vztahů a vícegeneračního soužití.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou fenomenologického rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BERG, Monika van den, 2020. Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z. Praha: Grada. ISBN 9788024721392.

MATOUŠEK, Oldřich a Markéta PRAŽÁKOVÁ, 2003. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN80-864-2919-9.

MOŽNÝ, Ivo, 2006. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství.

SKUPNÍK, Jaroslav, 2010. Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-019-3.

SOURALOVÁ, Adéla a Michaela ŽÁKOVÁ, 2020. Pod jednou střeou: třígenerační soužití v české společnosti. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 9788073254988.

ŠVARČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ, 2014. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788026206446.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **23. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 15. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 19.4.2021

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování autoritativních prací;

²⁾ Vysoká škola nejvýše ze své působnosti zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být zřetelně nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahrazení veřejností v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může za zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, učiže-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu; k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vácného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení čtyřlístého projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 sestává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo učit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje problematice soužití vícegeneračních rodin pod jednou střechou. Teoretická část objasňuje základní pojmy relevantní pro dané téma. Popisuje roli rodiny ve společnosti, osvětluje charakteristiky jednotlivých generací z pohledu vývojové psychologie a definuje vícegenerační soužití. Praktická část zjišťuje polo-strukturovanými rozhovory pohled příslušníků dvou generací na tento typ soužití. Data získaná tímto způsobem jsou poté analyzována pomocí otevřeného kódování a technikou vyložení karet.

Klíčová slova: společnost, rodina, generace, komunikace, interpersonální vztahy, mezigenerační solidarita, vícegenerační rodina, soužití

ABSTRACT

The thesis concerns the cohabitation of multi-generational families under the same roof. The theoretical part analyses the basic concepts relevant to the topic. It describes the role of the family in society, explains the characteristics of different generations from the perspective of developmental psychology and defines multi-generational cohabitation. The practical part examines, through semi-structured interviews, the perceptions and experience of the members of two generations concerning this form of cohabitation. The data gathered during the practical part are then analysed through open coding by the method of reading cards.

Keywords: society, family, generation, communication, interpersonal relationship, intergenerational solidarity, multigenerational family, cohabitation

Děkuji paní doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, Ph.D. za odbornou pomoc při vedení mé diplomové práce, zejména za její ochotu a vstřícnost, kterou mi při psaní práce věnovala.

Rovněž bych chtěla poděkovat všem participantům, kteří mi věnovali svůj čas při realizaci výzkumu.

Děkuji všem členům rodiny za trpělivost a podporu po celou dobu studia.

„Starajíce se o štěstí druhých nacházíme své vlastní.“
Platón

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Kateřina Dušková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 RODINA A JEJÍ VÝZNAM PRO SPOLEČNOST	13
1.1 RODINA A PRÁVO	17
1.2 RODINNÁ POLITIKA ČR	17
1.3 GENERACE	19
2 INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY A KOMUNIKACE	27
2.1 SOCIÁLNÍ INTERAKCE A KOMUNIKACE OBECNĚ	29
2.2 SOCIÁLNÍ INTERAKCE A KOMUNIKACE V RODINĚ.....	32
2.3 MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	34
2.4 MEZIGENERAČNÍ SOLIDARITA	35
2.5 MEZIGENERAČNÍ UČENÍ.....	38
3 VÍCEGENERAČNÍ RODINA A VÍCEGENERAČNÍ SOUŽITÍ	39
3.1 RODINNÉ SOUŽITÍ A JEHO LOKÁLNÍ ASPEKTY	42
3.2 PRŮŘEZ ČESKÝMI DOMÁCNOSTMI	43
3.3 SOCIÁLNÍ SLUŽBY A PODPORA PÉČE O SENIORA V DOMÁCÍM PROSTŘEDÍ.....	45
II PRAKTICKÁ ČÁST	48
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	49
4.1 KRITÉRIA KVALITY VÝZKUMU.....	49
4.2 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	50
4.4 DESIGN VÝZKUMU.....	51
4.5 VÝZKUMNÁ METODA	51
4.6 REALIZACE VÝZKUMU	52
4.7 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA PARTICIPANTŮ A JEJICH SPOLEČNÉHO SOUŽITÍ S JINOU GENERACÍ	52
5 ZPRACOVÁNÍ DAT	54
5.1 TECHNIKA „VYLOŽENÍ KARET“	55
5.2 KATEGORIE: TOK INFORMACÍ.....	55
5.3 KATEGORIE: JEDNOU JSI DOLE, JEDNOU NAHOŘE	60
5.4 KATEGORIE: PODPORA V KRUHU RODINNÉM.....	64
5.5 BUDOUCÍ PÉČE	66
6 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	70
7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	76
8 ZÁVĚR	77

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	78
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	86
SEZNAM TABULEK.....	87
SEZNAM PŘÍLOH.....	88

ÚVOD

Moderní svět s sebou přináší změny, které se dotýkají postavení jedince ve společnosti a přinášejí také novou podobu rodinného soužití. I přes tyto změny zůstává právě rodina nejstarší a v životě člověka nejdůležitější společenskou institucí, v rámci které probíhá jeho socializace, učí se rolím, které posléze v dané společnosti zastává. Rodina je místem, kde by mělo probíhat formování každého jedince směrem k mezilidským vztahům, pozitivním vazbám mezi lidmi, hodnotám a normám v chování. V posledních letech se díky moderní medicíně a zdravějšímu životnímu stylu lidé dožívají daleko vyššího věku než dříve a tudíž se prodlužuje i koexistence dospělých generací v rodině. Dlouhodobé společné soužití s sebou může přinášet sdílenou radost ze života, vzájemné obohacování, prohloubení citové vazby, úcty a empatie, avšak na straně druhé též vážné rozpory, pramenící z rozdílnosti názorů na životní styl, životním postoje, hodnoty, výchovu, řešení nepříjemných situací a další. Ty potom mohou vyústit ve vážné konflikty, které negativně ovlivní vzájemné mezigenerační vztahy a tím i společné soužití.

Tato diplomová práce se zaměřuje na fenomén vícegeneračního soužití, v rámci kterého budeme zkoumat osobní zkušenosti dvou generací trvale žijících pod jednou střechou.

V teoretické části práce se zaměříme zejména na popis Generace Baby boomers a Generaci X, jejichž zkušenosti budeme v práci analyzovat. Dále vymezíme význam interpersonálních vztahů i parametry jejich dobrého fungování, zaměříme se na aspekty efektivní komunikace a tato teoretická východiska dáme do kontextu s důležitostí mezigenerační solidarity a mezigeneračního učení. Posledním nezbytným teoretickým východiskem budou sociologické parametry vícegenerační rodiny, kterou popíšeme společně se statistikami ukazujícími výskyt tohoto fenoménu v České republice.

V empirické části pomocí metody kvalitativního výzkumu, formou polostrukturovaného rozhovoru, zjistíme pohled na mezigenerační soužití rodin příslušníků jednotlivých generací, kteří se pro společné bydlení pod jednou střechou rozhodli. Bude nás zajímat, jak vnímají vzájemné vztahy, komunikaci a mezigenerační solidaritu. Zaměříme se také na to, jaká úskalí toto soužití přináší a jaké strategie jsou z jejich pohledu pro vzájemné bydlení přínosem a které naopak nikoliv, zdali zkušenost se soužitím vyhodnocují pozitivně, nebo negativně. Poté budeme zjištěné informace analyzovat a zodpovíme hlavní výzkumnou otázku:

Jaký je pohled příslušníků Generace Baby boomers a Generace X na soužití ve vícegenerační rodině na základě jejich zkušeností?

Z hlediska sociální pedagogiky by zjištěné výsledky mohly přinést nový pohled na rodinné soužití a ovlivnit jedince při zvažování společného vícegeneračního bydlení, případně rozhodování členů rodiny o umístění seniora do zařízení sociálních služeb. Podle studie Asociace poskytovatelů sociálních služeb (APSSCR, ©2019) totiž není kapacita v těchto zařízeních stále dostačující a v budoucnu bude zapotřebí místa v domovech pro seniory a v domovech se zvláštním režimem zvojnásobit. Rozšíření vícegeneračního bydlení by mohlo posílit pocit potřebnosti a užitečnosti starších lidí, předávání zkušeností a poznatků mezi generacemi. Zároveň by nejstarším rodinným příslušníkům umožnilo dožít v prostředí, kde jsou jeho blízcí a které je mu domovem.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A JEJÍ VÝZNAM PRO SPOLEČNOST

Již v samém počátku lidské společnosti označované jako rodová se její členové (lovci a sběrači) podíleli společnými silami na zajištění potravy sběrem plodin, lovem zvěře, později jeho chovem a obhospodařováním půdy. Vzájemně si pomáhali, spolupracovali, drželi při sobě. Později se společnost začala formovat do malých jednotek - rodin, v rámci kterých byli její starší členové považováni za ty zkušené a moudré a péče o ně byla mladšími členy považována za jejich povinnost. Zejména v posledních letech se od tohoto modelu ustupuje a namísto toho, aby rodiny držely pospolu, čím dál víc se od sebe její členové vzdalují, upouštějí od společného bydlení a péči o své předky přenechávají mnohem častěji na zařízeních sociálních služeb. S tímto modelem přichází nejmladší a nejstarší generace o možnost prožít společně strávené chvíle a vzájemné pravidelné setkávání.

Geist (1992, s. 442) vnímá společnost jako výsledek všech sociálních vztahů, které vytvářejí živé bytosti, tedy lidé. Pojem společnost je označení pro lidskou jednotku, sociální celek utvářený na základě empirie. Je seskupován teritoriálně, obnovován a doplňován na základě sexuální reprodukce jeho členů. Celek svým trváním přesahuje životy jednotlivých členů a ve vlastních institucích socializuje členy nové. Do pojmu společnost jsou také zahrnovány i skupiny, které jsou vymezeny rozdílným způsobem. V těchto skupinách jejich členové nejen žijí, ale i pracují a je tedy zapotřebí vzájemně se domlouvat na podmínkách společného soužití. Velký sociologický slovník vymezuje společnost „*v nejširším slova smyslu synonymum pro lidstvo jako celek, lidský rod pro největší společenskou skupinu, k níž jedinec může náležet; soubor osob, žijících ve skupině, jež jsou vzájemně propojeny, na společném vymezeném a ohraničeném teritoriu kontrolovaném politickou mocí, řídících se týmiž základními normami a chovajících se podle ustálených kulturních vzorců*“ (Linhart a kol., 1996, s. 1194)

Novotná (2010, s. 8) nahlíží na společnost jako na těžce uchopitelný a rozdílně chápaný pojem a k tomuto doplňuje, že společnost je podle některých sociologů chápána jako soubor sociálních seskupení, pro které je charakteristický vznik a zánik, koexistence a propojenost. Podle Jandourka (2012, s. 216) je společnost tvořena jednotlivci, kteří se vzájemně kontaktují a ovlivňují prostřednictvím sítě sociálních vztahů. Je skupinou individuí, vyznačující se zvláštní kulturou a nezávislou na jiných skupinách, vymezená některými vlastnostmi, např. ohraničeným teritoriem, přítomností obou pohlaví a všech věkových vrstev, vlastnictvím určitých organizačních forem.

Rodina je obecně považována za základní stavební jednotku společnosti. Společnost se vyvíjí a tento vývoj s sebou přináší i změnu v rodinném soužití. Klesá počet sňatků, porodnost, zvyšuje se počet rozvedených manželství a počet dětí narozených mimo manželství. Mizí tradiční mužské a ženské role. Do popředí zájmu se dostávají jiné priority než v minulosti, pozornost je věnována především jednotlivci, jeho zájmům a potřebám, individuální svobodě.

V Matějčkově pojetí je rodina *„nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život. Člověk byl v těch dobách mezi ostatními velkými živočichy velmi nedokonalým tvorem a jeho mládě přicházelo na svět tak málo připravené, že pečovat o ně a chránit je v úzkém intimním společenství ženy a muže a případně dalších blízkých lidí byla prostě životní nutnost, základní podmínka pro jeho přežití.“* (Matějček, 1994, s. 15). Podle Matouška je základním článkem každé společnosti právě rodina, která tvoří rodiče, jejich děti, případně prarodiče. Podle autora tento model *„vykazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a ve všech známých současných společnostech.“* (Matoušek, 1997, s. 9)

Většina lidí vnímá rodinu jako přirozenou součást svého života, považuje ji za samozřejmost. Narodí se do ní, vyrůstá v ní, na dlouho dobu se stane nejdůležitějším místem v jeho životě. Rodina je místem pro uspokojování základních životních potřeb, pocitu smysluplnosti, touhy k někomu a někam patřit, vytváří se zde základní sociální vazby. Rodinná soudržnost dává podporu „v časech dobrých i zlých“. Rodinu již dávno netvoří klasický model sestávající z rodičů a jejich dětí, případně prarodičů. Narůstá počet svobodných matek, nevlastních rodičů, pěstounů, či homosexuálních párů vychovávajících děti. Proto ať už člověk vyrůstá kdekoliv, kde to za svou rodinu považuje je velice důležité, aby zejména dětství prožil v prostředí, ve kterém mu lidé, jimiž je obklopen, dávají lásku, péči a podporu, v prostředí, v němž se cítí bezpečně.

Kraus a Poláčková (2001, s. 78) chápou rodinu jako instituci s mezigeneračním přesahem. V tomto pojetí má rodina dva významy a to orientační, kdy dítě v rámci rodiny přejímá obsah rolí a prokreační, kdy dítě při zakládání vlastní rodiny přenáší zkušenosti, modely chování a interakcí z rodiny, ve které vyrůstalo. Starší členové rodiny jsou podle Matouška (2003, s. 64-66) od pradávna považováni za symbol moudrosti a v předávání tradic

hlavním zdrojem. Rodinné tradice jsou tím, co se vyskytuje v každé domácnosti, aniž si to její členové uvědomují. V rámci rodiny jsou uchovávané a předávány z generace na generaci zvyky, předměty, postoje a různé legendy. Tradice mají za úkol zvyšovat stabilitu rodiny a pomáhají při vytváření imunity proti vnějším, ale i vnitřním nepříznivým vlivům, které by souznění v rodině mohly narušit. Tradice jsou častěji udržovány a předávány ženami než muži. Do tradic se mohou zařadit i různé příběhy, které se v rámci rodiny odehrály a jejichž úkolem je leckdy pozvednutí sebevědomí rodiny, případně překonání těžkostí, kterými může rodina procházet. Formou tradic je v rámci předávání i tzv. rodinný kodex, který stejně jako ve společnosti určuje žádoucí projevy, modely chování a určité ideály. Aby tento kodex nezanikl, je zapotřebí udržovat je aktivním, tedy používat jej v běžném životě. Právě proto by v rodině měla být osoba, která jeho znaky a pravidla ponese. Toho úkolu se nejčastěji zhostí právě starší generace. Podle Krause (2008, s. 79) je rodina pro každého jedince nepostradatelná a velmi těžce nahraditelná. Její nezastupitelnost tkví především v předávání hodnot mezi generacemi.

Sociologický slovník vymezuje rodinu jako: „*malou, primární, neformální, intimní skupinu, která je tvořena lidmi spojenými příbuzenskými (manželskými, pokrevními pouty, a která plní funkci sexuální, ekonomickou, reprodukční a výchovnou. Typické je pro tuto skupinu intimní soužití ve společné domácnosti. Její členové se řídí stálými vzory chování*“ (Boudon, 2004, s. 38)

Klevetová (2008, s. 75) uvádí, že složení rodiny není vždy stejné, existuje několik typů rodin, které jsou rozdělovány podle velikosti, funkčnosti, či složení. V minulosti bylo zcela samozřejmé, že spolu s dětmi a jejich rodiči žili prarodiče. Mnohdy se jednalo o rodiny, které byly velmi početné, tvořeny až jedenácti dětmi. V dnešní době je trend opačný, rodina je nukleární, tvoří ji pouze rodiče a děti. Pojem nukleární se začal užívat po druhé světové válce, dnes už je chápán jako standardní způsob rodinného života vyspělých civilizací. Podle Matouška a Palzarové byla rodina až do 18. století společenstvím, ve kterém byli její členové zabezpečováni po stránce ekonomické, místem poskytujícím podporu při vzdělávání a péči v době nemoci a ve stáří. *Rodina byla natolik samozřejmým prostředím, že se o ní nevedl téměř žádný významný diskurs. Současně bylo téměř nemožné mimo společenství rodiny přežít.*“ (Matoušek a Palzarová, 2010, s. 13)

Každá rodina se podle Procházky (2012, s. 101-102) pojí k určitému prostoru (bytu, rodinnému domu), který je jejími příslušníky utvářen, rodina o něj pečuje. V tomto prostoru se rodina v průběhu času mění, rozšiřuje. Je tvořen rodiči, dětmi, prarodiči,

vykazující ve vývoji lidstva a takřka ve všech společnostech stabilitu. Autorem je považován za základní prvek každé lidské společnosti. Giddens (2001) vnímá rodinu jako „skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí“ (Giddens, 2001, s. 156 cit. podle Procházky 2012, s. 102). Výchova dítěte je úzce spjata s prostředím, ve kterém vyrůstá, mezi faktory ovlivňující výchovu patří rodinná struktura, přítomnost sourozenců, prarodičů, vzájemná interakce a komunikace, která mezi členy rodiny probíhá.

Podoba rodin, jak ji známe z dřívějších, se změnila. Mladé rodiny chtějí žít samostatně a děti již netráví tolik potřebného času se svými prarodiči. Aktivita, které by děti vykonávaly v jejich přítomnosti, by proto měly zastat, v ideálním případě, jejich rodiče. Na základě výzkumů kanadské socioložky Melissy Milkie (INDEPENDENT, ©2015) čas, který dětem věnují rodiče, nespočívá v četnosti kontaktů, ale ve kvalitě, v níž je patrná vřelost a láskyplnost, kterou se dítěti od rodiče dostává.

„Sociální prostředí má na člověka zásadní vliv a vede jej procesem socializace k přeměně z biologického tvora ve společenskou bytost“ (Procházka, 2012, s. 88). Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je významné při utváření jeho osobnosti, ovlivňuje jeho chování, hodnotový systém, emoční inteligenci, pohled na mezilidské vztahy a na celý život. Např. prof. Kraus uvádí, „že prostředí, ve kterém se pohybujeme, nás ovlivňuje a poznamenává. Tento vliv může být pozitivní avšak i negativní tzn., že prostředí člověka podporuje, ale může být i překážkou“ (Kraus, 2001, s. 103-105) Děti přebírají vzorce chování od svých rodičů, prarodičů, případně dalších osob, kterými jsou obklopeni, což se v budoucnu projeví v jejich přístupu ke svým dětem a lidem v jejich okolí. Ne každá rodina je ovšem schopna zajistit svým dětem prostředí pro jejich správný vývoj a právě sociální pedagogika a sociální práce jsou obory, které v případě potřeby přicházejí při práci s rodinou na pomoc při zmírňování a řešení případných problémů, které se vyskytnou nejen v souvislosti s výchovou, ale i dalších problémů, které mohou nastat v rodinném soužití.

1.1 Rodina a právo

Rodina jako základní sociální jednotka má právo na specifickou ochranu státu. Podle Všeobecné deklarace lidských práv, která vešla v platnost v roce 1948, čl. 16 má každá rodina ze strany společnosti a státu nárok na život a ochranu rodiny.¹ Evropská sociální charta z roku 1961 poskytuje rodině speciální ochranu ve svém čl. 16, podle kterého se státy zavazují zajistit nezbytné podmínky pro plný rozvoj rodiny, která je základní jednotkou společnosti, mimo jiné také zavedením rodinných dávek, daňovými opatřeními, a dalšími vhodnými prostředky.² Evropská úmluva o ochraně lidských práv vymezuje v čl. 8 právo na respektování soukromého a rodinného života.³ Podobnou úpravu obsahuje množství dalších globálních i regionálních lidskoprávních instrumentů, jako je Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1976, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1976⁴. Specifickou ochranu rodině poskytuje i česká Listina základních práv a svobod⁵, která vešla v účinnost v roce 1993 (čl. 10 odst. 2, čl. 32). V České republice není pojem rodina v právním řádu definován. Rodinné právo je součástí zákona č. 89/2012 Sb. - Občanský zákoník, část druhá, hlava I-III, kde je vymezen vznik a zánik manželství, povinnosti a práva manželů, příbuzenství a švagrovství formy soužití, péče o dítě, atd.

1.2 Rodinná politika ČR

Rodinná politika (MPSV, ©2020) představuje souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí. Nepřebírá tyto role a nezasahuje do vnitřního života rodin. Klade si za cíl poskytnutí komplexní pomoci rodině jako celku, tedy i širší rodině včetně dětí a prarodičů a posilování významu rodiny pro společnost.

Strategickým dokumentem je „*Koncepce rodinné politiky*“ 2017 (dále jen *Koncepce*),

¹ Deklarace je v češtině dostupná na stránkách české kanceláře OSN, <https://www.osn.cz/wp-content/uploads/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

² Evropská sociální charta byla do českého právního systému přijata sdělením *Ministerstva zahraničních věcí o Evropské sociální chartě č. 14/2000 Sb.m.s.* Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-14>

³ Tato úmluva byla do českého právního systému přejata *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.* Dostupné online: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-209>

⁴ Oba do českého právního systému přejaty vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1976-120>

⁵ Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky, usnesení č. 2/1993 Sb., online <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-2>

kteřá byla v návaznosti na „Zprávu o plnění Koncepce rodinné politiky za rok 2017“ aktualizována v roce 2019 (SOCIALNIPOLITIKA, ©2019). Podporovat rodiny je součástí investic do lidského kapitálu, který se vytváří i v rodině, a proto je pro soudržnost a další rozvoj společnosti rodina nezbytná. U dospívající generace by měl být kladen důraz především na vědomí hodnoty manželství, rodičovství a rodiny a také vlastní odpovědnost za její funkčnost a stabilitu, posilování ekonomické a sociální soběstačnosti, a tím mezigenerační solidarity a soudržnosti rodin.

Základním rámcovým dokumentem v oblasti sociální politiky ČR je „Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016-2025“ (MPSV, ©2016). Cílem tohoto dokumentu je nastavení systému sociálních služeb, tak aby odpovídal potřebám lidí v nepříznivé situaci a následně uživatelům sociálních služeb, a umožnil jim žít v jejich přirozeném prostředí, pokud je to možné s využitím neformální péče. Vzhledem k tomu, že demografické prognózy hovoří o zdvojnásobení počtu seniorů nad 75 let v příštích dvaceti letech, a předpokládá se, že téměř u čtvrtiny až třetiny bude jejich zdravotní stav vyžadovat nějakou formu dlouhodobé péče, lze očekávat, že význam neformální péče bude i nadále velmi velký. V neformální péči je spatřován významný ekonomický a společenský přínos, rovněž přispívá k rodinné soudržnosti a mezigenerační solidaritě. Je zapotřebí co nejvíce podporovat pečující osoby formou sociálních dávek, ale i v oblasti pracovního práva. V oblasti sociálních dávek došlo v roce 2019 novelizací zákona o sociálních službách k navýšení příspěvku na péči (SOCIALNIPOLITIKA, ©2019). V oblasti pracovního práva lze po novelizaci zákona o nemocenském pojištění od června 2018 čerpat dlouhodobé ošetřovné v délce 90 dnů (MPSV, ©2018).

V Evropské unii je Rodinná politika rovněž předmětem zájmu (SOCIALNIPOLITIKA, ©2019). Evropská unie nahlíží na rodinu jako na důležitý článek společenského vývoje, ekonomické prosperity a sociální soudržnosti. Z tohoto důvodu vyzývá členské země k vytváření udržitelného systému rodinné politiky s těmito základními cíli: 1. blaho dítěte, 2. rovnost žen a mužů, 3. sladování pracovního a rodinného života a 4. mezigenerační solidarita.

MPSV vyhláší od roku 2008 dotační projekt Obec přátelská rodině a od roku 2017 Obec přátelská rodině a seniorům (MPSV, ©2020) se zaměřením na podporu rodinných vazeb, mezigenerační soudržnosti, mezigeneračních vztahů, aktivního a smysluplného života seniorů v jejich sociálním prostředí a rozvoj pečovatelských kompetencí u všech generací. Cílové skupiny jsou rozmanité, zahrnují mladé lidi, kteří plánují založit rodinu, rodiny

úplné i neúplné s dětmi (do 18 ti let věku), rodiny, které očekávají narození dítěte, pěstounské rodiny, rodiny se specifickými potřebami a vícegenerační rodiny.

1.3 Generace

Rodina je zpravidla tvořena zástupci několika generací, a právě mezigenerační solidarita je důležitým pojítkem rodiny jako jednotky. Každá z generací má svá specifika, která ji spojují a zároveň odlišují od ostatních.

Na termín generace, a to co představuje, může být podle Jandourka (2012, s. 94) nahlíženo různými pohledy. Vymezení podle kalendářního věku členů dané skupiny znamená, že doba jejich narození je zhruba shodná a podobné životní situace prožívají souběžně. Narodí se v podobnou dobu, jejich školní docházka je přibližně stejná, poté si hledají zaměstnání a se svým partnerem se usazují. Délka jedné generace se pohybuje okolo dvaceti až třiceti let, než si stávající generace založí rodinu a vznikne druhá. Takto nově vzniklá generace je nazývána generací rodinnou. Dále je možné generaci členit na základě metody kulturní generace, kdy je pro členy skupiny charakteristický odlišný věk, ale spojuje je podobná či stejná životní zkušenost, např. válka. Ti, kteří si na vlastní kůži válku zažili, se mohou odlišovat od těch, kteří nehumánní násilí nikdy nepoznali.

Mannheim vymezuje pojem generace jako: „*Velkou sociální skupinu blízkých populačních ročníků, která se formuje významnou společensko-historickou událostí a specifickými společenskými podmínkami*“. (cit. podle Saka, Kolesárové, 2012, s. 9.) Podle Bergha a Behrera (2016, s. 6) spojují generace historické události, jiné významné sociální či demografické změny, avšak většinou jsou rozdělovány na základě populární kultury. „*Každá generace je hluboce ovlivněna dobou, v níž vyrůstala – hudbou, filmy, politikou a určujícími událostmi onoho období. Demografové říkají těmto skupinám kohorty. Členové určité kohorty sdílejí stejné hlavní kulturní, politické a ekonomické zkušenosti.*“ (Kotler, Keller, 2007, s. 291) Slovník sociologických pojmů popisuje generaci jako: „*seskupení spřízněných věkových skupin. Velká skupina lidí, jejíž příslušníci jsou spojeni stejným způsobem myšlení a prožívají důležité momenty své osobní biografie ve stejných historických a kulturních podmínkách.*“ (Jandourek, 2012, s. 94).

Všechny generace se podle Saka a Kolesárové (2012, s. 36) utváří na základě společenských událostí, které mají v historii velký význam a ovlivňují změny týkající se nejen politického systému, sociální struktury, ale i životního stylu a vztahů

ve společnosti. Nejen každý člověk, ale i každá generace žije v rámci svých možností a prostředků ve svém vlastním světě. Společnost stárne a zraje a tím se utváří další a další generace, které procházejí stejnými fázemi, jako generace předchozí. Každou generaci ovlivňuje určitým způsobem společnost a naopak každá společnost je ovlivňována generací. Dále stejní autoři (2012, s. 49) uvádí, že v dnešní společnosti vedle sebe koexistují čtyři generace současně. Vzájemná interakce není vždy jen o harmonii, ale často vede i k řadě konfliktů, které jsou dvojího charakteru: 1. konflikty plynoucí z rozdílnosti životních fází; 2. konflikty způsobené historicky daným svérázem - určitá vlastnost či hodnota byla osvojena jednou konkrétní generací a charakterizuje ji i v dalších fázích života, čímž se vymezuje od generací jak předchozích tak i následujících. Rovněž Tahal (2017, s. 124) tvrdí, že příslušníci každé generace jsou ovlivňováni dobou, ve které se narodily, a ve které vyrůstají a na jejich formování mají vliv politické a ekonomické události, sféra hudební a umělecká. Každou generaci charakterizuje podobný věk, stejné zážitky a zkušenosti. Co se týče názorů a postojů, nebývají stejné věkové skupiny příliš odlišné.

Z důvodu zaměření této práce jsou níže blíže popsány základní společné rysy generace tzv. Baby boomers a Generace X.

1.3.1 Generace Baby boomers

Jandourek (2012, s. 37) uvádí, že název Baby boomers pochází ze Spojených států amerických, kde se po ukončení II. světové války velmi zvýšila porodnost. Masový jev, označovaný jako „baby boom“, vytvořil pravděpodobně největší populační vlnu v historii lidstva a tímto se zapsal do jeho dějin. Jedná se o období v rozmezí let 1946–1964.

Příslušníci každé generace jsou podle Zemkeho a kol. (2013, s. 64) definováni nejen věkem, ale i politickým prostředím, ve kterém žijí. Baby boomers vyrůstali v tehdejším Československu v komunistickém režimu, čímž se od svých amerických vrstevníků, kteří byli vychováni v tzv. americkém snu, výrazně odlišují. Tito vrstevníci však mají společné zejména to, že se narodili v silné populační vlně, v době ekonomické prosperity rodičům, kteří zažili válku. Na snížení novorozenecké úmrtnosti měla vliv vyšší úroveň poválečné medicíny. V dějinách lidstva jde o první generaci, která byla svými rodiči převážně plánovaná, generaci, která nebyla zplozena pouze z biologických nebo ekonomických důvodů a rodiče si jejich výchovu vychutnávali.

Jak uvádí Kotler s Kellerem (2013, s. 259) generace Baby boomers se s přibývajícím věkem snaží bojovat a vyznává heslo „padesátka je jen třicítka“. Ustavičně hledá elixír mládí a chce vrátit čas zpět, což se projevuje ve zvýšené poptávce po krémech vypínajících pleť, vlasových barvách a nutričních doplňcích. Rovněž se zvyšuje počet členství ve fitness klubech a nákup posilovacích strojů do domácnosti. Jelikož ještě stále někteří jedinci generace Y žijí se svými rodiči ve společné domácnosti a aniž by si to uvědomovali, ovlivňují své rodiče efektem boom–boom, což znamená, že produkty oblíbené u mladší generace, nacházejí značnou oblibu i u mládím posedlé generace Baby boomers.

Podle Horváthové a kol. (2016, s. 134) vyrůstala tato generace v období ekonomické prosperity, v relativně bezpečné době, a proto jsou mnohdy přezdívaní jako „šťastná generace“. Typická je pro ně soutěživost a zasvěcení života práci. Mnoho z nich nadále pracuje i v důchodovém věku, zejména pro finanční zajištění, pocitu radosti, kterou jim vykonávaná práce poskytuje a přátelství s kolegy budované po dlouhá léta. Oddanost k profesní kariéře se projevila i v jejich životech, kdy jim nezbyvá čas na osobní a rodinné vztahy. Tahal (2017, s. 125) nahlíží na lidi patřící do této věkové kategorie jako na ty, kteří se vyznačují velmi dobrými pracovními návyky. Podle téhož autora (2017, s. 134) jsou tito lidé těmi, kteří rádi pracují a v zaměstnání setrvávají i v důchodovém věku. Každý měsíc si jistou částkou přilepší ke starobnímu důchodu, jsou obklopeni lidmi a vytvářejí si nová přátelství. Cení si toho, když jim zaměstnavatel dá najevo, že jsou nepostradatelnou součástí pracovního týmu a jejich práce je nezbytná pro bezchybný chod organizace. Obecně jsou vnímáni jako loajální pracovníci.

Znaky generace Baby boomers podle Kicheva (UNVE, ©2017):

Obecná charakteristika – soutěživí, vysoký stres, pracovití, orientovaní na akci, netrpěliví, osobní růst, osobní ohodnocení.

Dominantní hodnoty - tolerance, autorita, úspěch.

Silné stránky – loajální, tvrdě pracující, chtějí zůstat dlouho na jedné pozici.

Slabé stránky – nemají rádi změny, odmítají učit se novým dovednostem, mají tendenci soudit ostatní, pokud s nimi nesouhlasí.

Pracovní etika – logičtí, dělají to, co je potřeba, efektivita.

Pracovní očekávání – nezávislí, vynalézaví lidé, kteří oceňují svobodu a odpovědnost, ambiciózní podnikatelé dychtící po učení se novým dovednostem.

Pracovní prostředí – jen kancelář (dlouhá pracovní doba)

Komunikace – osobní, tváří v tvář.

Věkové rozmezí této generace je v současnosti mezi 56 až 74 lety. Jsou to lidé, kteří si již ve svém životě prošli mnohými situacemi, ze kterých načerpali své životní zkušenosti. Co se týče moderních technologií, staly součástí i jejich životů, ovšem nepoužívají je v takové míře, jako generace mladší. Podle údajů zveřejněných ve Statistické ročence Českého statistického úřadu (CZSO, ©2020) používá 88,8 % této generace mobilní telefony, sociální sítě 40,9 %. Řada z nich i přesto, že si již mohou užívat starobního důchodu, nadále setrvává v zaměstnání. Důvody, kvůli kterým lidé pobírající starobní důchod nadále setrvávají v zaměstnání, zmiňuje článek „Pohoda je nejdůležitějším důvodem pro setrvání důchodců v práci“ (SOCIALNIPOLITIKA, ©2017). Jsou jimi zejména tyto: práce je baví (26%), zvyšují svůj měsíční příjem (19%), mají pocit potřeby (15%), jsou v kontaktu s ostatními lidmi (13%). K těmto výsledkům dospěla nová studie, která byla vydána Federálním institutem pro výzkum populace (BiB) ve Wiesbadenu, o životních situacích a plánech starších lidí. V rámci této studie byly realizovány rozhovory s 2 500 lidmi ve věku od 58 až 73 let. Starají se jak o své děti, tak i rodiče. Pokud jim to finanční a zdravotní možnosti dovolí, mohou si vzhledem k již odrostlým dětem užívat volného času, věnovat se svým koníčkům, cestovat.

1.3.1.1 Vymezení Generace Baby boomers z hlediska vývojové psychologie

Z důvodu svého věku se tato generace v současnosti potýká s projevy stárnutí, přinášející různá omezení, komplikace a překážky, se kterými se každý stárnoucí jedinec vyrovnává po svém.

Stárnutí má podle Langmeiera a Krejčířové (2006, s. 204-207) negativní vliv i na funkci paměti, kdy se začíná zhoršovat zpracování a ukládání nových informací a vybavování si dříve zapamatovaného. Vzpomínky se vybavují zkresleně, minulost je hodnocena pozitivně, často starší jedinec lpí na minulosti. Výsledkem celého předešlého vývoje je osobnost. Její původní struktura se s přibývajícím věkem příliš nemění, lidé se ale stávají introvertnějšími. K tomuto Bühlerová (cit. podle Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 211) dodává, že i ve stáří člověk zůstává součástí své skupiny a i přesto, že se jeho úkoly změnil, měl by mít možnost přispívat k její integritě. Může tak činit na základě svých životních zkušeností, ale také schopností hodnotit události s větším nadhledem, pohledem širší perspektivy než mladší lidé.

V období pozdní dospělosti se podle Vágnerové (2007, s. 135) mění některé psychické funkce. Podmíněnost těchto změn může být biologická, kdy dochází k celkovému

zpomalení, potíží s pamětí a vybavováním, nebo psychosociální, kterou způsobuje např. tzv. kohortová příslušnost, individuálně specifický životní styl, různé návyky, nebo mohou tyto změny být na základě interakce. U každého jedince je doba těchto projevů rozdílná a liší se také způsobem reakcí na ně a intenzitou těchto změn. Proměna osobnostních vlastností v pozdním věku je podle Vágnerové (2007, s. 347) akcentací některých vlastností, nebo se rozvíjí nové projevy. Změny bývají obvykle nenápadné, plynulé a lze je chápat rovněž jako reakci na novou životní situaci a limitovanou osobnostní perspektivu.

Stáří je podle Mühlpachra „*důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí)*“. Obecné označení posledních fází přirozeného průběhu života, závěrečná etapa lidského života, která je výsledkem provázanosti všech předchozích částí tvořících komplex lidského života, o jehož kvalitě rozhoduje každý sám. (Mühlpachr, 2011, s. 13) Heller (2014, s. 43) uvádí, že na základě Eriksonovy teorie vývoje osobnosti se jedinec v období od padesáti let nachází v posledním vývojovém stadiu svého života, kdy se střetává integrita ega versus zoufalství. Integrita jako pocit vyrovnanosti, ve smyslu přijetí vlastního života, naproti tomu zoufalství je bilancováním, jedinec si začíná uvědomovat, že čas vymezený jeho životu se krátí. Ctností, jako výsledek celého vývojového cyklu, je moudrost.

1.3.2 Generace X – generace Husákových dětí

Životní role příslušníků této generace mohou být směrem k potomkům rozmanité. Mnozí se teprve rodiči stávají, jiní už vychovali dospělé děti, zároveň se již mezi nimi vyskytují i taci, kteří plní roli prarodiče.

Kociánová (2012, s. 108) uvádí časové vymezení této generace v letech 1965-1975, zároveň však k tomuto doplňuje, že v literatuře není období pro tuto generaci jednotně definováno a bývá uváděno do roku 1980, či 1981.

Pojem „Generace X“ zpopularizovalo podle Kotlera a Kellera (2013, s. 259) vydání románu kanadského spisovatele Douglase Couplanda s názvem „*Generation X: Tales for an Accelerated Culture*“ v roce 1991. V českém prostředí, jsou podle Horváthové a kol. (2016, s. 136-137), lidé narození v této době označováni jako Husákovy děti a zároveň patří do tzv. sendvičové generace, jelikož se současně starají jak o své děti, tak i rodiče.

V cizojazyčném prostředí je toto období podle Bergha a Behrera (2016, s. 7) označováno anglickými názvy, např. *the Baby Busters, Post-Boomers, Slacker Generation, indifferent, shadow or invisible generation, and Lost Generation*.

V rámci české generace X jsou podle Strašilové (2013) takto označovány tzv. „Husákovy děti“, kdy ke značnému nárůstu porodnosti došlo v 70. letech minulého a vyvrcholila v roce 1974. Díky propolulační politice tajemníka Komunistické strany Československa Gustava Husáka, byla rodičům nabízena možnost získání novomanželské půjčky, podpora bydlení nebo zvýšené příspěvky na děti. Tato generace vyrůstala v prostředí, v němž neexistovala nezaměstnanost. S tímto fenoménem se setkala až v dospívání. Z důvodu velkého počtu byla tato generace zvyklá na velkou konkurenci nejprve ve škole, poté i v zaměstnání. V současné době se nachází na vrcholu své pracovní kariéry.

Jak popisují Bergh a Behrer (2016, s. 7) okolo devadesátých let bylo z důvodů ekonomické recese a častého propouštění zaměstnanců složité udržet si pracovní pozici, proto zástupci generace X přejali pracovní morálku svých rodičů. Skloubit vysoké pracovní nasazení s výchovou potomků je velmi náročné, což způsobuje vystavení se největšímu stresu ze všech generací. V porovnání se svými rodiči se tato generace snaží spoléhat především sama na sebe, se snahou dosáhnout co možná nejlepších výsledků.

V žebříčku hodnot je u této generace podle Horváthové a kol. (2016, s. 135-137) uváděna práce na vrchní příčce, často je zařazována i před děti. Práci se mnohdy věnují i dvanáct hodin denně, přesčasy jsou brány jako standart, což často vede k syndromu vyhoření. Generace X se rovněž vyznačuje rapidním zvýšením rozvodovosti manželství. Své potomky vychovávají úzkostlivěji, což je vysvětlováno tím, že oni sami v minulosti strádali, když jejich rodiče pracovali do pozdních večerních hodin a oni byli často sami doma. Co se týká moderních technologií, nejsou při práci s nimi natolik zbláhli jako generace mladší, ovšem tato fakta si nechtějí připustit. Případné nedostatky se snaží dohnat svou pílí, odhodláním a pracovním nasazením. Jejich životy byly ovlivněny i několika negativními společenskými změnami, např. studená válka, tvrdé drogy, sexuálně přenosné nemoci, včetně AIDS, zvýšená rozvodovost a nástup nových technologií.

Znaky generace Baby boomers podle Kicheva (UNVE, ©2017):

Obecná charakteristika – pragmatičtí, soběstační, vyhledávají work-life balance, myslí globálně, spoléhají sami na sebe, skeptičtí k autoritám.

Dominantní hodnoty – stimulace, vlastní směr, úspěch.

Silné stránky – adaptabilní, učenliví, mají skvělé globální povědomí.

Slabé stránky – nemají rádi striktní pracovní požadavky, krátkodobě orientovaní, odmítají pravidla.

Pracovní etika – samostatní, nezávislí, orientovaní na cíl.

Pracovní očekávání – nezávislí, vynalézaví lidé, kteří oceňují svobodu a odpovědnost, ambiciózní podnikatelé dychtící po učení se novým dovednostem.

Pracovní prostředí – kancelář, home-office, chtějí flexibilitu.

Komunikace – podle potřeby, přímá.

Co se týká používání moderních technologií, velký rozdíl mezi touto generací a generací předcházející nebyl zaznamenán. Podle údajů zveřejněných ve Statistické ročence Českého statistického úřadu (CZSO, ©2020) je mezi nimi 87,3 % uživatelů mobilních telefonů, sociální sítě využívá 56,1 %.

1.3.2.1 Vymezení Generace X z hlediska vývojové psychologie

Na pojem psychologické změny v období středu života upozornil vědecký svět Artur Schopenhauer svou filozofií: „*Prvních čtyřicet let je jako text a následujících třicet jako komentář k němu, který nás naučí chápat pravý smysl a souvislost textu, vedle morálky a všech jemností.*“ (cit. podle Hrdličky, Kurice, Blatného 2006, s. 24)

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 187-202) se shodují s názory ostatních autorů, že období okolo 40–45 let do přibližně 65 let je životní etapou, která se vyznačuje určitými specifiky. Tato část života, je oproti obdobím předchozím či pozdějším náročnější. Jedinci se vyrovnávají s obtížemi a problémy, které v tomto čase vykrytalizovaly. Podle autorů je typická pro toto období „Krise středního věku“, kterou do rozmezí 40–45 let. Jedním z mezníků středního věku je konečná fáze reprodukce, u žen nazývána klimakterium, u mužů andropauza. Prvními vážnými příznaky u mužů je snižující se potence, která má psychické následky a muži si začínají více uvědomovat své stárnutí. Podle autorů však mnozí jedinci neprožívají krizi ani nepanikaří z pomalu zavírajících se dveří, jelikož si uvědomují existenci množství alternativ, které jim umožňují prožívat život radostně a osobně se neustále rozvíjet. Toto se odvíjí od jejich vztahu s rodiči v časném dětství, spokojenosti v manželství, individuálních vlastnostech a schopnosti pěstovat si hluboká přátelství a chuť do života.

Mezi první příznaky středního věku uvádí Řičan (2014, s. 290–294) fyzické změny. Na první pohled jsou viditelné jen některé, jiné jsou před okolím prozatím skryty, ale člověk o nich dobře ví. Mezi změny tělesné konstituce, které se začínají objevovat,

patří prohlubující se vrásky, šediví a ubývají vlasy, přibývají kila, která nelze snadno shodit. Metabolismus se zpomaluje, žaludek už není schopen strávit jídlo tak jako dříve. Poměrně dlouho se hojí drobné úrazy, které mají tendenci vracet se v podobě natažených šlach, poraněných kolenech nebo přetížených ploténkách. V této životní dekádě si mnoho lidí pořizuje první brýle. Na základě všech těchto fyzických aspektů těla začínají jedinci přemýšlet nad životosprávou a jiným způsobem života. Navštěvují fitness centra nebo saunu, více se pohybují v přírodě, mění životosprávu a spánkový režim. Mnozí si nyní uvědomí nevratnost času a smrtelnosti. Ve zvýšené míře se po čtyřicítce vyskytují první infarkty a mozkové příhody. Muži, kteří jsou velmi ctižádostiví, mají potřebu neustále soutěživosti, mnohdy se u nich začíná projevovat panovačnost a jsou útoční. Často to bývají vysoce postavení manažeři, ale také muži, kteří ve svém životě nedosáhli pocitu úspěchu. Infarktové osobnosti se však formují dlouho před věkem čtyřiceti let. Postoje k práci, k životu a vlastnímu tělu, které jsou celoživotně špatně nastaveny, jsou primární symptomy, které se spouští právě v období životního středu. Dále autor uvádí (2014, s. 304-305), že úkolem středního věku je konfrontace se svými stárnoucími rodiči. Svou schopnost generativity čtyřicátník znovu dokazuje vůči matce a otci, kteří už jsou na prahu či přímo ve fázi sénia. Mezi lehčí témata patří pomoc při vyřizování různých záležitostí na úřadech a v domácnosti. Daleko větší je psychická zátěž s nemocnými rodiči, kteří nejsou schopni pohybu, případně trpí nějakou degenerativní formou nemoci mozku nebo patologickou změnou osobnosti. Vůči těmto lidem, kteří je vychovali, musí často prosazovat výchovný postoj. Změnit svůj pohled na své rodiče je někdy těžké. Ovšem nevyhnutelné k tomu, aby lidé ve čtyřiceti začali svým rodičům rozumět a pochopili i to, co se dělo v jejich dětství. Vyhybat se péči o své stárnoucí rodiče není v tomto případě namístě, je potřeba tuto fázi překonat se ctí a láskou, aby se v pozdním věku nevrátila jako výčitky svědomí a deprese. Jak uvádí Heller (2014, s. 43), Erikson ve své Teorii vývoje osobnosti charakterizuje toto vývojové stádium jako „generativitu proti stagnaci“. Období je vymezeno mezi dvaceti pěti a padesáti lety (ve věku dospělosti), kdy se pocit generativity (touha tvořit) dostává do konfliktu s pocitem osobní stagnace. Jedinec se snaží vytvářet a zanechat po sobě něco hodnotného (potomky, hmotné statky, umělecká díla či tvůrčí myšlenky). Pro toto stádium je ctností pečování a schopnost pečovat o někoho nebo o něco.

2 INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY A KOMUNIKACE

Interpersonální vztahy jsou nezbytnou součástí v životě každého člověka a pro člověka jakožto tvora společenského je přirozené do těchto vzájemných vztahů vstupovat. Představují vazbu konkrétního člověka k někomu druhému. Tyto vztahy mohou být pravidelné či nepravidelné, záměrné, či nahodilé. Setkávání se mohou uskutečňovat z různých důvodů, ať už ze společných zájmů, názorů nebo sdílením stejných životních postojů a hodnot.

Interpersonální vztahy definuje Sociologická encyklopedie (ENCYKLOPEDIIE.SOC.CAS, ©2020) jako vztahy, opakující se pravidelně, víceméně trvalé, přímé, nezprostředkované kontakty, probíhající mezi dvěma, případně i více osobami, které jsou spojeny s emocionálním prožitkem, pozitivním, nebo negativním.

Jak uvádí Cibulec (1980, s. 15-16), jednotlivé generace k sobě navzájem zaujímají určitá stanoviska, postojů jedné generace ke druhé. Jsou to tato:

- **Nepřátelské až agresivní** – které se mezi jednotlivci vyskytuje v malé míře, neboť představuje permanentní nepřátelství a nesmířlivost mezi „mladými a starými“ příslušníky rodiny. V rámci společného vícegeneračního bydlení se může vytvořit pod vlivem dlouhodobého nepříznivého a nedobrovolného soužití dvou generací. Tyto postojů mohou být také způsobeny např. alkoholismem některého z příslušníků jednotlivých generací, traumaty z dětství způsobené přísnou výchovou.
- **Nekritické stanovisko** – patří rovněž mezi negativní formy, za kterými se mohou skrývat nezdary z jedincova života. Mnohdy je důsledkem přeceňování významnosti, důležitosti a užitečnosti vlastní generace oproti těm ostatním.
- **Neutrální stanovisko** – zaujímá jedinec, který není ani pro, ani proti. Bojí se zaujmout jakýkoli postoj vůči příslušníkům druhých generací.
- **Pozitivní až přátelské stanovisko** - je ve vztazích mezi generacemi nejžádanějším, především uvnitř rodiny. Tento postoj zaujímá jedinec uvědomující si své přednosti, ale i nedostatky a tyto vidí i u jiných. Snaží se o neustálé vylepšování a zkvalitňování vztahů.

Helus (2007, s. 11-12) rozlišuje v mezilidském soužití dva aspekty. První aspekt je vnější (interpersonální), ve kterém jsou charakterizovány vztahy mezi lidmi, kteří jsou ve vzájemné závislosti a podmíněnosti. Druhý aspekt je vnitřní (intrapersonální), ve kterém jedinec řeší vztah k sobě samému, formuje si určité sebepojetí a to na základě vzájemných

vztahů mezi sebou a partnery. To, jak se jedinec hodnotí a vnímá sám sebe, jaké zaujímá postoje k sobě samému a druhým ovlivňuje charakter soužití s jinými lidmi. Podle Krause a Poláčkové (2001, s. 127) je každé místo protkáno odlišnou sítí vazeb. Tyto vazby mohou být čistě formální (obchodník – zákazník, učitel – rodič), vazby těsnější (sousedé, jedinci se společnými zájmy) a vazby neformální důvěrného charakteru, tedy přátelské a příbuzenské. Smékal (2002, s. 54) vymezuje interpersonální vztahy jako: „*potenciální a dispoziční aspekt psychických procesů, jimiž se realizuje aktivita osobnosti.*“ Součástí interpersonálních vztahů je podle Slaměníka (2011, s. 99) ustanovená vazba mezi dvěma lidmi, která má specifické vlastnosti a historii.

Hindle (1987, cit. podle Hayes, 2003, s. 90) navrhl osm dimenzí, ze kterých lze v rámci popisu vztahových otázek vycházet:

- *Obsah* - co spolu lidé ve vztahu dělají;
- *Rozmanitost* – odlišnost činností účastníků vztahu. Některé vztahy jsou velmi vyhraněné a orientují se na splnění úkolu, jiné zahrnují rozsáhlé spektrum činností;
- *Kvalita* - pojednává o přístupu účastníků k obsahu vztahu;
- *Frekvence a organizace* - četnost společné činnosti;
- *Reciprocita a komplementarita* - střídání rolí ve vztahu, vzájemné doplňování se;
- *Intimita* - míra sdělování si tajemství mezi partnery;
- *Interpersonální percepce* - ukazuje, jakým způsobem partneři vzájemně vnímají svoji povahu a jak interpretují činnost druhého;
- *Závazek* - míra oddanosti jeden druhému.

V mezilidských vztazích přisuzuje Nakonečný (2009, s. 48–49) důležitost sociální percepce, kdy při utváření vztahů hraje roli především to, jak se lidé vnímají vzájemně. Souhrnnou částí mezilidských vztahů jsou city, které také sblížují nebo vzdalují interagující osoby. Tentýž autor (s. 319) zdůrazňuje význam dyadické interakce jako trvalejší interakce dvojic vytvářejících nejmenší jednotku lidských sociálních vztahů. Dyadická interakce je modelová pro všechny ostatní druhy sociálních interakcí, které mají dlouhodobější povahu. V autorově pojetí „dyada“ znamená spíše setkávání než setkání.

Slovinské předsednictví vyhlásilo v roce 2008 a Evropskou komisí byl téhož roku přijat Evropský den solidarity mezi generacemi na podporu rozvoje mezigeneračních vztahů ve společnosti (VLADA, ©2010). Tento den připadá na 29. duben. Jeho cílem je upozornit zejména na nevyhnutelnost rozvoje mezigenerační spolupráce, jelikož v posledních letech

dochází ke zkvalitňování a prodlužování lidského života, což výrazně ovlivňuje demografické změny ve společnosti a s nimi související soužití zástupců většího počtu generací. Senioři, kteří se zapojují do společenského života, jsou přínosným obohacením pro každou komunitu. Předáváním celoživotních zkušeností spoluvytváří a posilují komunitní integritu a stabilitu. Participace na chodu společnosti je důležitá i pro samotné seniory, zejména pro možnost utváření nových sociálních vazeb a seberealizaci, ze které plyne pocit užitečnosti vedoucí k osobnímu budování úcty a respektu.

2.1 Sociální interakce a komunikace obecně

Utváření všech vztahů je závislé prioritně na tom, mezi kterými jedinci se vztahy odehrávají. Každý člověk jedná a vystupuje ve společnosti někoho druhého jiným způsobem.

„Čím větší schopnost člověk má, aby pohlížel na své vlastní chování nebo na sociální situaci nejen svými očima, nýbrž i očima jiných lidí, tím lépe se začleňuje do sociálních vztahů, tím efektivnější je sociální interakce“. Janoušek (1988, s. 39)

Průcha a kol. (1995, s. 105) nahlízejí na interakci jako na základní proces, který lidské společnosti umožňuje její existenci. Interakce mezi subjekty může být rozdílná ve smyslu pasivního přizpůsobování, přes ovlivňování až po záměrnou manipulaci. Toto doplňují i Hartl, Hartlová (2000, s. 537), podle kterých jeden subjekt způsobuje svým chováním změnu v chování subjektu druhého. Řezáč (1998, s. 79) vnímá interakci jako skutečnost, během které se při společné činnosti utvářejí mezilidské vztahy a jedinci na sebe skrze své aktivity vzájemně působí a ovlivňují se. Interakce je jevem o dvou složkách, které jsou tvořeny společnou činností a vzájemným mezilidským vztahem. Celkovou povahu sociální interakce spoluurčují zvláštnosti těchto obou složek. Slaměník (2011, s. 99) doplňuje, že interakce je časově ohraničená sociální událost, která se uskutečňuje v trvajícím vztahu nebo mezi jedinci, kteří se potkávají náhodně a pro je udržení jakéhokoli vztahu je nezbytná.

Interakcí je označován *„vzájemný vliv aktérů či systémů a je úzce spojena s nadřazenými pojmy komunikace, akce a práce“*. Jako formu socializace viděl interakci německý sociolog Georg Simmel, jako formu společenské aktivity Max Weber. Člověk je jakožto vědomá entita vedena v interakci svými hodnotami a zájmy. Sociální interakce je tedy jednáním dvou osob, které spojuje vzájemný vztah. K takovému jednání dochází, jestliže

oba aktéři jednají v rámci komplementárního očekávání. Zde je interakce vázána na sociální role jakožto prvky sociálního systému a regulována společnými normami. (Jandourek, 2012, s. 112-113) Jak popisuje Seitl (2012, s. 60-63) v sociální interakci se projevují rysy osobnosti a celková strukturální charakteristika osobnosti, která se vytváří na základě sociálního prostředí, ve kterém se formovala jedincova osobnost. Každý vztah začíná setkáním, při kterém se utváří to, jakým směrem se bude dále vyvíjet. Nerozlučnou dvojicí, na níž je vztah založen, je právě setkání a interakce. Afiliací je nazývána lidská přirozenost, jež jedince tlačí k setkání. Důležitou roli v rámci utváření kladných vztahů hrají i podobné postoje. Pozitivní vztah vzniká v intencích teorie sociálního srovnávání s vyšší pravděpodobností mezi jedinci, kteří zaujímají stejné postoje, než mezi těmi, kteří mají postoje opačné. Zvláštní roli hrají postoje, které jedinci považují v interakci oboustranně za podstatné.

„Psychologie lidské komunikace rozebírá uskutečňování nejrůznějších sdělení druhému člověku, a to jak úmyslné, tak neúmyslné – v jistém kontextu, která předpokládají schopnost produktora zprávu zakódovat a předat a schopnost příjemce této zprávy ji přijmout a rozšifrovat“. (Vybíral, 2000, s. 20) V psychologickém slovníku je uvedeno: *„dorozumívání, sdělování, přičemž obecně komunikace není specifickým lidským jevem, existuje i u živočichů, na rozdíl od jazyka, v psychologii především přenos myšlenek, emocí, postojů a jednání od jedné osoby ke druhé“* (Hartl, Hartlová-Císařová, 2000, s. 256). Andragogický slovník (2012, s. 151) vymezuje termín komunikace v obecné rovině, do níž patří vysílání a přijímání informací různého druhu u všech živých organismů (zvuky, řeč, gesta, mimika, čichové, hmatové, chemické informace, aj.) a v užším smyslu je to předávání informací mezi lidmi pomocí jazyka (verbální komunikace) nebo prostřednictvím nejazykových prostředků (neverbální komunikace pomocí gest, mimiky, pohybů těla, obrazů, schémat).

Podle Plaňavy (2005, s. 15) je každá komunikace originální a neopakovatelnou událostí, jelikož se vždy odehrává za určitých okolností a ve zcela určitém prostředí. Podle téhož autora (s. 94) je v komunikaci mezi lidmi podstatná vzájemnost a ochota komunikovat, spojená s ovládnutím užívání složitých symbolů věcí, jevů a procesů, které se vyvíjely po generace – tedy umět správně používat daný jazyk, řeč. Pojmem komunikace označuje Peters-Kühlinger a John (2007, s. 36) vzájemnou výměnu myšlenek, mluveným slovem, písemnou či obrazovou formou. Dobrým komunikačním chováním je označena situace, kdy jsou myšlenky vysloveny ve správný čas nebo se naopak ve správný čas mlčí.

Vymětal (2008, s. 112) popisuje verbální komunikaci jako vyjadřování se prostřednictvím slov v témže jazyce, ve kterém je komunikace vedena. Forma verbální komunikace může být verbální, písemná, či mluvená, ale taktéž může být i přímá nebo zprostředkovaná, živá či reprodukována. V rámci ústní komunikace jsou důležitým faktorem vhodně zvolená slova, která jsou v běžném hovoru používána. Pokud jsou slova zvolena špatně, ovlivňují naše myšlení, jednání a pochopení druhé osoby. Zároveň dochází i k brzdění komunikace. Špatně zvolená slova demotivují a mohou být příčinou negativní a problémové komunikace. Je zapotřebí volit slova pečlivě, aby byla komunikace co nejefektivnější. Podle Mikuláščíka (2010, s. 98) je komunikace nezbytnou součástí života a je podmíněna myšlením. Pokud je jedinec od možnosti verbálně komunikovat dlouhodobě separován, může toto vést k deprivaci. Důležitou součástí verbální komunikaci je i neverbální část sdělení, kterou nelze od slovní části odloučit. Jiřincová (2010, s. 23) vidí verbální komunikaci jako proces, při kterém se lidé pomocí zvukových či grafických znaků vzájemně předávají informace.

„Verbální a nonverbální chování jdou životem ruku v ruce, ba mnohdy krok co krok, a obě, buď současně, nebo každé zvlášť, mají podstatný vliv na to, zda naše jednání bude úspěšné, zda dosáhneme svých cílů.“ (Honey, 1997, s. 139) Mikuláščík (2003, s. 113) k tomuto dodává, že verbální a neverbální projevy mohou být v určitých případech v rozporu. Stává se často, že lidé něco sdělují, ale jejich chování tomu neodpovídá. Toto je nazýváno jako dvojná vazba, která vysvětlována jako rozpor mezi slovy a chováním. Naslouchající se dostává do rozpaků a neví, jak si má tento výklad vysvětlit a nerozumí tomu, co dotyčný vlastně skrývá. V takovém případě je věrohodnější neverbální chování oproti verbálnímu. Jedinec si často si neverbální projevy dostatečně neuvědomují a ztrácí nad nimi kontrolu.

Neverbální komunikaci označuje DeVito (2008, s. 152) komunikaci, která je beze slov. Gestikulace, úsměv, zamračení, rozšíření zorniček, dotyky, zvýšení hlasu, případně mlčení a mnohé jiné, jsou všechno projevy neverbální komunikace. Vymětal (2008, s. 54) vnímá tuto komunikaci jako proces, při kterém lidé ke své komunikaci používají neslovní prostředky. Informace a sdělení jsou předávány na základě „řeči těla“, kdy jsou informace získávány z pohybů, gest, mimiky, dotyků, činností očí nebo zaujaté vzdálenosti. *„Komunikovat znamená poslouchat, proniknout do oné bubliny, která obklopuje druhého člověka, hledat porozumění, upřímně se zajímat o druhého, jeho život, záliby a emoce.“* (Petitcollin, 2009, s. 9). Mimoslovní část komunikace označuje Jiřincová (2010, s. 95) jako soubor neverbálních informací, vypovídající o tom, co je za slovy skryto. Leckdy právě

„řeč těla“ může rozhodovat o výsledku sdělení. To co verbální komunikaci zvýrazňuje, podporuje nebo úplně mění její význam je právě komunikace nonverbální. V případě, že si verbální a neverbální část sdělení odporují, mnohdy uvěříme neverbální části.

2.2 Sociální interakce a komunikace v rodině

Kooperace a komunikace patří mezi dvě základní formy v mezilidských vztazích, na základě kterých se utváří každé sociální společenství. Vztahy, které vznikají v rámci rodiny, patří mezi základní, dotýkají se každého jedince, který je tohoto společenství součástí.

„Nejdříve si musíme uvědomit, jací sami jsme, co děláme správně a co špatně. Jak my sami přispíváme k celkovému rodinnému soužití a i k vztahům mezi generacemi. Je třeba se zamyslet nad tím, co chceme my sami a co očekáváme od ostatních členů rodiny i od celkového soužití.“ (Cibulec, 1980, s. 187).

Heluse (cit. podle Šulová 2004, s. 127–130) uvádí, že rodinný systém je tvořen čtyřmi základními složkami:

- *hodnotově normativní složka* – zahrnuje předávání sociálních hodnot, pravidla, normy, způsob komunikace, řešení situací, vytváření schémat obecně interpersonálních vztahů a postupnou socializaci;
- *mezilidsky vztahová složka* – kam patří vytváření sociálních interakcí pomocí observačního učení;
- *rezultativní složka* – základ je tvořen materiálními, duchovními a dalšími produkty, které jsou předávány v přirozených situacích;
- *složka osobnostní* – integrita, osobní rozvoj, pochopení vztahového systému či sociálního kontextu v sociokulturním prostředí.

V průběhu celého života člověka mají rodinné vazby významnou roli a zůstávají velmi důležité i ve stáří. Z realizovaných výzkumů podle Sýkorové (2007, s. 170) vyplývá, že vytváření podpůrných systémů v rámci rodiny je závislé na její velikosti, struktuře, podstatná je i kvalita vzájemných vztahů a akceptované hodnoty. Na základě výpovědí dospělých dětí vyplynul zřetel na rodičovskou autoritu, důstojnost a zachování sebeúcty.

Rodina podle Trélaün (2005, s. 13) poskytuje základ pro experimentování se soužitím s ostatními členy. Člověk je společenská bytost, která ke své existenci potřebuje vztahy a komunikaci. Sobotková k tomuto doplňuje (2012, s. 11), že bez vzájemných vztahů

a vazeb dochází k odcizení. Ke změnám ve společnosti vedlo rozvětňování rodů a pokolení a podle autorky ještě zdaleka není průběh těchto rodinných změn u konce. Z minulosti se utváří budoucnost stejně jako vývoj rodiny, jenž napodobuje vztahové změny v rodinách a ve společnosti. Primárním kontextem lidské zkušenosti je rodina od kolébky až po hrob. Dále Sobotková (2012, s. 26-27) uvádí, že mnohými autory je rodinná interakce považována za podstatu rodinného systému. Aby byl rodinný systém kvalitní, je důležitá míra funkčnosti rodinné interakce a rovněž míra otevřenosti a uzavřenosti tohoto systému. Rodinný systém je dále rozdělen do několika dalších podsystémů, kdy hlavním je manželský subsystém, dále rodič-dítě a sourozenecký. V rámci interakce je podstatné zejména to, jak se tyto subsystémy dokážou flexibilně propojovat, fungovat a vzájemně kooperovat. Stejná autorka dále uvádí (2012, s. 72), že úspěšné fungování rodiny stojí na třech základních a nosných pilířích, mezi které patří soudržnost, adaptabilita a komunikace. Do soudržnosti je zahrnována rodinná intimita, sounáležitost a blízkost. Adaptabilitou je míněna schopnost rodiny přizpůsobovat se změnám, např. změnám týkajících se rodinného fungování, životního stylu. Posledním pilířem je právě komunikace, která je považována za klíčový proces. Komunikace je důležitá pro vytváření celkové rodinné atmosféry, při řešení problémů a plánování změn. V rodinném soužití je přímá a otevřená komunikace vnímána jako ochranný faktor, naopak komunikace nejasná a narušená zapříčiňuje znásobení negativních vlivů, rizik a stresů.

Členy rodiny vidí Matoušek (1997, s. 11) jako partnery v komunikaci, u kterých během nepřetržitého vyměňování zpráv dochází k upevnění jejich rolí v rodině, respektování sdílených hodnot a sledování jejich společných cílů. Pokud je fungující rodina schopna komunikačních výměn, mnohé těmito výměnami vyvažuje. Například nevýhody jednotlivých členů umí vyvažovat tím, že se se zvýšeným zájmem zajímá o jejich postoje. Komunikaci v rodinném prostředí přikládá podle Sobotkové (2001, s. 44) většina odborníků velký význam. Pro úspěšné fungování rodiny je komunikace klíčová a rozhodující.

Vybíral (2005, s. 31) vymezuje komunikaci do pěti funkcí:

Informovat (informativní funkce): předat zprávu, doplnit jinou, „dát ve známost“, oznámit, prohlásit.

Instruovat (instruktážní funkce): navést, zasvětit, naučit, dát recept.

Přesvědčit, aby adresát (po)změnil názor (persuazivní funkce): získat někoho na svou stranu, zmanipulovat, ovlivnit.

Vyjednat, domluvit se (funkce vyjednávací nebo operativní): řešit a vyřešit, dospět k dohodě.

Pobavit (funkce zábavní): rozveselit druhého, rozveselit sebe, rozptýlit.

Rodinná komunikace, stejně jako každá jiná, by tyto funkce měla splňovat.

V rámci mezigenerační komunikace je podle Rabušicové (2011, s. 73) důležité, aby si každý jedinec uvědomil odlišnosti, které jsou dány věkem každého člověka a které vyplývají z rozdílných životních zkušeností získaných v minulosti.

2.3 Mezigenerační vztahy

Již od útlého věku se každé dítě prostřednictvím rodiny učí tomu, jakým způsobem navazovat vztahy, komunikovat a jednat s příslušníky jiné generace. Sleduje vzájemné mezilidské vazby, formy pomoci a podpory mezi jednotlivými členy rodiny, učí se řešit, či v lepším případě předcházet konfliktním situacím.

Matějček a Dytrych považují občasná konflikty za dobrou školu života, za důležité ovšem pokládají, aby tyto konflikty nebyly moc časté a hluboké...*„dobře zvládnuté konflikty v rodině mohou totiž významně přispívat k tomu, abychom si lépe uvědomovali hodnoty, které nás spojují“* (Matějček, Dytrych, 1997, s. 57). Podle Orta (2004, s. 71) patří vztahy uvnitř rodiny k nejpřirozenějším v lidském životě. Tyto vztahy ovlivňují mnohé faktory, například společné soužití více generací, sociální a ekonomické postavení rodiny, role jednotlivých členů, ale také hodnoty, které jednotlivé členové rodiny upřednostňují. Nejpozitivnějším mezigeneračním vztahem je vztah mezi matkou a dítětem, problémy v tomto vztahu způsobuje až období puberty dítěte, ve kterém se dítě bouří proti rodičovské autoritě. Negativním vztahem je naopak vztah mezi autoritativními seniory a ctižádostivými dospělými.

Jak uvádí Švancara (cit. podle Kalvacha, 2004, s. 104–115) z hlediska genetické posloupnosti si každý člověk projde generací dítěte, rodičů, prarodičů a někdy i praprarodičů. Nejstarší generace již všechna tato období prožila, nejmladší generaci tato období teprve čekají. Životní zkušenosti starší generace způsobují propast mezi oběma generacemi, může docházet ke konfliktům, které plynou z věkových rozdílů v názorech a postojích. Generační rozdíly se nejvíce projevují ve vztahu dětí, rodičů a prarodičů. Pro každou generaci jsou typické věkové zvláštnosti, kterými jsou její příslušníci charakterizováni. Pro starší jedince je charakteristická opatrnost, nechťjí moc riskovat,

a mají větší pocit odpovědnosti. Hůře se přizpůsobují novým změnám a mnohdy nechtějí měnit svá přesvědčení. Mladší generace je naproti tomu přizpůsobivější a snadno se učí novým věcem. K předcházení konfliktů mezi generacemi, je důležitá snaha příslušníků jednotlivých generací o porozumění věkovým zvláštěm.

Trélaun (2005, s. 11) vidí pozitivní důsledek konfliktu ve vyjasnění vztahů mezi lidmi, potvrzení určitého pravidla, anebo může sloužit k osobnímu růstu jedince. Mnohdy ale mohou být důsledky konfliktu ničivé. Jedinec často v zápalu emocí reaguje prudce a nebojí se proti svému „soupeři“ použít jakékoliv zbraně. Ondrejko (2006, s. 151) hovoří o mezigeneračních konfliktech v souvislosti se spory mezi jednotlivými generacemi, zejména mezi nejstarší a střední generací. Vyloučené ovšem nejsou ani konflikty mezi vnoučaty a prarodiči. Příslušníci každé generace žijí ve svém světě, mají svůj pohled na svět, život žijí svým způsobem, mají své potřeby a očekávání. Podle Hrdličkové (PORTAL, © 2009) nelze mezigenerační vztahy globalizovat. Každá rodina se vyznačuje svou jedinečností, svým vlastním žebříčkem hodnot a norem, které se projevují ve vzájemných vztazích. Na vztahy, které panují mezi prarodiči, rodiči a vnoučaty v jednotlivých rodinách má vliv zejména celková rodinná atmosféra vyjádřena tradicemi a zvyklostmi předávanými z generace na generaci. Mezigenerační spory mohou vycházet z pokřiveného názoru na generace jiné. Do značné míry je závažnost a složitost konfliktů určena generačním přenosem návyků z orientační rodiny.

2.4 Mezigenerační solidarita

V rámci mezigenerační solidarity byl týmem Verna L. Bengtsona (Jeřábek, 2013, s. 164–165) charakterizován model šesti dimenzí, který byl již od poloviny 80. let 20. století využíván celou řadou výzkumných šetření nejen v USA, ale i v Evropě. Model pracuje s jednotlivými dimenzemi mezigenerační solidarity, a to s citovou solidaritou (afektuální), solidaritou kontaktů (asociační), solidaritou pomoci (funkční), solidaritou souhlasu (konsenzuální), solidaritou respektování hodnot (normativní) a solidaritou příležitostí (strukturální), které poskytují výzkumníkům nástroj k objasnění vztahů mezi rodiči a jejich dospělými dětmi. Bližší popis jednotlivých dimenzí předkládá Jeřábek (2013, s. 267):

Citová solidarita (afektuální): člen rodiny projevuje ke druhému své pocity lásky, důvěry, náklonnosti, respektu, vzájemné soudržnosti a blízkosti.

Solidarita kontaktů (asociační): týkající se frekvence kontaktů mezi rodinnými příslušníky.

Solidarita souhlasu (konsenzuální): mezi rodinnými příslušníky je vyjadřována shoda v názorech, hodnotách a orientacích.

Solidarita pomoci (funkční): zabývá se mírou mezigenerační podpory, do které je zahrnována směna, pomoc a podpora jak materiální, provozně technická a emocionální.

Solidarita respektování hodnot (normativní): vzájemný předpoklad nebo očekávání závazků mezi dospělými dětmi a jejich rodiči.

Solidarita příležitostí (strukturální): vyjadřující podmínky uskutečnitelnosti, možnosti a příležitosti pomoci a podpory.

Možný (2003, s. 14) vnímá mezigenerační solidaritu jako *přípravenost k poskytnutí vzájemné pomoci mezi generacemi*. Tentýž autor (2003, s. 20, 23 a 45) rozděluje solidaritu na *proklamovanou* (explicitně deklarovaná hodnota rodiny a kulturní pozadí vztahových mechanismů), *poskytovanou* (emocionální podpora nebo hmotná – finanční, která je sledována z hlediska poskytujících i přijímajících) a *očekávanou* (kulturní pozadí legitimacy vzájemné podpory, které se však nemusí dostávat). Kuchařová a Šťastná uvádějí (2009, s. 104) výsledky výzkumu GGS 2005 (GGS – Generations and Gender Survey), které v české společnosti prokázaly v rámci rodiny velmi silnou mezigenerační solidaritu a vazbu. Rovněž z výzkumu vyplynul názor respondentů, týkající se vzájemné podpory jednotlivých členů, ta by podle odpovědí respondentů měla být obousměrná. Podoba pomoci je finanční, materiální, fyzická, poskytování péče, duševní a morální. Výsledky výzkumu dokazují, že většina respondentů zastává názor, že postarat se o starší členy rodiny je především úkolem rodiny než společnosti, od státu se spíše očekává pomoc v oblasti finančního zabezpečení. Haškovcová (2010, s. 102) mezigenerační solidaritou chápe ochotu a pomoc rodině vždy, když jí potřebují. Tato pomoc není vyčíslena v penězích ani hmotných statcích. Měla by být samozřejmá a poskytována nezištně a neplánovitě. U všech, kteří jsou součástí společenství, tedy rodiny, by pomoc neměla být vymahatelná, měla by vycházet z vnitra každého jedince. Tataž autorka později (2012, s. 117) definuje mezigenerační solidaritu jako soudržnost a porozumění mezi jednotlivými generacemi, tedy mezi lidmi rozdílného věku.

Podle Rabušicové (2011, s. 5) může péče o starší generaci poskytovat mladší generaci silné a uspokojující emocionální prožitky a také ovlivňovat a měnit jejich hodnoty a stereotypy. Mezigenerační solidarita se podle Williamse a Nussbauma (cit. podle Rabušicové, 2011, s. 77) odehrává mezi rodiči a jejich dětmi. Týká se vztahů mezi mladšími a staršími členy

rodiny. Především pro lidi ze starší generace hrají dobré vztahové otázky důležitou roli. Do mezigeneračních vztahů vkládají více než generace mladší.

Možný (2012, s. 36) pokládá za důležité, aby každý člověk věděl, že má ve svém okolí lidi, kteří mají o jeho osobu zájem. Zároveň je zapotřebí, aby každý člověk zůstal sám sebou, zachoval si osobní autonomii. Pokud je se starým člověkem jednáno, jako kdyby mu byly opět tři roky, jeho důstojnost bude sražena. Členové jednotlivých rodin nemusejí žít na jednom místě, ve stejném městě, domě, či bytě, ale aby byly pravidelně alespoň v telefonickém kontaktu. I přesto, že každý člen rodiny žije na jiném místě, pohromadě je spojuje vzájemná podpora jak sociální, tak citová. Starší lidé nepotřebují mít své děti nutně vedle sebe, ale potřebují vědět, že se na ně mohou spolehnout, ale dostane se jim emocionální podpory a solidarity vždy, když ji potřebují.

Novák (2014, s. 99-100) vnímá mezigenerační solidaritu nejen jako vzájemnou citovou blízkost a pochopení, ale také jako souznění v hodnotách a postojích a vzájemné pomoci, ať už se jedná o finanční, fyzickou, nebo emocionální podporu. Mezigenerační solidarita z pohledu autora zahrnuje i vzájemné kontakty při různých aktivitách. Dle míry mezigenerační solidarity rozděluje rodiny na *závislé* (rodiny jsou úzce propojené, kontakty, pomoc a city jsou intenzivní), *partnerské* (vzájemná pomoc je poskytována jen výjimečně, na požádání nebo v krizové situaci), *distanční* (citová blízkost se vyskytuje, osobní kontakty i pomoc jsou v malé míře), *obligatorní* (bez citu, jen vědomí povinného kontaktu a poskytování pomoci), *lhostejné* (žádná charakteristika není rozvinuta).

Souralová a Žáková (2020, s. 58) hovoří o mezigenerační solidaritě jako o důležitém faktoru při vzniku vícegeneračního bydlení. Dále autorky uvádějí, že z výzkumu, který realizovali Craig a Powel (cit. podle Souralové a Procházkové, 2020, s. 58) vyplývá, že vícegenerační bydlení je odrazem mezigenerační solidarity a svým výzkumem doplňuje Liu (2017, tamtéž), podle kterého je v rámci mezigenerační solidarity důležitý aspekt péče a emoční podpory. Mezigenerační solidaritu ve vztahu ke vzniku vícegeneračního bydlení prezentují autorky ve dvou směrech: 1. soužití vzniká z důvodu poskytnutí péče dalšímu rodinnému příslušníkovi, 2. problematická životní situace, při níž je vyžadována mezigenerační pomoc, je důvodem pro vznik soužití.

2.5 Mezigenerační učení

Mezigenerační učení vnímá Rabušicová (2011, s. 31-35) jako cílené získávání dovedností, postojů, návyků a motivací, napomáhá k aktivnímu zvládnání životních podmínek a orientaci v životních situacích. Podle autorky se mezigenerační učení uskutečňuje po celý život, ve všech oblastech života a ve všech jeho fázích. Ve spojitosti s mezigeneračním učением poznamenává i neformální a informální učení, kdy si pod neformálním mezigeneračním učением můžeme představit zejména zapojení dětí a rodičů, či prarodičů v různých kurzech a programech neformálního vzdělávání. Do informálního mezigeneračního učení patří společné činnosti dětí a rodičů, případně prarodičů, které jsou organizovány v rámci rodiny, bez účasti jiných subjektů a zaměřují se na učení v širším slova smyslu, například sledování vzdělávacích programů společné čtení, návštěvy kulturních akcí atd. Místem, kde k mezigeneračnímu učení dochází především, je rodina. Mezigenerační učení v rámci rodiny zahrnuje různé procesy a jevy, napomáhající vzájemnému přenosu zkušeností, poznatků a postojů v rodině. Toto učení se uskutečňuje v rodinném životě v konkrétních situacích, v interakcích a společných činnostech zúčastněných generací. „*Starší generace je studnicí neocenitelných zkušeností, poznatků, je nositelem tradic. Dokonce péče o ni může přinášet mladším generacím mnoho silných a uspokojujících emocionálních prožitků, může také ovlivňovat jejich hodnoty a měnit stereotypy.*“ (Rabušicová, 2011, s. 39)

„*Učení je proces, v jehož průběhu a důsledku člověk mění svůj soubor poznatků o prostředí přírodním i lidském, mění své formy chování a způsoby činnosti, vlastnosti své osobnosti a obraz sebe samého. Mění své vztahy k lidem kolem sebe a ke společnosti, ve které žije – a to vše směrem k rozvoji a vyšší účinnosti.*“ (Kulič cit. podle Průchy, 2013, s. 323-324)

Mezigenerační učení je v pojetí Suralové a Žákové (2020, s. 145) komplexním celoživotním procesem, jehož počátek začíná příchodem dítěte na svět a dítě tudíž již od narození přichází do kontaktu s ostatními generacemi. Autoři Franz & Scheunpflug (cit. podle Suralová, Žáková, 2020, s. 145) a Jelenc, Krašovec & Kump (2012, tamtéž) nazývají toto učení recipročním procesem, v němž dochází ke spolupráci mladší a starší generace, kdy se jednotlivé generace v rámci záměrné i nezáměrné výměně zkušeností učí od sebe navzájem.

3 VÍCEGENERAČNÍ RODINA A VÍCEGENERAČNÍ SOUŽITÍ

Předpokladem každého spokojeného soužití jsou především kvalitní mezilidské vztahy. Ve vícegeneračním soužití se mnohdy prolínají dvě až tři generace najednou, tudíž by toto mělo platit dvojnásob. Od všech jedinců vyžaduje velkou míru respektu a tolerance vůči sobě navzájem.

Cibulec (1980, s. 79-83) ve společném bydlení rozděluje několik základních kategorií, které se odvíjí od úrovně kvality vztahů:

- *Negativní forma soužití* – lidé v tomto soužití zaujímají vzájemně nepřátelské stanovisko (nefunguje komunikace, může se objevovat fyzické napadání apod., případně rodinní příslušníci předstírají, jak se mají rádi, ale přitom se nenávidí. V tomto případě se jedná o nebezpečnou skrytou formu soužití).
- *Vegetační bydlení* – tento způsob soužití je častější a založený na vzájemné lhostejnosti. K tomuto soužití mají blíže mladí lidé, kdy v něm vidí obranu a východisko z nouze, pokud se dočasné bydlení prodlužuje. Obyčejně jedna strana využívá svůj lepší ekonomický status a nastavuje podmínky, za kterých bude soužití probíhat.
- *Společné bydlení se samostatnou samosprávou* – každá generace si hospodáří sama, panuje zde vzájemný respekt a přátelská atmosféra.
- „*Komuna*“ – z hlediska kvality vztahů se jedná o nejvyšší stupeň ve společném bydlení, bývá ojedinělý, vyžaduje zralé jedince s velkou dávkou sociální přizpůsobivosti.

Možný (2002, s. 32-33) nazývá tento typ rodiny jako *rozvětvená*, kdy základem rodiny je dům, v němž po svatbě zůstává nejstarší syn společně se svou rodinou, případně se svými rodiči. Také zde mohou žít sourozenci, tety, strýcové, služebnictvo. Syn, jako dědic rodu, je zodpovědný za dodržování a pokračování rodinných tradic, stará se o rodiče až do jejich smrti, o sourozence, než dokončí vzdělání. Podle Holmerové a kol. (2007, s. 25) je vícegenerační rodina z hlediska typologie rodin tzv. *rozšířenou*, kdy v jednom domě společně žijí a hospodáří tři a více generací. Je složena minimálně z prarodičů, rodičů a dětí. Vzhledem k prodlužování lidského života začínají být ve světě běžné rodiny, ve kterých žije čtyři i pět generací. Jak uvádí Klevetová s Dlabalovou (2008, s. 80-81) v jedné domácnosti dříve běžně pohromadě žilo více generací (tři a více), nazýváno jako vícegenerační bydlení. V současné době již není tak preferováno, ale stále se s ním setkáváme. Společné bydlení v jedné domácnosti obohacuje život dětí i prarodičů a zároveň může pomáhat při řešení problému opuštěnosti starých lidí. Vzájemná spolupráce při výchově potomků může být další výhodou. Vícegenerační rodina se skládá

z prarodičů, rodičů a dětí. Dobře fungující rodina se vyznačuje tím, že v ní všichni členové pocítují pocit bezpečí, pochopení a v případě potřeby jsou její členové vždy připraveni si vzájemné pomoci. V takové rodině mají její členové úctu ke starším, ale i respekt k těm mladším. Pokud se lidé rozhodnou žít společně se seniorem, je důležité uvědomit si všechny nedostatky, ale i přednosti tohoto soužití. Ve společném soužití spatřují autorky výhodu etické povahy, jelikož úctu ke stáří považují za základ etických humanitních požadavků. Mladá generace získává staráním se o své rodiče a jejich zaopatřením ve stáří pocit naplnění své životní role a koná tak rovněž v souladu s etickými normami nastavenými ve společnosti. Mezigenerační vztahy úzce souvisí s mezigeneračním soužitím. Helus (2007, s. 137–138) označuje vícegenerační rodinu jako rodovou či příbuzenskou, která přetrvávala až do přelomu 19. a 20. století. Podstatu rodiny tvořil manželský pár, jejich děti, generace prarodičů a dokonce i praprarodičů, bratři či sestry, mnohdy i se svými rodinami a další příbuzní, kteří si zachovali vztah k rodině a ke svému rodu. Postupný zánik a ohrožení rodinných hospodářství a řemeslných živností způsobila průmyslová velkovýroba. Lidé se za lepší práci a výdělkem přestěhovali z venkova do měst. Původní vícegenerační rodina se začíná rozpadat až na její samotný základ – nukleární rodinu.

Vícegenerační bydlení vzniká podle Suralové a Žákové (2020, s. 73) několika způsoby:

- prostřední generace se neodstěhuje a zůstává bydlet v domě s rodiči;
- bumerangové děti (ty, které se v minulosti z domu odstěhovaly), se do něj opět vrací;
- rodiče a děti se společně nastěhují do domu nového.

Motivace ke společnému soužití jsou podle autorek odlišné, přes finanční důvody, potřebu vytvořit dětem příjemné prostředí pro jejich růst, či řešení situace, která vznikla rozchodem partnerů. Dále autorky (2020, s. 118) uvádějí, že v rámci vícegeneračního soužití se ukázalo jako důležité mít stanoveny hranice mezi jednotlivými bytovými jednotkami. Tyto hranice specifikují jako *striktní hranice* (jsou vyžadována jasná pravidla), *propustné hranice* (které jsou závislé na čitelných signálech umožňujících či zamezujících překročení jednotek) a *absentující hranice* (do bytových jednotek je vstup bez pravidel).

Podoby soužití podle Cibulce (1980, s. 22-23):

Podbízivé soužití - častěji se projevuje u starší generace (rodičů). Vyplývá z nenaplněnosti vztahu určitým citovým poutem a absentujícím projevem lásky. Podbízivé soužití se může navenek jevit jako harmonické, ale uvnitř rodiny často funguje na principu „kupování“ lásky a náklonnosti od dětí.

Rovnocenné neboli také realistické soužití - vyvážený a klidný vztah mezi generacemi, ve kterém jsou vzájemně akceptovány zájmy a přesvědčení. Základ takového soužití se vytváří již v dětství v rodině, záleží na tom, jak jsou děti vychovávány, jak se k sobě chovají partneri, zda mají rovnocenná práva a povinnosti. Tento typ soužití je nejžádanější.

Podoby soužití podle Klevetové a kol. (2008, s. 81):

Liberální (volné) soužití - soužití je postaveno na volném žití. Rodinní příslušníci se k sobě chovají tak, jak uznají za vhodné, nelpí na pravidlech ani nevyžadují určité vzorce chování. Častou příčinou je oslabení vazeb mezi členy rodiny. Mladí lidé mnohdy neslyší nebo nechtějí slyšet od starých lidí „volání o pomoc“, neuvědomují si závazky v podobě fyzické a psychické pomoci.

Nesmiřitelné soužití - je řazeno do negativního soužití. Pokud jedinec zaujímá toto stanovisko, možnost žít s jinou generací nepřipouští.

Vynucené soužití - je typem soužití, které vzniklo téměř nedobrovolně. Oproti nesmiřitelnému soužití, může být tento vztah i pozitivní. Často se tak jedná o situaci, v níž je zapotřebí postarat se o seniora v době jeho nemoci.

Vychytralé soužití - v dnešní době se bohužel tento typ projevuje čím dál tím častěji. Jedinci mají o prarodiče na první pohled zcela nevinný zájem, avšak mladší generace využívá generaci starší zejména z důvodu finanční podpory, či k pomoci s hlídáním dětí.

Zavázalová (2001, s. 51) uvádí, že společné soužití v rodině je výrazně ovlivňováno mezigeneračními vztahy. Na kvalitu těchto vztahů má vliv řada aspektů, mezi které patří i okolnosti vzájemného soužití, spočívající v jeho dobrovolnosti a trvalosti, zda je dlouhodobé nebo dočasné. Klevetová s Dlabalovou (2008, s. 78) doplňují, že pro fungující vícegenerační soužití je podstatná úcta ke starší generaci a rovněž respekt spojený se snahou generace starší podporovat práva a nároky generace mladé. Podle Kalvacha (2004, s. 105-106) je v rámci dobré společné koexistence důležité, aby všichni zainteresovaní vynaložili snahu k porozumění věkovým zvláštnostem. Sociální percepce bývá u příslušníků jiných generací ovlivněna věkovými předsudky. U mladé generace jsou to projevy ageismu, ale vzácností nejsou ani předsudky starší generace vůči mladší. Pokud jsou mezi jedinci rozšířeny možnosti sociálního kontaktu, dochází podle teorie dakategorizace u těchto předsudků ke zmírnění. Odlišnosti jednotlivých generací se projevují nejvíce mezi dětmi, rodiči a prarodiči. V rodinném soužití představují mladí jedinci dynamiku a změnu, zatímco reprezentanty stálosti, dobrých tradic a uchování

životních jsou prarodiče. Současný život je velmi dynamický a pro respektování zvláštností každého věku je zapotřebí udržovat široké kontakty nejen uvnitř generací, ale i mezi nimi.

3.1 Rodinné soužití a jeho lokální aspekty

Skupnik (2010, s. 294-305) uvádí, že někteří autoři nehovoří o rodině, ale o rezidenční rodině či rodinné domácnosti. Rezidence člení na neolokální, patrilokální a matrilokální rezidenci, podle toho, zda „mladá rodina“ sdílí společnou domácnost (rezidenci) s rodiči muže, či ženy.

Neolokální rezidence – oba manželé opouštějí svoji původní domácnost a společně zakládají další domácnost (prokreační – nukleární rodinu), mimo bydliště svých příbuzných. Tento model, který je v západní kultuře nejběžnějším rezidenčním vzorcem, je naopak v ostatních světových kulturách nezvyklý a vyskytuje se pouze v 5%. Příčinou vzniku tohoto modelu byla patrně zvýšená mobilita v lovečsko-sběračské společnosti za zdrojem obživy, v industriální společnosti za pracovními nabídkami. Mnohdy se může jednat pouze o přechodný model na začátku rodinného cyklu, než se mladá rodina „postaví na nohy“ nebo naopak v závěru, kdy je nutná péče o rodiče, kteří přestávají být soběstační.

Patrilokální rezidence – dominantní ve více než 68% světových společenství. Novomanželé se připojí k domácnosti a rodině otce manžela, případně založí vlastní domácnost v jeho dosahu. Muži zůstávají ve svých orientačních rodinách, naproti tomu manželky své orientační rodiny opustí a připojí se k manželově rodině. Za autoritu je považován zakladatel domácnosti, který spravuje i rodinný majetek. Jako důvody pro patrilokální rezidenční vzorec bývají uváděny zejména jednodušší přenos ženských dovedností (péče o domácnost a děti, sběr) oproti mužským (lov, zemědělství, řemeslo předávané z otce na syna), spolupráce mužů (otec, synové, bratři) či společná obrana.

Matrilokální rezidence – je opakem patrilokální rezidence, kdy se muž po uzavření manželství připojuje k rodině manželky nebo do blízkosti rodiny. Ženy jsou majitelkami domu a půdy, mužům vzniká právo vlastnit dobytek, jsou politickými a náboženskými autoritami. V domácnosti jsou autoritami spíše bratři (z linie matky) než otcové a manželé. Muži se žení v rámci vesnice, pro zachování blízkosti ke své orientační rodině (tzv. lokální endogamie). Dlouhodobá nepřítomnost mužů v domácnostech (cesta za obchodem, mořeplavci, válečníci) je uváděna jako příčina tohoto modelu soužití.

3.2 Průřez českými domácnostmi

Český statistický úřad (ČSÚ, ©2014) zveřejnil zprávu „Kde a jak bydlí české domácnosti“, ve které se uvádí, že od roku 1991 se počet samostatně bydlících domácností zvýšil o téměř 463 tisíc (+ 13,4 %). Počet bytových domácností, které tvořily 2 a více hospodařících domácností, se zmenšil o čtvrtinu a jejich zastoupení pokleslo na méně než 5 %. Tato situace je důsledek zlepšující se situace na trhu s byty, kdy si čím dál více domácností může dovolit obývat vlastní byt.

**Tabulka 1 - Vývoj počtu a podílu bytových domácností podle typu v ČR
v období 1991–2011**

Typ bytové domácnosti	1991		2001		2011		Index změny
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	2011/1991
Bytové domácnosti celkem	3 705 681	100,0	3 827 678	100,0	4 104 635	100,0	110,8
BD = 1 HD	3 451 488	93,1	3 505 383	91,6	3 914 144	95,4	113,4
v tom podle složení byt. domácnosti:							
domácnosti jednotlivců	842 443	22,7	957 757	25,0	1 214 201	29,6	144,1
vícečlenné nerodinné	13 290	0,4	74 296	1,9	175 164	4,3	1318,0
úplné rodiny	2 193 949	59,2	2 007 194	52,4	1 946 043	47,4	88,7
úplné rodiny bez záv. dětí	948 319	25,6	1 052 876	27,5	1 149 959	28,0	121,3
úplné rodinné se záv. dětmi	1 245 630	33,6	954 318	24,9	796 084	19,4	63,9
neúplné rodiny	338 281	9,1	417 042	10,9	512 900	12,5	151,6
neúplné rodiny bez záv. dětí	160 439	4,3	198 539	5,2	250 413	6,1	156,1
neúplné rodiny se záv. dětmi	177 842	4,8	218 503	5,7	262 487	6,4	147,6
tvořené 2 a více rodinami	63 525	1,7	49 094	1,3	65 836	1,6	103,6
BD = 2 a více HD	254 193	6,9	322 295	8,4	190 491	4,6	74,9

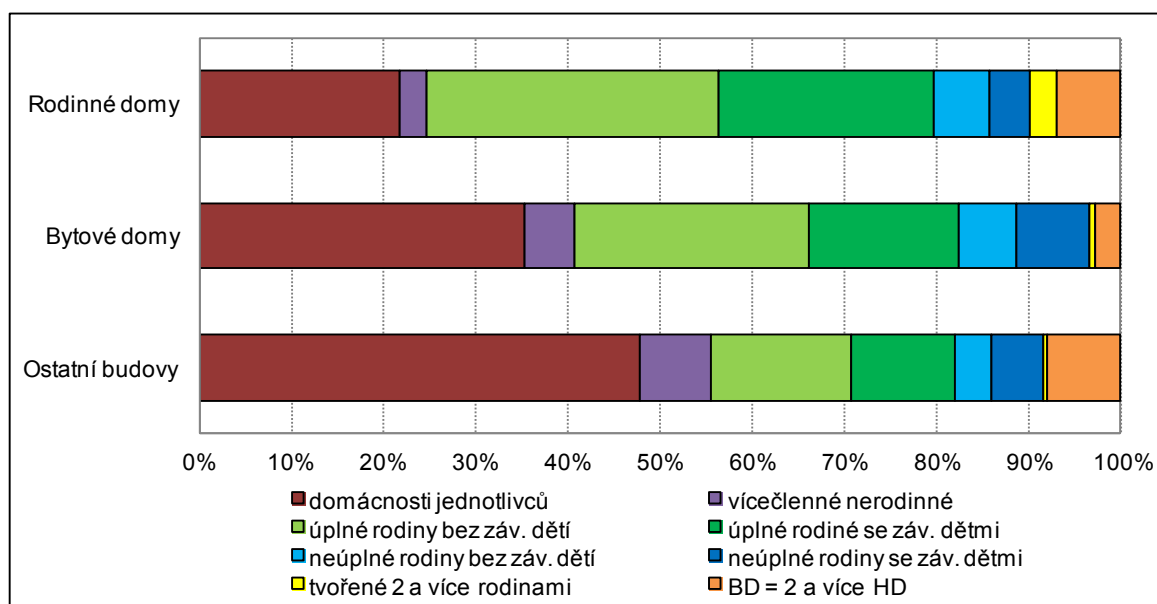
Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/kde-a-jak-bydli-ceske-domacnosti-p2eqbgtkl>

**Tabulka 2 - Struktura typů bytových domácností podle druhu domu v ČR
k 26. 3. 2011**

Typ bytové domácnosti	Rodinné domy		Bytové domy		Ostatní budovy		Domovní fond celkem	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Bytové domácnosti celkem	1 795 065	43,7	2 257 978	55,0	51 592	1,3	4 104 635	100,0
BD = 1 HD	1 669 654	42,7	2 196 961	56,1	47 529	1,2	3 914 144	100,0
v tom podle složení byt. domácnosti:								
domácnosti jednotlivců	392 379	32,3	797 155	65,7	24 667	2,0	1 214 201	100,0
vícečlenné nerodinné	49 449	28,2	121 700	69,5	4 015	2,3	175 164	100,0
úplné rodiny	990 464	50,9	941 896	48,4	13 683	0,7	1 946 043	100,0
úplné rodiny bez záv. dětí	568 475	49,4	573 657	49,9	7 827	0,7	1 149 959	100,0
úplné rodinné se záv. dětmi	421 989	53,0	368 239	46,3	5 856	0,7	796 084	100,0
neúplné rodiny	187 301	36,5	320 698	62,5	4 901	1,0	512 900	100,0
neúplné rodiny bez záv. dětí	106 683	42,6	141 767	56,6	1 963	0,8	250 413	100,0
neúplné rodiny se záv. dětmi	80 618	30,7	178 931	68,2	2 938	1,1	262 487	100,0
tvořené 2 a více rodinami	50 061	76,0	15 512	23,6	263	0,4	65 836	100,0
BD = 2 a více HD	125 411	65,8	61 017	32,0	4 063	2,1	190 491	100,0

Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/kde-a-jak-bydli-ceske-domacnosti-p2eqbgtkl>

**Tabulka 3 - Struktura bytových domácností podle jejich typu
v jednotlivých druzích domu v ČR k 26. 3. 2011**

Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/kde-a-jak-bydli-ceske-domacnosti-p2eqbgkkl>

Ve „Zprávě o rodině“ z roku 2020, s. 51 (MPSV, ©2020) se uvádí, že při posledním sčítání lidu v roce 2011 bylo v souvislosti s hospodařícími domácnostmi, které byly tvořeny dvěma či více rodinami v České republice zjištěno vícegenerační soužití asi u 2 % obyvatelstva.

Třigenerační domácnosti nejsou podle Suralové a Žákové (2020, s. 28-29) v České republice velmi rozšířeny, ovšem i přesto byla oproti minulým letům zaznamenána zvyšující se tendence. V roce 2005 byla zjištěna sdílená domácnost s dalšími dvěma generacemi u osob ve věku 18-79 let v 5,3 %. V letech 2013 a 2015 se domácnosti obývané prarodiči ve věku 50 +, kteří takto mohli žít se svými dětmi a vnoučaty, vyskytovaly téměř v 6 %. V roce 2017 v českých domácnostech takto žily 4 %. Dále autorky uvádějí (2020, s. 43), že prostor, který příslušníci jednotlivých generací v roce 2015 společně sdíleli, patřil v 88,5 % některému ze členů domácnosti. V roce 2017 se ve 28,5 % vyskytovalo v obcích s méně než tisícem obyvatel a z hlediska typu obydlí v samostatně stojících rodinných domech (nezávisle na velikosti obce).

Tabulka 4 - Výskyt třígeneračních domácností v České republice v letech 2005-2017

	2017	2016	2015	2013	2011	2008	2005
České domácnosti (CHPS)	4 %	3,8 %	3,6 %				
	N=3616	N=4147	N=5199				
Domácnosti prarodičů 50+ (SHARE)			6,1 %	6,1 %	5,7 %		
			N=2780	N=3152	N=2931		
Česká populace ve věku 18-79 let (GGS)						4,1 %	5,3 %
						N=10071	N=10006

Zdroj: CHPS vlna 1 až 3, SHARE vlna 4 až 6, GGS vlna 1,2; váženo, standardizované váhy (Souralová, Žáková, 2020, s. 29)

3.3 Sociální služby a podpora péče o seniora v domácím prostředí

Senior je podle Kinga (2009, s. 3) ve svém domácím prostředí schopen uspokojovat své potřeby mnohem více, než v případě umístění do zařízení ústavní péče. Pro udržování seniorovy dobré vitality a zachování kvality jeho života je důležité včasné, přiměřené a pravidelné naplňování potřeb na základě jeho vlastních zkušeností a duchovní cesty.

3.3.1 Systém sociální péče v ČR

V České republice upravuje podmínky poskytování pomoci a podporu fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Zákon mimo jiné stanovuje podmínky vzniku nároku na příspěvek na péči, stupně závislosti, při kterých vzniká nárok na příspěvek ze strany státu a stanoví výši těchto příspěvků. V části třetí specifikuje služby sociální péče, které se zaměřují na pomoc osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení a jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služby se zaměřují na podporu v oblasti fyzické a psychické soběstačnosti, života v jejich přirozeném sociálním prostředí a možnost zapojení do společenského života.

V rámci podpory o zachování seniora v domácím prostředí se jedná o pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, při osobní hygieně, zajištění stravy, zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu

se společenským prostředím, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí a podle § 38-46 zákona, se jedná o tyto:

- **osobní asistenci** - terénní služba, poskytovaná bez časového omezení;
- **pečovatelskou službu** - terénní nebo ambulantní služba, poskytovaná ve vymezeném čase;
- **odlehčovací služby** - terénní, ambulantní nebo pobytové služby;
- **centra denních služeb** - ambulantní služba;
- **denní stacionáře** - ambulantní služba.

Cílem všech těchto služeb je umožnit pečující fyzické osobě nezbytný odpočinek.

3.3.2 Podmínky vymezující vznik nároku na příspěvek na péči

Podle § 7 Zákona č. 108/2006 Sb. je příspěvek na péči (dále jen „příspěvek“) poskytován osobám, které jsou závislé na pomoci jiné fyzické osoby při zvládnání základních životních potřeb na základě stanoveného stupně závislosti. Přiznání příspěvku je v kompetenci krajské pobočky Úřadu práce.

3.3.3 Posuzování základních životních potřeb a stupně závislosti:

Zákon č. 108/2006 Sb., § 8 odst. 2 vymezuje pro osoby starší 18 let věku jednotlivé stupně závislosti z důvodu jejich dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu. Tyto jsou posuzovány podle zvládnání základních životních potřeb, mezi které se podle § 9, odst. 1 řadí mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání a obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity, péče o domácnost.

Zákon rozčleňuje čtyři stupně závislosti:

- a) *stupeň I* (lehká závislost) - osoba není schopna zvládat tři nebo čtyři základní životní potřeby,
- b) *stupeň II* (středně těžká závislost) - osoba není schopna zvládat pět nebo šest základních životních potřeb,
- c) *stupeň III* (těžká závislost) - osoba není schopna zvládat sedm nebo osm základních životních potřeb,
- d) *stupeň IV* (úplná závislost) - osoba není schopna zvládat devět nebo deset základních životních potřeb, a vyžaduje každodenní pomoc, dohled nebo péči jiné fyzické osoby.

3.3.4 Příspěvek na péči

Podle zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb. § 11, odst. 2, činí výše příspěvku pro osoby starší 18 let, o které je pečováno v jejich domácím prostředí za kalendářní měsíc:

- a) 880 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost),
- b) 4400 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost),
- c) 12800 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost),
- d) 19200 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

Shrnutí teoretické části:

Komunikace patří v lidském životě mezi základní dovednosti, které pomáhají každému člověku sdílet své pocity a postoje s jinými lidmi. Pokud tuto dovednost jedinec neovládá, projeví se to i na jeho mezilidských vztazích s ostatními lidmi. V neposlední řadě se k těmto dvěma oblastem přidává i oblast poskytování pomoci a podpory nejen v rámci rodiny, ale také v jisté míře i lidem, kterými je člověk ve svém životě obklopen.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tématem diplomové práce je mezigenerační soužití rodin. V první části této práce jsme nahlédli do teoretických východisek týkajících se společnosti, rodiny, mezilidských vztahů, typů komunikace, specifikovali jsme vícegenerační rodinu, formy a podoby soužití v ní. Vztahy mezi rodiči a dospělými dětmi bývají mnohdy složité, aniž by tyto dvě generace vzájemně sdílely jakýkoliv společný prostor. Vícegenerační soužití přináší mnohem vyšší nároky na vzájemné pochopení a toleranci mezi jednotlivými generacemi.

Stěžejní, druhá část diplomové práce představuje kvalitativní výzkum, jehož podstata podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 24) spočívá v hloubkovém prozkoumání široce definovaného jevu a poskytnutí maximálního množství informací, týkající se právě tohoto jevu. Popíšeme kritéria kvality výzkumu, které by měl podle stejných autorů každý výzkum splňovat, vymezíme výzkumný cíl a výzkumnou otázku, výzkumný soubor, design a metodu. Následně popíšeme techniku sběru dat a jejich analýzu. V závěru práce uvedeme zjištěné výsledky a jejich prezentaci.

4.1 Kritéria kvality výzkumu

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 28-29) je kvalitativní výzkum občas kritizován za svou neobjektivitu, nezobecnitelnost, apod. Při tomto typu výzkumu je proto zapotřebí dodržet určitá pravidla, která badateli umožňují rozkrýt nové pedagogické jevy, které by za použití metod statistických zůstaly skryté a mohou mít významný vliv na výchovně-vzdělávací proces. Za důležité autoři také považují uvědomit si, že v kvalitativním přístupu neexistuje žádná vhodná technika, zaručující jeho kvalitu. Upozorňují také na to, že hledání kvality každého výzkumu je složitý proces, který začíná rozhodnutím provedení výzkumu a je zakončen výzkumnou zprávou. Právem každého badatele, který výzkum realizuje, je výběr určitých kritérií, či odmítnutí jiných, případně se v rámci svého výzkumu vyjádřit ke všem. Mezi základní kritéria, o kterých v souvislosti s kvalitativním výzkumem Švaříček a Šed'ová (2007, s. 31-50) hovoří, jsou tato:

- **kritérium pravdivosti a platnosti** – pravdivost zde znamená, že zjištění reprezentují jevy, ke kterým odkazují a platnost, že uvedená zjištění jsou podložena důkazy;
- **kritérium důvěryhodnosti** – je založeno na možnosti ověření závěrů výzkumu na datech, ze kterých byly dovozeny;
- **kritérium přenositelnosti (aplikovatelnosti)** – je založeno na popisu výzkumu a budované teorii tak, aby byl čtenář schopen posoudit způsob přenositelnosti závěrů

výzkumu. Badatelé by tak měli ukázat, jak je možné popsat typickou situaci a jak ji lze srovnat s jinými kontexty;

- **kritérium spolehlivosti (reliability)** – v kvalitativním výzkumu málo dosažitelné, vzhledem k tomu, že metody, které bývají k výzkumu použity, nejsou standardizované a každý výzkumník by pravděpodobně zkoumal něco trochu jiného;
- **kritérium etické souvislosti výzkumu** – zde patří důvěrnost (znemožnění identifikace účastníka výzkumu), dále poučený souhlas (dobrovolný souhlas účastníka na výzkumu, nahrávka souhlasu na záznamové zařízení, nebo vyplnění formuláře oproti podpisu) a zpřístupnění práce účastníkům (možnost nahlédnutí účastníkům výzkumu na výzkumnou zprávu).

4.2 Výzkumný cíl a výzkumná otázka

Hlavním cílem výzkumného šetření je na základě uskutečněných rozhovorů zjistit pohled příslušníků jednotlivých generací na mezigenerační soužití rodin, kteří se pro společné bydlení pod jednou střechou rozhodli. Bude nás zajímat, jak vnímají vzájemné vztahy, komunikaci a mezigenerační solidaritu. Zaměříme se také na to, jaká úskalí toto soužití přináší a jaké strategie jsou z jejich pohledu pro vzájemné bydlení přínosem a které naopak nikoliv, zdali zkušenost se soužitím vyhodnocují pozitivně, nebo negativně.

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 69) je jádrem každého výzkumného projektu výzkumná otázka, která pomáhá zaměřit výzkum tak, aby poskytl výsledky v souladu se stanovenými cíli, a ukazuje cestu, jak výzkum vést. Pro potřeby této práce byla definována takto:

Jaký je pohled příslušníků Generace Baby boomers a Generace X na soužití ve vícegenerační rodině na základě jejich zkušeností?

Dílní výzkumné otázky jsou následující:

VO1: Jak vnímají příslušníci Generace Baby boomers a Generace X vzájemnou komunikaci v rámci svého soužití?

VO2: Jakou zkušenost mají příslušníci Generace Baby boomers a Generace X se vzájemnými vztahy v rámci svého soužití?

VO3: Jakou podobu má ve společném bydlení mezigenerační solidarita?

VO4: Jak nahlízejí příslušníci Generace Baby boomers a Generace X na péči o blízkého člověka v domácím prostředí?

4.3 Výběr výzkumného vzorku

Kvalitativním výzkum má podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 72 - 73) oproti výzkumu kvantitativnímu jiná pravidla pro výběr výzkumného vzorku. Cílem tohoto typu výzkumu není reprezentovat určitou populaci, ale určitý problém. Výběr vzorku je záměrný s ohledem na výzkumný problém. Pro potřeby této práce jej tvořili zástupci Generace Baby boomers a Generace X, žijící společně pod jednou střechou a splňující dvě základní kritéria, a to kritérium věku pro každou generaci a kritérium týkající se délky společného bydlení, tedy minimálně deseti let, což se dá považovat za dlouholetou zkušenost s vícegeneračním soužitím.

4.4 Design výzkumu

Fenomenologické zkoumání bylo zvoleno jako výzkumný design. Hendl uvádí (2016, s. 130-131), že cílem tohoto zkoumání je popis a analýza zkušenosti, kterou prožil jedinec nebo skupina jedinců. Výzkumník se snaží o vstup do jejich vnitřního světa a pochopení významu, které jedinci danému fenoménu přiřkládají. Pro naši práci to znamená, že výzkumné otázky se zaměřují zejména na samotné prožívání daných jevů ze strany dotazovaných. Nezkoumáme pouze objektivní fakta, ale jejich vlastní subjektivní zkušenost.

4.5 Výzkumná metoda

Ke sběru dat jsme zvolili metodu polostrukturovaného rozhovoru. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 159) definují rozhovor jako nestandardizované dotazování, které probíhá mezi jedním účastníkem výzkumu a jedním badatelem a „jehož účelem je získat vyličení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci popsanych jevů“. (Kvale 1996, s. 5-6, cit. podle Švaříčka, Šed'ové, 2007, s. 159). Při rozhovorech s participanty byly podstatné zejména jejich subjektivní názory. Cílem bylo získání hloubkového popisu jejich vnímání a prožívání. Odpovědi participantů jsou dokreslovány jejich životními zkušenostmi a vlastními názory na danou problematiku.

K rozhovoru byl připraven soubor témat s otázkami, které byly podle potřeby doplňovány:

Jak vnímáte vzájemnou komunikaci v rodině?

Jakou zkušenost máte se vzájemnými vztahy v rodině?

Jaká pomoc je pro vás v rámci společného bydlení nejdůležitější?

Jaký je váš názor na péči o blízkou osobu v domácím prostředí?

4.6 Realizace výzkumu

Výzkum byl realizován v průběhu měsíce ledna a února 2021. Telefonicky jsem oslovila celkem 8 vybraných participantů, přičemž všichni přislíbili svou pomoc při realizaci samotného výzkumu. Z důvodu zhoršení zdravotního stavu se bohužel jedna participantka z Generace Baby boomers nemohla výzkumu zúčastnit. Celkem byl tedy výzkum realizován se sedmi participanty, generaci Baby boomers zastupovaly tři ženy, Generaci X tři ženy a jeden muž, všichni žijící v okrese Nový Jičín. Ve vzorku výrazně převažují ženy a to z toho důvodu, že byly ochotnější o tématu diplomové práce hovořit. Pro zachování přirozeného prostředí, jak doporučuje Chráska (2007, s. 183), jsem participanty požádala, zda by rozhovory mohly být uskutečněny v jejich domácnostech, s čímž všichni souhlasili. Jelikož byly rozhovory realizovány s lidmi, se kterými se osobně známe, nebylo nutné se před každým rozhovorem představovat. Proběhlo seznámení s projektem, ujištění o anonymitě a obeznámení s možností rozhovor kdykoli ukončit. Také jsem každého participanta informovala, že data, která na základě rozhovorů získám, budou použita pouze pro účely této práce. Před samotným uskutečněním rozhovoru jsem požádala o možnost zaznamenávání na nahrávací zařízení, s čímž všichni souhlasili. Následně jsem participantům předložila písemný souhlas s dotazováním, analýzou a interpretací získaných dat, který stvrdili vlastnoručním podpisem.

4.7 Stručná charakteristika participantů a jejich společného soužití s jinou generací

Jména participantů byla pro účely této práce z důvodu zachování anonymity změněna.

Zástupkyněmi Generace Baby boomers jsou tři ženy, Hilda, Livie a Vilma.

Hilda, 72 let.

Hilda žije se svou dcerou a jejím manželem 12 let na malém městě v domě Hildy, který je jejím rodným domem. Rodina společně sdílí kuchyň, obývací pokoj, sociální zařízení. Dcera Hildy a její manžel nemají děti. Dcera žije v domě matky celý život, její manžel se po svatbě přistěhoval.

Livie, 75 let.

Livie žije se svým manželem a jejich synem s rodinou 18 let na vesnici v domě, který její manžel zdědil po svých předcích. Pro společné bydlení s rodiči se mladí manželé rozhodli po návratu ze zahraničí. V jednom domě žijí rodiče, syn s manželkou a dvěma dětmi.

Vilma, 68 let.

Soužití v rodině Vilmy začalo před třinácti lety poté, kdy se dcera s přítelem nastěhovali po několika letech samostatného bydlení zpátky do domu jejích rodičů v malé obci. V domě si zrekonstruovali půdní prostory. Soužití tvoří rodiče, dcera s přítelem a dvěma dětmi.

Zástupce Generace X tvoří tři ženy, Heda, Sára, Jana a jeden muž Václav.

Heda, 47 let.

Heda se podruhé vdala a po svatbě se nastěhovala do domu manželových rodičů na vesnici. Soužití v této rodině trvá 12 let. Společně sdílí kuchyň, sociální zařízení. V domě již žije pouze manželův otec, Sára s manželem a malým synem.

Sára, 44 let.

Sára se po svatbě nastěhovala do domu manželova rodičů v malém městě. Soužití začalo před patnácti lety, každá rodina hospodaří ve vlastní bytové jednotce. V domě žijí rodiče, Sára s manželem a dvěma dětmi.

Jana, 43 let.

Jana žije v domě svých rodičů od narození, manžel se po svatbě přistěhoval z města na vesnici, v soužití s rodiči jsou 18 let. Ve vícegeneračním domě žijí rodiče, Jana s manželem a třemi dětmi, každá rodina má samostatnou bytovou jednotku.

Václav, 45 let.

Václav zůstal jako nejmladší syn v domě rodičů. S manželkou si po svatbě zrekonstruovali půdní prostory, soužití trvá 17 let. Obě rodiny mají vlastní bytové jednotky. V domě na vesnici společně s rodiči žije Václav s manželkou a dvěma dětmi.

5 ZPRACOVÁNÍ DAT

Nahrané rozhovory jsem doslovně přepsala, tedy provedla jsem, jak uvádí Hendl (2016, s. 212) „*doslovnou transkripci*“, proces, ve kterém je mluvený projev převeden do písemné formy. Následně jsem získaná data rozkrývala pomocí otevřeného kódování. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 211-212) je to postup, při kterém jsou získaná data rozebrána na jednotky, kterými může být slovo, věta, odstavec a následně je těmto jednotkám přidělen kód určený podle toho o čem jednotka vypovídá, případně jaký jev, nebo téma reprezentuje.

Protože mým cílem bylo u příslušníků jednotlivých generací zjistit a poté analyzovat pohled na mezigenerační soužití na základě jejich zkušeností hledala jsem kódy podle následujících parametrů. V případě komunikace jsem hledala kódy, odpovídající funkcím komunikace v rodině podle Vybírala, které z mého pohledu nejlépe vystihují různé typy komunikace v mezigenerační rodině. Těmito funkcemi jsou informovat, instruovat, přesvědčit, vyjednat a domluvit se a pobavit (Vybíral, 2005, s. 31). V případě vzájemných vztahů v rodině jsem vybírala kódy odpovídající typologii soužití popsané Cibulcem (1980, s. 22-23): podbízivé soužití nebo rovnocenné/realistické soužití. U popisu vnímání vzájemné solidarity a pomoci jsem poté následovala kategorizaci Bengtsona (popsanou v Jeřábek, 2013, s. 164–165), která rozlišuje solidaritu citovou, kontaktů, pomoci, souhlasu, respektování hodnot a příležitostí.

Podle uvedených kategorizací mi vznikly následující kódy a kategorie:

1. Kategorie: Tok informací

Kódy: Otevřenost, komunikační rituály, společná řeč, úsudek, nezbytnost, taktika, harmonie, disharmonie, pokus o zlepšení

2. Kategorie: Jednou jsi dole, jednou nahoře

Kódy: pravidla, pocity, každá mince má dvě strany, jsem nad věcí, po bouři se vyjasní, vzájemný respekt, co člověk - to originál, mýma očima

3. Kategorie: Podpora v kruhu rodinném

Kódy: když můžu - pomůžu, nesnáze, šikovné ruce, dohled, ochota, taxi, spolupráce

4. Kategorie: Budoucí péče

Kódy: zpátky do minulosti, svědomí, výhled do budoucnosti, povědomí, doma je doma

5.1 Technika „vyložení karet“

Pro analýzu získaných dat byla použita technika kvalitativního výzkumu, kterou Švaříček a Šedřová (2007, s. 226) nazývají technikou vyložení karet. Podle autorů se jedná se o nastavbu otevřeného kódování, kdy jsou kategorie, které z tohoto kódování vzešly uspořádány do obrazce či linky a následně je zkompletován text, který je převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií.

5.2 Kategorie: TOK INFORMACÍ

Kódy: Otevřenost, komunikační rituály, společná řeč, nezbytnost, úsudek, taktika, harmonie, disharmonie, pokus o zlepšení

Kategorie je zaměřena na to, jak příslušníci obou generací nahlízejí v rámci vícegeneračního soužití na vzájemnou komunikaci a jaké funkce v komunikaci podle Vybírala vícegenerační rodina splňuje.

Pohled příslušníků Generace Baby boomers:

Z odpovědí Hildy vyplynulo, že komunikace s dcerou a zetěm probíhá v rámci jejich soužití naprosto bez problémů. Fungující komunikaci, zejména ve vztahu k dceři, připisuje tomu, že s dcerou již od útlého věku komunikovala otevřeně, hovořila s ní o všech problémech na rovinu, učila ji přijmout i nepříjemné věci. Komunikaci s jejím manželem vnímá rovněž jako bezproblémovou, o svém zetěvi se vyjadřuje jako o někom, kdo do rodiny patří odjakživa. V rodině má každý možnost vyjádřit svůj postoj k dané věci a i když se stane, že se pohledy věc různí, vždy se kolektivně dohodnou tak, aby s výsledkem byli spokojeni všichni členové rodiny.

(...) myslím si, alespoň z mého pohledu, že co se komunikace týká, tak jsme na tom hodně dobře (...) vždycky si všechno řekneme, už jsme se to za ty roky tak nějak naučily, že je lepší říct rovnou, co si člověk myslí (...) dříve jsme se hádaly častěji, když jsme byly obě mladší (...) ale vždycky jsme se snažily si o tom promluvit a vyjasnit si to (...) i ty nepříjemné věci se musí řešit (...) čím jsme obě starší, tím se nám snáze vše řeší, alespoň já to tak vnímám. (...) už když byla malá, tak jsem jí říkala, ať mi raději řekne všechno hned za čerstva, že se s tím nějak popasuju, a že když se mi to nebude líbit, tak jí k tomu řeknu svoje (...) co se komunikace s jejím manželem týká, nemáme vůbec v ničem problém, zapadl do naší rodiny, jako by k nám patřil odjakživa (...) no, asi by mě to hodně mrzelo, kdybychom se nedokázali domluvit a nerozuměli si (...) mluvíme spolu denně, jinak si to

ani nedovedu představit (...) že jsme schopni komunikovat i s jejím manželem, jako že jsme všichni na jedné vlně (...) vážím si toho a jsem za to moc ráda (...) všichni jsme dost upovídaní, takže je pořád co řešit (...) o všem možném, ale nejčastěji asi o práci, co je v obci nového, co je potřeba udělat doma nebo venku (...) u nás každý řekne svůj názor, no a ve finále se vždycky nějak dohodneme (...) vážím si toho, že vždycky najdeme společné řešení (...) vím, že by mě to šízalo, že to nefunguje (...) i když se třeba názorově úplně neshodneme, tak se to prostě udělá tou nejpříjemnější formou, aby byla spokojenost na všech stranách (...).

Livie je s podobou komunikace v rodině také spokojená. V rámci soužití si našla strategie k tomu, aby předešla možným konfliktům. Komunikace je podle participantky v soužití funkční i z toho důvodu, že si velmi dobře rozumí se snachou. Také kladně vyhodnocuje otevřenost v komunikaci.

(...) no jak se to vezme, někdy je to horší a někdy lepší, ale celkově si myslím, že jako rodina společně komunikovat umíme (...) na synovi poznám, že asi není úplně vhodná doba něco rozebírat, tak ho raději nechám v klidu a jdu za ním třeba později (...) nebo, když něco zrovna hoří a syn není doma, tak jdu za snachou a vyřeším to s ní (...) myslím si, že v rodině máme hodně dobrou komunikaci, že jsme si naštěstí i se snachou sedly (...) znamená to pro mě hodně a nedovedu si představit, že bychom se nedokázali domluvit (...) že i my můžeme říct otevřeně, co si myslíme, jako já a manžel a jak syn, tak snacha to oni přijmou, neurazí se (...) no tak řekla bych, že komunikujeme denně, pokud jsme všichni doma, někdy déle někdy jen chvílku (...) když je dobře a máme všichni čas, tak si klidně povídáme i do půlnoci (...) v podstatě je pořád co rozebírat, takže s tím, že bychom neměli o čem diskutovat, není problém (...).

Komunikace v rodině neprobíhá v rodině Vilmy podle jejich představ. Vnímá zhoršení stavu směrem k dceři, problém spatřuje zejména v jejím příteli. Pokoušela se situaci zlepšit, ale přítel od dcery o komunikaci s nimi podle jejích slov nestojí. Dcera je podle participantky prostředníkem ve sdělování informací mezi rodiči a mladou rodinou. Také Vilma si s manželem našla způsob, jak předcházet konfliktním situacím, volí strategii ústupu a přizpůsobení se.

(...) komunikujeme především s dcerou, a vnímám to tak, že v posledních letech to není moc dobré, mám pocit, že dříve to bylo lepší (...) už to není ta dcera, se kterou jsem si dříve povykládala a mohla jsem se jí svěřit, probrat s ní jakýkoliv problém (...) já si myslím, že právě ten její přítel, hodně dceru ovlivňuje, on je takový divný patron (...) přítel

od dcery s námi skoro nemluví a mám pocit, že mu všechno vadí (...) třeba když něco uděláme na zahradě a není to podle jeho představ, tak on nepřijde, aby něco řekl, ale pošle dceru (...) takže pokud nastane v rodině nějaký problém, tak vždycky přijde jenom ona (...) ale většinou my s manželem, ustoupíme a přizpůsobíme se, už pro klid v rodině (...) tak to si s námi na chvíli sedne, něco málo prohodí, ale necítím to jako, že to dělá s chutí, že prostě jenom, aby to nebylo tak blbé (...) no určitě bych chtěla, aby to bylo lepší (...) mrzí mě to, že se spolu nedokážeme pobavit všichni společně (...) já jsem komunikativní člověk, manžel taky, oba si rádi povykládáme a v tomto směru je to nás jakoby zklamání (...) párkrát jsem to zkoušela, jako pohovořit si s ním o tom, manžel na to není, ten nechce dělat v rodině zle, ale bylo vidět, že mu to není příjemné (...)

Pohled příslušníků Generace X:

Heda vidí komunikaci v rodině jako pohodovou. I když podle jejího vyjádření komunikují pouze v případě potřeby, vnímá ji jako dostačující. V rámci soužití si nastavili pravidla, která vyhovují oběma stranám, kladně hodnotí zejména to, že jí tchán vždy vyjde vstříc. Tématům, při kterých by mohlo dojít ke konfliktu, se podle jejich slov raději vyhýbají.

(...) vzájemná komunikace je vcelku v pohodě (...) komunikujeme jen, když je potřeba něco řešit (...) když za tchánem jdu, vždy mi vyjde vstříc, nikdy mě neodbyde, nedá mi najevo, že jdu nevhod (...) takže jsme si to nastavili podle toho, jak nám to oběma vyhovuje (...) ani já nejsem žádná mluvka a v podstatě jsem ráda, že ani tchán není nějak extrémně upovídaný (...) nemám ráda, když se mi někdo do něčeho „plete“ a dává mi rady, o které nestojím (...) komunikujeme někdy denně, z toho se i pár dní nevidíme, ale víme o sobě (...) jsou témata, kde se naše názory rozchází, například politika, otázka „minulého režimu“ takže se těmito tématům vyhýbáme, pokud se nechceme pohádat (...)

Sára nahlíží na komunikaci v rámci soužití jako na nefunkční. Podle vyjádření participantky nemají manželovi rodiče o komunikaci zájem nejen s ní, ale ani se svým synem. Participantka se vyjádřila, že jí tento způsob přesto vyhovuje. Důvodem je podle ní především to, že s manželovými rodiči nesdílí žádné společné zájmy, koníčky, o kterých by mohli hovořit. Prostředníkem v komunikaci mezi nimi a rodiči je podle jejich slov tchyně. I přes nesoulad v komunikaci vnímá manželovy rodiče jako hodné lidi.

(...) komunikace s manželovými rodičema a námi se moc komunikací nedá nazvat (...) myslím si, že je vlastně ani moc nezajímá, co dělám já, to stejné je ale i vůči jejich synovi (...) trochu mě mrzí, že mi stále a to už je 20 let nenabídli tykání (...) co se týče komunikace tchána s námi, tak ten za sebe, když něco potřebuje, pošle tchyni, on nepřišel nikdy (...)

vlastně mi to ani nevadí, nikdy jsem neměla ten pocit, že by mi to nějak v životě chybělo (...) taky si myslím, že je to hlavně tím, že nemáme žádné společné zájmy, koníčky, žádnou oblast, o které bychom spolu dokázali hovořit (...) přes týden, jsou to jen pozdravy, když se potkáme (...) občas něco poví o své práci, otázky z její strany směrem ke mně nejsou skoro žádné (...) tchyně většinou nediskutuje, ale vede monolog (...) takže já si ji vyslechnu, ale do hovoru moc nevstupuju, protože za ty roky vím, že to stejně nikam nepovede (...) já ani moc netuším, jaké máme společné téma, spíš bych řekla, že vlastně žádné nemáme (...) nemyslím si, že bych se jí nebo ona mě s něčím svěřila, a tak stejně je to směrem od ní k jejímu synovi (...) mám je ráda, nikdy mi neublížili (...) jsou oba velmi hodní, jen prostě jsme asi každý jiná povaha (...).

V rámci rodiny komunikuje Jana především s matkou, tuto vnímá jako komunikační partnerku, se kterou si dokáže pohovořit otevřeně, mají společná témata. S otcem podle vyjádření participantky komunikace trochu vážne. Chtěla by, aby se to zlepšilo, ale jak sama přiznává, neví jak na to. Komunikačními prostředníky mezi rodinami jsou především ženy. Muži mezi sebou komunikují minimálně, spíše se vzájemné komunikaci vyhýbají, což participantka vysvětluje tím, že se názorově neshodnou. I přes některé komunikační neshody se nad ně občas dokážou povznést a společně se zasmát.

(...) tak s mamkou je to úplně v pohodě, tam si dokážeme říct úplně všechno (...) taťka s námi většinou moc nekomunikuje (...) když je potřeba něco řešit v rámci toho soužití, tak pošle mamku, aby to s námi vykomunikovala (...) on si můj manžel s mým otcem moc nerozumí, a proto se komunikaci vyhýbá (...) každý má svůj pohled a nepřipustí názor toho druhého (...) podle mě mezi mnou a otcem ta komunikace trochu vážne, je to spíš z nutnosti, mohlo by to být lepší (...) taťka má prostě svůj způsob komunikace, kterému já úplně dobře nerozumím (...) když je dobrá konstalace, tak se spolu i zasmějeme, to zase jako nemůžu říct, že ne (...) tak vnímám to jako fakt, se kterým už asi moc nenadělám (...) párkrát jsem se mu to pokoušela naznačit (...) možná úplně nevím, jak na to a ani nevím, jestli by to šlo změnit, jako posunout někam dál (...) tak řekla bych, že denně, pokud se nepotkáme s našima venku, když přijedu z práce, tak jdu za nimi nahoru, pozdravit je, zeptat se, jak se mají (...) debatujeme na různá témata, teda hlavně s mamkou (...) obě rády vaříme, takže často probíráme různé recepty, taky obě rády čteme, takže o knížkách (...).

Podle Václava je komunikace v rodině málo, vnímá ji jako nedostatečnou. Komunikační bariéry spatřuje v tom, že rodičům stále vyká a nedostatek času pro komunikaci přisuzuje

také velkému hospodářství. Zároveň však sdělil, že v rodině nikdy žádný konflikt nenastal a v rámci společného soužití jsou schopni se na všech potřebných věcech dohodnout. Rovněž mezi jeho ženou a rodiči komunikace neprobíhá úplně dobře, žena si s rodiči podle jeho slov nerozumí.

(...) myslím si, že komunikujeme málo, že bych asi chtěl, abychom společně mluvili častěji (...) možná je to i tím, že ještě asi jako jeden z mála mých vrstevníků našim vykám (...)
nikdy jsem se s našima nějak zvlášť nevybavoval, ani když jsem byl mladší (...) žádný větší konflikt jsme ale nikdy neměli, vždy co bylo potřeba, tak se domluvilo (...)
bohužel si s našima moc nerozumí ani moje žena, takže ani tam ta komunikace není úplně nejlepší (...) nemyslím si, že to, že si se ženou úplně nepadli do oka, má vliv na to, jak se chovají ke mně (...)
jako mluvíme spolu každý den, ale nejsou to nějaké dlouhé rozhovory a občas jen pozdrav (...) s otcem spíš jenom, když je potřeba něco v rámci prací okolo domu (...)
víc spolu mluvíme o víkendech, to si s našima sedneme, ale v podstatě jenom na chvíli, protože máme velké hospodářství a je tady spousta práce (...) no především o běžných věcech, co je potřeba udělat, jestli naši něco nepotřebují nakoupit (...)
žádné detaily, co se našich životů týkají, neřešíme (...).

Participantky z Generace Baby boomers vnímají vzájemnou komunikaci v rodině veskrze pozitivně. Ve dvou případech se komunikace jeví jako velmi funkční, což participantky přisuzují zejména možnosti pohovořit si otevřeně při řešení problémů a také tomu, že si názorově rozumí i s partnery dětí. Strategie, které participantky pro dobré fungování v komunikaci zmiňují, jsou především ve společném domluvení se a pochopení druhé strany, umění přijmout a respektovat názor druhé strany, přijít ve správnou chvíli.

Participant z Generace X nahlíží na komunikaci v rodině různými pohledy. Jedna participantka ji i přesto, že v rodině komunikují pouze v případě nutnosti, vnímá jako pohodovou a dostačující, další participantka ji vidí jako nefunkční, což přisuzuje tomu, že manželovy rodiče nemají o komunikaci zájem a také tomu, že nemají společná témata, o kterých by mohli hovořit. I přesto se vyjádřila, že tato podoba komunikace jí vyhovuje. Další participantka hovoří v souvislosti s funkční komunikací především s matkou, kterou vnímá jako komunikační partnerku, dokážou debatovat o všem otevřeně, s otcem jí považuje za vážnou, chtěla by ji vylepšit, ale přiznává, že neví jak na to. Rovněž i mezi muži neprobíhá komunikace standardně, vzájemnému setkávání se z důvodu nesouladu v názorech vyhýbají. V rodině participanta je podle jeho vyjádření komunikace málo, což přisuzuje vykání rodičům a spoustě práce spojené s velkým hospodářstvím. Všichni

participanti se vyjádřili, že i přes některé komunikační bariéry jsou vždy schopni se v rámci vícegeneračního bydlení na všem potřebném dohodnout. I z pohledu této generace plní komunikace v mezigeneračním soužití zejména funkci informační, instruuující a vyjednávací. I zde pouze jedna participantka vyzdvihovala také funkci zábavní, tedy komunikaci o společných zájmech.

Z hlediska Vybíralovy klasifikace se dá říct, že komunikace ve vzájemném soužití z jejich pohledu plní především funkci informační, instruuující a vyjednávací. Pouze v jednom případě participantka zmiňovala rovněž funkci zábavní (pobavit se).

5.3 Kategorie: Jednou jsi dole, jednou nahoře

Kódy: pravidla, pocity, každá mince má dvě strany, jsem nad věcí, po bouři se vyjasní, vzájemný respekt, co člověk - to originál, mýma očima

Tato kategorie je zaměřena na interpersonální vztahy mezi oběma generacemi v rámci soužití. Přináší přehled o tom, jak participanti vnímají vzájemné vztahy. Hledala jsem kódy, které odpovídají podobám soužití a postojům generací vůči sobě navzájem podle Cibulce.

Pohled příslušníků Generace Baby boomers:

Hilda vnímá vztahové otázky jako bezproblémové, vzhledem k tomu, že dceru vychovává sama od jejich 3 let, má s ní velmi blízký vztah a jak sama uvedla, díky tomu, že si vzájemně rozumí, obě souhlasily se společným bydlením. Také vyzdvihuje velmi dobrý vztah s jejím manželem.

(...) no tak v rámci naší rodiny vycházíme si myslím bez problémů (...) za tu dobu už se vlastně známe a víme, co od sebe můžeme čekat (...) asi i proto, že víme, jaká každá jsme, bydlíme dohromady (...) že kdyby nám to už dříve skřípalo, tak bychom do toho ani jedna nešly (...) když třeba nemá některá z nás úplně svůj den, tak to prostě přejdeme a víme, že zase bude fajn (...) dcera to vidí svýma očima a já zase svýma (...) je potřeba si to nějak na začátku nastavit a udržovat to (...) naštěstí jsme si padli do oka i s jejím manželem a máme i spolu velmi blízký vztah (...) asi to, že si můžu v klidu říct, že jsem ji zřejmě dobře vychovala (...) přece jenom to nebylo lehké, když jsem s ní zůstala sama (...) jsem na ni dost fixovaná a upřímně bych si to asi vyčítala, kdybychom si jako matka a dcera nerozuměly (...) a taky jsem ráda, že si právě rozumím i s jejím manželem (...) no a když

náhodou někdy k něčemu dojde, tak to беру tak, že i tohle k tomu vlastně patří a je důležité se nad tím umět povznést, prostě to přejít (...).

Livie hodnotí vztahové otázky velmi dobře. Podle ní je soužití především o vzájemném respektu a toleranci vůči sobě navzájem. Z pohledu matky je pro ni důležité, že si syn vybral dobrou manželku a z pohledu tchyně vyzdvihuje právě vztahy se snachou.

(...) po těch letech máme vztahy, řekla bych čím dál lepší, zrajeme všichni jak víno (...) ale je to především o lidech, o tom, jak si to kdo nastaví (...) našťěstí, máme se snachou dobré vztahy, jak manžel, tak i já, takže nikdy nebyl problém (...) to soužití je podle mě především o toleranci, o respektu vůči tomu druhému, o tom umět přijmout toho druhého se vším všudy (...) takže můj celkový pohled na soužití a vzájemné vztahy je pozitivní (...) tak pro mě konkrétně to je velká výhra a jsem jako matka spokojená s tím, že si syn dobře vybral, hlavně teda jako že si se snachou rozumíme (...) že se vlastně v tom soužití dokážeme vzájemně podporovat, podržet se a neděláme si zbytečné naschvály (...) vždyť od toho jsme právě ta rodina, která by k sobě měla mít vždycky nejbliže (...).

Vilma hovoří o vztazích s dcerou v dobrém, s přítelem od dcery jsou vztahy narušené. Myslí si, že kdyby měla dcera jiného partnera, že by se to i ve vzájemném soužití projevilo k lepšímu. Hlavně ji to mrzí jako matku, že cítí, že ani dcera není v soužití se svým partnerem spokojená. Pokud je potřeba řešit nějakou situaci, ona i manžel volí ustoupení, aby v rodině zachovali klid.

(...) s dcerou máme vztahy dobré, ale s tím jejím přítelem moc ne, no (...) hlavně mě to teda mrzí jako vůči dceři, že kdyby měla někoho jiného, s kým bychom i my vycházeli líp, že by byla víc v pohodě (...) někdy právě i na ni vidím, že jí to není příjemné, když se třeba pohádají a my to slyšíme (...) ono to právě všechno se vším souvisí a od toho se ty vztahy potom odvíjí (...) tak to je mi někdy líto, přemýšlím nad tím, ale potom si řeknu, že to stejně nemá smysl, že to nezměním (...) když nastane taková situace, tak my se s manželem raději jako obrátíme na podpatku a necháme to tak, aby zase nevznikly nějaké další problémy (...) hlavně to teda děláme kvůli dceři, protože ona s námi chtěla bydlet (...) on byl městský typ a nechtěl tady bydlet, možná proto to takhle dává najevo i vůči nám, že je u nás vlastně proti své vůli, nebo že se tady necítí dobře, nevím (...).

Pohled příslušníků Generace X:

Heda vnímá vzájemné vztahy jako ty, které nejsou vřelé. Podle participantky je to především z toho důvodu, že každý člověk je jiná osobnost a nemusí si vždy vzájemně vyhovovat. Zároveň se však o tchánovi vyjadřuje jako o člověku, kterého má ráda. Také

Heda hovoří v souvislosti se soužitím více generací o důležitosti vzájemného respektu, tolerance a nastavení pravidel.

(...) nemáme žádné vřelé vztahy, ale ani nemůžu říct, že bychom si neseděli, jen jsme každý z jiného těsta (...) každý bereme toho druhého takového jaký je, tolerujeme se (...) úplně jako tchánovu společnost nevyhledávám (...) žijeme si každý svým životem (...) ale nemůžu říct, že bychom se neměli rádi (...) vzájemně respektujeme jeden druhého, každý máme za sebou svou minulost, která to jak se chováme, nějakým způsobem ovlivnila (...) má rád svůj klid no a já v podstatě taky, takže jsme si to tak nastavili a spokojenost je na všech stranách (...) jsem ráda, že je to tak, jak to je (...) že si vzájemně dokážeme vyjít vstříc, ale zároveň se úplně nevyhledáváme (...) hlavně jsem ráda za to, že mezi sebou nemáme žádné velké konflikty, to by se mi tady asi moc dobře nebydlelo (...).

Sára hodnotí vztahové otázky od samého počátku soužití jako chladné. Podle jejích slov v minulosti doufala, že až se vzájemně více s rodiči poznají, vztahy se zlepší, což se nestalo. Rovněž občas přemýšlí nad tím, jaké by soužití bylo, pokud by si s manželovými rodiči rozuměla. I přesto, že vztahy nejsou takové, jaké by si představovala, smířila se s jejich podobou a manželovy rodiče přijímá takové, jací jsou.

(...) se vztahy je to těžší, od začátku našeho soužití jsem cítila z jejich strany jakoby odstup, nevím proč (...) to se za ty roky moc nezměnilo, takže vztahy jsou poměrně chladné (...) dříve jsem si myslela, že se to časem nějak upraví, až se vzájemně víc poznáme, ale ne, zůstalo vše tak jako na začátku (...) asi to, že si je každý tvoříme sami, ale prostě někdy si lidi vzájemně nesednou a nemají si co říct (...) někdy nad tím přemýšlím, proč to tak je, že jako jaké by to bylo, kdybychom si vzájemně sedli (...) ale jakmile si člověk na to zvykne a přestane se nimrat v maličkostech, tak je vše sluncem zalité a já si na to zvykla (...) nikdy jsme si k sobě cestu nenašli, spíš bych řekla, že jsme se naučili vzájemně se tolerovat (...).

Jana vztahy vyhodnocuje jako dobré. Chtěla by, aby se především zlepšily mezi jejím mužem a manželem, ale podle jejích slov to nebude lehké, protože si oba tvrdě stojí za svým a ani jeden nehodlá slevit. Občas ze strany otce pociťuje, že pro něj s manželem nejsou rovným partnerem. Pokud v rodině nastala nějaká konfliktní situace, vždy se jí podařilo vyřešit tak, aby nedošlo k výraznému narušení vztahů. Také se vyjádřila, že ona sama se naučila volit strategii ústupu a že je zapotřebí se na věc podívat z perspektivy druhé strany.

(...) já si myslím, že i když to někdy trochu skřípe, hlavně teda jako mezi manželem a tatškou, tak, vztahy máme dobré (...) za ty roky co tady společně žijeme, si člověk najde

cestu jak na to, aby to klapalo (...) vzájemně se v rámci toho soužití tolerujeme a respektujeme jeden druhého (...) určitě něco bylo, ale nebylo to nic zásadního, co by nějak výrazně to naše soužití poznamenalo (...) tak i přes nějaké malé neshody, které v tom soužití přijdou vždycky a je potřeba je vyřešit (...) někdy mi to připadá, že nás taťka jako moc nebere (...) to mě trošku mrzí, že si jako k sobě nenašli cestu (...) protože jsou oba tvrdé hlavy a ani jeden ze svého neustoupí (...) všude je něco, a když ne, tak to není normální (...) já už jsem se naučila to, že někdy je lépe ustoupit (...) že jsme dvě různé generace a tak to prostě je (...) že je někdy potřeba se na to podívat i očima toho druhého (...).

Václav hodnotí celkové vztahy pozitivně, především proto, že v rámci soužití nejsou žádné konflikty. Dobré soužití je podle něj podmíněno pravidly, které je nutné z obou stran dodržovat. Vyjádřil se, že by si přál, aby se vztahové otázky zlepšily především mezi jeho rodiči a jeho ženou, kterou rodiče podle něj nepřijali kvůli víře. Ale podle jeho slov ani žena ze svého nehodlá ustoupit.

(...) podle mě nám to tady šlape, žádné boje u nás neprobíhají a to je to hlavní (...) je to o tom, jak si to vzájemně mezi sebou nastaví, aby to vyhovovalo všem (...) o pravidlech, které jsou potřeba dodržovat z obou stran (...) když se chceme vidět, tak se vidíme, když ne, tak se nevidíme (...) jen možná, kdyby se to mezi našima a mojí ženou bylo lepší (...) cítím ze strany rodičů, že ji úplně jako nepřijali (...) asi je tím, že naši jsou silně věřící a ona ne (...) no a ona je taky paličák, ze svého prostě neustoupí (...) už mají dost roků, byli vychováni úplně v jiné době (...).

Pro spokojené soužití ve vícegenerační rodině jsou z pohledu participantek Generace Baby boomers důležité nejen vztahy s vlastními potomky, ale také s partnery jejich dětí. U participantů z Generace X se ukazuje, že i přesto, že vztahové otázky nejsou vždy úplně ideální, nevnímají to jako něco, co by výrazně soužití dvou generací ovlivňovalo.

Obě generace považují pro dobré fungování ve vícegenerační rodině za důležité vzájemnou toleranci, respekt a nastavení pravidel, které jsou oběma stranami dodržovány. A přesto, že v soužití může dojít k situacím, které nejsou ani pro jednu stranu příjemné, je potřeba vždy najít takové řešení, s kterým budou spokojeny obě strany, byť i za cenu ustoupení ze svých nároků. Z hlediska užití Cibulcovy kategorizace se ze stran obou generací zjevně jedná převážně o rovnocenné/realistické pojetí vzájemného soužití.

5.4 Kategorie: Podpora v kruhu rodinném

Kódy: když můžu - pomůžu, nesnáze, šikovné ruce, dohled, ochota, taxi, spolupráce

V této kategorii jsou sloučeny kódy, které na základě rozhovorů vznikly v souvislosti s poskytovanou pomocí a podporou v rámci mezigeneračního soužití. Zaměřila jsem se na dimenze mezigenerační solidarity vymezenými Bengtsonem.

Pohled příslušníků Generace Baby boomers:

Hilda vyzdvihovala především emocionální podporu, když měla zdravotní komplikace spojené s operací nohy. Také je ráda za pomoc s odvozem k lékaři, na nákupy, pracemi na společné zahradě.

(...) když třeba potřebuji někam jet, k doktorovi, na nákupy, tak jim řeknu a oni mě tam zavezou (...) nebo když jsem si koupila novou postel, tak sama bych to nedala dohromady (...) takže jsem poprosila mladé a bez řečí mi pomohli (...) máme velkou zahradu, takže tam je práce od jara do podzimu a každá ruka je dobrá (...) nebo když jsem třeba potřebovala odnést pytle s hlínou do skleníku (...) třeba kytky, nebo když se sadí do zahrádky, tak to děláme společně s dcerou (...) když jsem byla na operaci s nohou a mladí měli zrovna v tom termínu někam odjet, tak to si pamatuju, že mi tenkrát dcera řekla, že nakonec nikam nepojedou, že zůstanou doma se mnou (...) tak to jsem tenkrát hodně ocenila, byla jsem opravdu moc ráda, že to pro mě udělali (...) tak ještě mimo té materiální, asi i taková ta emocionální podpora, když je člověk v úzkých, že má vedle sebe někoho, kdo ho podpoří (...).

Livie hovořila především o pomoci s pracemi okolo domu, ale také o pomoci v nemoci. I ona považuje za důležité vědět, že na blízku je někdo, na koho se v případě nutnosti může obrátit.

(...) veškerá pomoc, která se týká takových těch moderních technologií, tomu já už přestávám rozumět (...) když jsme třeba rekonstruovali byt, tak stěhování a likvidování nábytku (...) nebo cokoli se dělá na zahradě, nebo okolo domu, kde je potřeba víc lidí, tak to nám pomáhají (...) když jsme byli s manželem nemocní, tak že snacha navařila, dovezla léky, prostě se o nás postarala (...) taky asi je taky pro mě, čím jsem starší důležité vědět, že kdyby se cokoli stalo, tak že jsou tady právě ti mladí, jako taková pomoc v nouzi (...).

Vilma oceňuje v rámci soužití emocionální pomoc a podporu, která spočívá v možnosti, obrátit se na dceru, když jí není ze zdravotních důvodů dobře, také pomoc materiální, která

se týká možnosti zapůjčení vozidla a ochoty ze strany dcery v případě, když potřebuje někam odvést.

(...) no občas se mi stane, že mi zabyde špatně, tak vím, že je nahoře právě dcera, a že na ni můžu zavolat, že přijde (...) takže to vlastně vnímám tak, že je tady vždycky někdo, na koho se můžu obrátit, když mi není dobře (...) nebo když potřebujeme třeba někam zavést, nebo aby pro nás přijeli (...) občas potřebujeme půjčit jejich auto (...) my jim zase pomáháme pohlídat děti (...) nebo když třeba navařím více jídla, tak dceři řeknu, ať nevaří (...) takže si tu pomoc vlastně tak nějak vzájemně vracíme.

Pohled příslušníků Generace X:

Heda v soužití vyzdvihuje především tchánovu pomoc s malým synem, vyzvedávání ze školky, vyprávění příběhů, učení novým dovednostem, také je ráda za pomoc s případnými opravami v domácnosti.

(...) moc mi tchán pomáhá, když je potřeba pohlídat syna (...) nebo ho vyzvednout ze školky (...) když se něco pokazí a manžel je v práci, že mi tchán pomůže (...) někdy tchán syna vezme, ať mu s něčím pomůže, jako, že ho učí nějakým dovednostem (...) občas mu vykládá nějaké příběhy (...).

Sára si velmi cení pomoci ze strany manželových rodičů s dětmi, když byly malé.

(...) pravdou je, že mi moc pomohli s dětmi, když byly malé (...) tchyně na ně dohlédla, když jsem potřebovala něco zařídit, nebo když jsme s manželem někam jeli (...) to vždycky nám vyšli vstříc (...) občas, když byli nemocní a já jsme musela být v práci (...) za to jsem jim vděčná (...).

I u Jany byla pomoc poskytovaná ze strany obou rodičů důležitá zejména, když byly dcery mladší. V současnosti je ráda, když jí maminka občas vypomůže se zabezpečením stravy pro dcery, od otce oceňuje jakoukoliv pomoc týkající se různých oprav. Jana si uvědomuje, že dosud byla pomoc spíše ze strany rodičů.

(...) určitě vše co se pomoci s dětmi týká (...) hlavně teda když byly holky menší (...) že je vzala do kočárku a šla s nimi ven a já jsem si mohla odpočinout, udělat doma nějakou práci (...) nebo je odvedla do školky (...) když byly nemocné, že je pohlídali (...) třeba ještě, když jsou prázdniny, nebo teď, když nechodí do školy, tak, že jim navaří (...) taťka nám pomáhal s odvozem holek do kroužků, nebo třeba k doktorům (...) taky, když potřebujeme něco opravit z domácnosti, tak on má dílnu a tam to spraví (...) mám pocit, že pomoc je spíš ze strany rodičů směrem k nám (...).

Pro Václava je důležitá veškerá pomoc, která se mu ze strany rodičů dostává. Zpětně kladně hodnotí pomoc s dětmi, a také všeho, co se týká prací okolo domu. Také si cení toho, že rodiče byli vždy ochotni pomoci.

(...) pomoc, asi jakákoliv (...) oceňuji, že nám hodně pomáhali s klukama, když byli malí (...) u nás je pořád nějaká práce a jsem rád, že je nás tady na to víc lidí (...) práce na poli, na dvoře (...) když je potřeba udělat dřevo (...) nepamatuji si, že když jsem je o cokoliv požádal, že by nám nepomohli (...).

U participantek z Generace Baby boomers se ukazuje, že je pro ně v rámci vícegeneračního soužití ze strany dětí důležitá především emocionální podpora a pomoc v době nemoci, že se v případě, když jim není dobře, mají na koho obrátit. Participanté z Generace X vyzdvihují především veškerou pomoc spojenou s péčí o děti. Obě generace si cení také toho, že si vzájemně dokážou vždy vyjít vstříc.

Z hlediska Bengtsonovy klasifikace tedy obě generace oceňují na vzájemných vztazích zejména projevy solidarity citové a solidarity pomoci.

5.5 Budoucí péče

Kódy: zpátky do minulosti, svědomí, výhled do budoucnosti, povědomí, doma je doma

Kategorie se zaměřuje na pohled dvou generací na péči o blízkou osobu v domácím prostředí. Participanté se vyjadřovali k tomu, zda už v rámci soužití toto téma řešili, jaká je jejich představa o budoucnosti, v případě, že by tato situace nastala, jaké jsou jejich zkušenosti s touto pomocí v rámci rodiny. Rovněž zde jsem se zaměřila na dimenze solidarity podle Bengtsona. Také jsem se snažila zjistit, zdali participanté vědí o možnosti pomoci v rámci sociálních služeb.

Pohled příslušníků Generace Baby boomers:

Hilda má u své dcery podporu s případnou péčí v domácím prostředí. V rodině je tato pomoc zvykem již z minulosti. Pro život Hildy je toto dceřino rozhodnutí velmi důležité. Co se týká pomoci ze strany státu, není si jista, zda se od doby, kdy pečovala o maminku, něco nezměnilo. Z minulosti si vybavila čerpání příspěvku na péči.

(...) ano, řešily, dcera říkala, že kdyby toto nastalo, že určitě udělá všechno pro to, abych mohla zůstat doma (...) vždycky v rodině byl u nás někdo, ať už moje matka, nebo její matka, kdy bylo potřeba se nějakým způsobem o ně starat (...) tak to bylo vždycky v rodině zavedené, že pokud je člověk jenom trochu schopný se o druhého postarat a zdravotní stav

to dovolí, aby zůstal doma, tak doma prostě zůstane (...) nestalo se, že bychom je dali do nějakého zařízení a vždycky jsme udělali maximum, pro to, aby dožil doma (...) toto je pro mě taky dost zásadní, že mám v dceři oporu, jak se říká, po všech stránkách (...) že kdyby bylo cokoli, tak v tomto dodrží slovo, že by jí to prostě nedalo (...) prostě mám v ní důvěru a to je pro můj život to nejdůležitější (...) když jsme se o ni starali, tak jsme čerpali příspěvek na péči, tuším, že jsme brali nějaký první stupeň (...).

Livie má rovněž v synovi a snaše podporu v případě, že by bylo potřeba se o ni nebo o manžela postarat. Jako mnoho seniorů ani oni nechtějí péči o svou osobu někoho zatěžovat, ale rovněž mají přání zůstat v tomto případě ve své domově. S podporou ze strany státu je seznámena, jelikož mají v rodině nemocnou tchyni.

(...) párkrát jsme se o tom bavili, přece jen už máme nějaký věk, jen jako at' víme, co nás čeká (...) a syn i snacha řekli, že pokud by tato situace nastala, že se postarají (...) nechtěla bych být nikomu na obtíž, ale zároveň bych si přála, kdyby se mnou nebo s manželem něco bylo, abychom mohli zůstat tady (...) no moje tchyně je ležák a stará se o ni švagrová (...) vím, že vyřizovala nějaký finanční příspěvek a že za ní chodí pečovatelská služba (...).

I v rodině Vilmy se toto téma již otevřelo. Dcera péči o rodiče považuje za samozřejmost, sama Vilma má s touto situací zkušenosti s péčí o tchyni a ví o možnostech pomoci ze strany státu.

(...) ano, už ano, dcera mi už dříve řekla, že kdyby bylo potřeba se postarat o manžela, nebo o mě, tak, že to bere jako samozřejmost (...) my jsme se starali takhle i o tchyni, když byla ležák, takže předpokládám, že to považuje tak nějak za svou povinnost (...) že to právě viděla u té tchyně, že jsme ji nedali do domova důchodců, ale pečovali jsme o ni doma (...) velice si toho vážím, a znamená to pro mě především to, že se máme s manželem na koho spolehnout (...) že až bude nejhůř, že nás nenechá „na holičkách“ (...) čerpali jsme na tchyni příspěvek na péči, vím, že jsou čtyři stupně (...) prvních 14 dnů za ní chodila sestřička a cvičila s ní (...) ještě když jsme jeli na dovolenou tak jsme tchyni vyřídili sociální lůžko v domově důchodců (...) doma měla zapůjčené chodítko, přenosnou toaletu a sedátko do vany (...) samozřejmě si ale přeju, abychom oba dva byli co nejdéle soběstační a s pomocí o nás ji zatěžovali co nejméně (...).

Pohled příslušníků Generace X:

Heda s manželem jsou připraveni o tchána v případě potřeby rovněž pečovat v domácím prostředí. Vyjádřila se, že případná pomoc by se odvíjela od zdravotního stavu tchána.

Zvolili by kombinaci jejich péče kombinovanou s možností využití sociálních služeb. Co se týká poskytovaných služeb, ví o existenci příspěvku na péči, pečovatelských službách, denních stacionářích a sociálních lůžkách.

(...) určitě jsem pro (...) a když jsme toto téma řešili i s manželem jako co bude s tchánem do budoucna, tak jsme se shodli, že bychom se určitě se o něj postarali (...) to záleží, jak moc by naši pomoc potřeboval (...) asi bychom zvolili kombinaci naší péče s vybranými sociálními službami (...) rozhodně bychom udělali maximum pro to, aby mohl zůstat doma co nejdéle (...) vím, že existují nějaké příspěvky na péči, pokud je člověk doma a někdo o něho pečuje (...) pak jsou různé služby, kdy za nemocným chodí domů a s péčí pomáhají (...) sousedí využívají pro svoji babičku denní stacionář (...) sociální lůžka, když třeba ten kdo o někoho pečuje a potřebuje si odpočinout a nabrat nové síly (...).

Sára vnímá péči o seniora jako samozřejmost, lidskou slušnost. I přesto, že se o vztazích s manželvými rodiči vyjádřila jako o chladných, podle jejich slov to její smýšlení o pomoci neovlivňuje. Také ona je obeznámena s možnostmi využití sociálních služeb v podobě pečovatelských a odlehčovacích služeb, příspěvku na péči.

(...) tak to беру jako samozřejmost (...) ani mě nenapadlo přemýšlet o tom jinak (...) je to taková lidská slušnost (...) povinnost postarat se o rodiče vlastní nebo v našem případě manželovy (...) ač ty naše vztahy nejsou úplně ideální, nevnímám to jako něco, co by mělo vliv na případnou pomoc v budoucnu (...) vím, že existují nějaké pečovatelské služby, které jezdí domů (...) že je nějaká odlehčovací služba, aby si ten, kdo o někoho pečuje, mohl odpočinout a taky, že je nějaký příspěvek na péči (...) ale to zatím vím v podstatě jen z doslechu od svých kamarádech, které podobnou situaci řešili (...).

Jana je rozhodnuta poskytnout rodičům v budoucnu potřebnou péči, vnímá to jako svoji povinnost a fakt, který k soužití nepochybně patří. Zná možnosti využití denního stacionáře a pečovatelských služeb.

(...) až toto v budoucnu nastane, tak bych určitě našim poskytla potřebnou péči (...) určitě bych je nedala někde do domova důchodců, to bych se asi sama před sebou musela stydět a nemohla se na sebe podívat ani do zrcadla (...) prostě je to moje povinnost se o rodiče ve stáří postarat (...) vždycky to tak u nás bylo, babička byla do poslední chvíle taky doma, dožila tady (...) myslím si, že každý člověk, pokud má tu možnost a jeho zdravotní stav to dovolí, tak by měl zůstat do poslední chvíle tam, kde žil celý život (...) a já bych chtěla, aby to tak bylo i s našima (...) kamarádka pracuje v denním stacionáři, k sousedům jezdí pečovatelská služba (...).

Václav považuje péči o rodinného příslušníka za morální povinnost každého potomka, něco co by mělo být vůči rodičům automatické. Také u nich v rodině se vždy o své předky postarali. Co se týká pomoci ze strany sociálních služeb, zná pečovatelské služby a denní stacionář.

(...) v naší rodině bylo vždycky zvykem postarat se (...) každý dožil tam, kde byl doma (...) takže to беру, že to tak bude i v případě mých rodičů (...) je to podle mě morální povinnost (...) něco co by mělo být od dětí směrem k rodičům automatické (...) známí pečovali doma o otce, takže vím, že k němu chodily sestřičky z nějaké pečovatelské služby (...) pomáhali ze začátku s hygienou, podáním stravy, jako učili ty rodinné příslušníky, jak pečovat (...) známá pracuje v denním stacionáři, takže to taky znám (...).

Všechny participantky z Generace Baby boomers již se svými dětmi hovořily o eventuální pomoci a péči, v případě zdravotních komplikací. Je pro ně důležité vědět, že mají v dětech v tomto směru oporu a velmi si toho váží. Vědomí možnosti zůstat ve svém přirozeném prostředí považují pro svůj život za podstatné. Příjemným zjištěním bylo u participantů z Generace X zejména to, že i přesto že některých rodinách napanují příliš srdečné vzájemné vztahy, neovlivňuje to pohled na péči o blízkou osobu v domácím prostředí. Všichni se shodně vyjádřili, že péči o osobu blízkou považují za něco, co je samozřejmé, automatické, za svou morální povinnost, která z vícegeneračního bydlení vyplývá.

Z hlediska Bengtsonovy klasifikace zde tedy opět příslušníci obou generací vyzdvihovali z důležitost solidarity pomoci. Důležité je, že participanty z obou generací mají částečné povědomí o možnosti podpory ze strany státu v případě péče o blízkou osobu v domácím prostředí. V souvislosti s podporou hovořili o příspěvku na péči, odlehčovacích službami a denními stacionáři.

6 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V této kapitole bych ráda vyhodnotila výsledky výzkumu. Hlavní výzkumná otázka zněla: *Jaký je pohled příslušníků Generace Baby boomers a Generace X na soužití ve vícegenerační rodině na základě jejich zkušeností?* Interpretace se týká pouze výzkumného vzorku v této diplomové práci. Neklade si proto ambici poskytnout obecný pohled na mezigenerační soužití, pouze nabídnout detailnější pohled na takové soužití z hlediska participantů tohoto výzkumu. Jak zástupci Generace Baby boomers, tak zástupci Generace X byli při samotné realizaci rozhovorů vůči mé osobě velice vstřícní.

VO1: Jak vnímají příslušníci Generace Baby boomers a Generace X vzájemnou komunikaci v rámci soužití?

Z interpretací provedených rozhovorů vyplývá, že participantky z Generace Baby boomers vnímají vzájemnou komunikaci v rodině ve dvou případech velmi pozitivně mezi všemi členy rodiny. Jedna participantka přisuzuje funkční komunikaci především tomu, že dceru od útlého věku učila řešit problémy okamžitě, také tomu, aby se nebála s čímkoliv svěřit. Z pohledu druhé participantky se pro dobrou komunikaci v rodině jeví zejména ve vztahu k synovi umění přijít v pravou chvíli, také zmiňuje snachu, která je kdykoliv nakloněna rodiče vyslechnout. V rodině třetí participantky je komunikace nefunkční, zejména mezi rodiči a partnerem dcery, který se podle vyjádření participantky komunikaci vyhýbá. Participantka zmínila, že se v minulosti snažila situaci zlepšit, ale podle jejího vyjádření o to partner dcery nestojí. Veškerou komunikaci mezi rodinami zastává dcera, která je v pozici prostředníka a musí se ohlížet na obě zúčastněné strany. Chce vyjít vstříc jak rodičům, tak partnerovi a jelikož podle vyjádření participantky není soužití u mladé generace úplně bezproblémové, odráží se to i na dceřině komunikaci především s maminkou, kterou vnímá oproti minulosti jako zhoršenou.

Participantky z Generace Baby boomers přikládají fungující komunikaci v rámci soužití velký význam a bez dobré komunikace si soužití nedokážou představit. Z jejich pohledu je podoba komunikace v rodině velmi ovlivněna tím, jak se do komunikačních rituálů v rámci rodiny zapojují partneři dětí. Pro dobře fungující komunikaci se participantkami na základě jejich zkušeností osvědčily strategie otevřené komunikace, hovořit na rovinu, řešit věci ve správnou chvíli, dokázat vyslechnout druhou stranu, mít pro ni pochopení.

U participantů z Generace X se pohledy na komunikaci v rodině různí. Pohledem jedné participantky (snachy) je vnímána jako dostačující a pohodová. Participantka zmiňuje, že jí

tato podoba vyhovuje, zejména z toho důvodu, že ani ona sama není upovídaná a také nemá ráda, pokud jí někdo poskytuje rady, o které nestojí. Zmínila také, že se názorově s tchánem neshodují, zejména v oblasti politiky a v otázkách týkajících se minulého režimu, a proto se těmito tématům, raději vyhýbají, aby předešli případným neshodám. Společně hovoří o záležitostech týkajících se rodiny, o momentální situaci ve světě.

Další participantka (snacha) vnímá komunikaci jako nefunkční. Jak popisuje, manželovi rodiče nemají potřebu komunikovat od samotného počátku soužití a dosud se to nezměnilo. Také je to z jejího pohledu proto, že ve své podstatě nemají společné zájmy a témata, o kterých by mohli hovořit. V hovoru je vždy aktivní pouze tchyně, která vede monolog. Ke vzájemné komunikaci vyjadřuje jako o něčem, co jí samotné v životě nechybí a s touto podobou se smířila. Zároveň uvedla, že si cení toho, že nikdy nedošlo k hádce.

V soužití dcery a rodičů je participantkou intenzivnější komunikace zejména mezi dcerou a matkou, kde opět především ženy plní role prostředníků mezi rodinami. Jak participantka zmiňuje, s maminkou si dokáže pohovořit otevřeně o čemkoliv a kdykoliv, mají společná témata a pokud něco řeší, vždy se dokážou vzájemně domluvit, respektovat své názory. S otcem komunikuje pouze, pokud je to nezbytné. V minulosti se pokoušela s otcem o jejich komunikaci promluvit, zlepšit ji, ale z jeho strany neviděla snahu. Také připouští, že požadovaného výsledku se jí zřejmě nepodařilo dosáhnout z toho důvodu, že nemá v této oblasti dostatečné znalosti. Rovněž připouští, že ani mezi manželem a otcem není komunikace bezproblémová, což je způsobeno rozdílností v názorech a to vede k tomu, že se vzájemné komunikaci vyhýbají. I přesto, že komunikace nemá podobu ideálu, najdou se i chvíle, kdy si společně posedí a zasmějí se.

V poslední rodině je komunikace pohledem syna málo. Ten to částečně přisuzuje tomu, že rodičům stále vyká a také nedostatku času z důvodu spousty práce vyplývající z velkého hospodářství. Rovněž zmiňuje i to, že tímto způsobem komunikují v rodině celý jeho život a bere to takto jako samozřejmost. I přes malou četnost v komunikaci se dokážou v rámci soužití dohodnout na všem potřebném, aniž by došlo ke konfliktu.

Participant z Generace X podobu komunikace nevnímají jako něco, co by pro soužití s jinou generací bylo zásadní. Snadněji se vyrovnávají s tím, že neprobíhá úplně tak, jak by si představovali, dokážou se nad to povznést a přijímají ji v této podobě. Prioritní je pro ně především to, že se v rámci soužití dokážou se svými rodiči nebo s rodiči partnera společně na všem potřebném domluvit, bez toho, aby vznikaly konfliktní situace.

Komunikace v rodinách je každodenní. Řadí zde pozdravy spojené s otázkou ohledně toho,

jak se komu daří, či posezení například u kávy a delšími rozhovory. Ve všech rodinách jsou i přes některé komunikační bariéry schopni dohodnout se na všem potřebném, týkajícího se vzájemného soužití.

Participantů na vzájemnou komunikaci v rámci vícegeneračního soužití nahlíží z různých úhlů, což je jistě ovlivněno i tím, jakou pozici v rodině zastávají. Základem pro zdravou komunikaci v každé rodině se jeví otevřenost a v případě řešení problémů také přijetí a respektování názoru druhé strany. To, že lidé těchto generací mnohdy společně hovořit nedokážou, může být ovlivněno i dobou, ve které vyrůstali, kdy ani u jedné generace nebyly dovednosti týkající se efektivní komunikace rozvíjeny. Pokud neovládáme umění správně se vyjádřit, snadno se dostáváme do slepé uličky a na potřebném se domluvíme jen stěží. Zřejmě je to způsobeno i tím, že se mnoho lidí obává vyjádřit svoje pocity nebo potřeby, zejména proto, že se domnívají, že je ten druhý nepřijme nebo, že se na něj bude zlobit. Ovládat komunikační dovednosti je pro každého člověka základem pro jeho spokojený život a z hlediska soužití více generací jsou tyto dovednosti velmi důležité pro dobré mezilidské vztahy, pochopení se a porozumění si. Každá rodina klade při výchově svých potomků důraz na něco jiného, ale naučit děti správně komunikovat s ostatními lidmi a vnímat je jako komunikační partnery je jistě prioritou, na kterou by se výchova měla zaměřovat. Pokud přijímáme ostatní lidi ve svém okolí jako komunikační partnery, odvíjí poté i naše mezilidské vztahy s nimi.

Z hlediska Vybíralovy klasifikace (s. 33) se dá říct, že komunikace ve vzájemném soužití z pohledu všech participantů plní především funkci informační, instruující a vyjednávací. Pouze v jednom případě participantka zmiňovala rovněž funkci zábavní (pobavit se).

VO2: Jakou zkušenost mají příslušníci Generace Baby boomers a Generace X se vzájemnými vztahy v rámci soužití?

Participantky z Generace Baby boomers nahlíží na vzájemné mezilidské vztahy veskrze pozitivně. Rovněž jako u komunikace přikládají dobrým vztahům v rámci soužití velký význam a snaží se dobré vztahy podporovat a eliminovat situace, ve kterých by mohlo k narušení vzájemných vztahů docházet. I v této oblasti se projevuje to, jakým způsobem do rodiny zapadl partner dítěte. Pokud si v soužití příslušníci obou generací vzájemně vyhovují po osobnostní stránce, pozitivně se to projevuje na celkovém soužití. V rodině participantky, kde nejsou ideální vztahy s partnerem dcery, se rodiče, zejména s ohledem na ni, snaží udržovat příznivou atmosféru taktikou „chytřejší ustoupí“.

U participantů z Generace X, se stejně jako tomu bylo u komunikace, ukazuje, že i když vzájemné vztahy nejsou mnohdy ideální, v jednom případě dokonce označeny jako chladné, nevnímají to jako něco, čemu by přikládali velkou váhu. Snadněji se oproti starší generaci se stávajícím stavem vyrovnávají. Jsou si vědomi mezigeneračních rozdílů, přihlížejí k aspektům spojeným s věkem rodičů a k tomu, že každý člověk je odlišný, má své kladné a záporné vlastnosti. Snaží se ve vzájemné soužití soustředit pouze na to, co je pro ně příjemné. Všichni se vyjádřili, že své či partnerovy (v případě snach) rodiče mají rádi, mají k nim úctu a váží si jich takových, jací jsou.

Zástupci obou generací se shodují, že právě díky dlouhodobosti ve vzájemném soužití už vědí, jakým způsobem, ve které situaci reagovat. Rovněž panuje shoda v tom, že pro dobré fungování ve vícegeneračním bydlení je podstatná vzájemná tolerance, respekt a nastavení pravidel, které je nutné všemi dodržovat. Přesto, že v soužití může dojít k situacím, které nejsou ani pro jednu stranu příjemné, je vždy potřeba najít takové řešení, se kterým budou spokojeni všichni, byť i za cenu ustoupení ze svých požadavků. Vždy je potřeba, aby pro případné narovnání narušených vztahů měly snahu obě strany. Pokud své úsilí vynakládá pouze jedna strana a druhá nejeví zájem, nápravu sjednáme jen stěží. Příznivá atmosféra je v soužití pod jednou střechou ovlivněna právě osobností každého jedince, schopnosti přizpůsobení se a pozitivními mezigenerační vztahy.

Společné soužití může vzájemné vztahy v lepším případě posílit, v opačném případě zhoršit. Jelikož neexistuje návod, který by každému člověku napověděl, jak se v té, či oné situaci zachovat, neznamená to, že nelze najít společnou cestu, která je příjemná všem. O vzájemné vztahy je potřeba pečovat, že je to dlouhodobá záležitost, která vyžaduje zapojení obou stran.

Z hlediska klasifikace podob soužití popsaných Cibulcem (s. 41) se u zkoumaného vzorku jedná o rovnocenné soužití, kdy v rodině panují klidné a vyvážené vztahy mezi generacemi a jsou vzájemně akceptovány zájmy a přesvědčení. Podle stejného autora (s. 26) týkající se postojů, které zaujímají vůči sobě jednotlivé generace, se jedná o pozitivní až přátelské stanovisko.

VO3: Jakou podobu má ve společném bydlení mezigenerační solidarita?

Participantky z Generace Baby boomers vyzdvihují ve společném soužití především emocionální podporu. Mé zjištění tedy odpovídá výsledkům výzkumu „Život ve stáří“, který byl realizován Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí v roce 2002

se zaměřením na osoby seniorského věku (In Svobodová, 2010, s. 5). Za důležité považují mít jistotu, že v případě zdravotních komplikací je v domě někdo, na koho se mohou obrátit. Rovněž oceňují veškerou pomoc s pracemi v domácnosti, okolo domu a ochotu dětí pomoci v případě odvozu, kdy se potřebují dostat z místa svého bydliště do vzdálenějších míst.

Naproti tomu participanti z Generace X nejvíce zmiňují pomoc ze strany rodičů především s dětmi. Nejčastěji vyskytovanou pomocí byla ta, která se týkala hlídání vnoučat, dále obstarání v době nemoci, či odvozu do kroužků. Tyto závěry potvrzují výsledky uveřejněné v sociologickém časopise „*Naše společnost*“ (SOC.CAS, ©2014) ve stati „*Typologie prarodičovství v české společnosti – faktory ovlivňující zapojení prarodičů do péče o vnoučata*“, týkající se poskytované pomoci ze strany prarodičů s vnoučaty do deseti let.

Z provedených rozhovorů vyplývá, že obě generace nahlíží na vzájemnou solidaritu ze své perspektivy. Zatímco pro generaci starší je důležitá vzhledem k věku emocionální podpora, generace mladší si váží ze strany rodičů veškerou pomoc s nejmladší generací, což je vzhledem ke skloubení rodičovských a pracovních povinností pochopitelné.

Na základě zjištěných výsledků se ukazuje, že z hlediska Bengtsonovy klasifikace (s. 35) tedy obě generace oceňují na vzájemných vztazích zejména projevy solidarity citové a solidarity pomoci.

VO4: Jak nahlízejí příslušníci Generace Baby boomers a Generace X na péči o blízkého člověka v domácím prostředí?

Všechny participantky z Generace Baby boomers už v rámci své rodiny hovořily o případné pomoci ze strany dětí. Toho, že děti s budoucí pomocí vůči svým rodičům počítají, si velmi váží. Participantky z Generace Baby boomers se vyjádřily, že i přesto, že v budoucnu nechtějí být nikomu na obtíž, by rády zůstaly ve svém prostředí i v případě nemoci tak dlouho, jak to bude možné. Mé zjištění odpovídá výsledkům z nejaktuálnějšího průzkumu Institutu sociální práce, z.s., zveřejněné v tiskové zprávě „*Většina Čechů chce ŽÍT DOMA, i když se stane závislá na péči druhých*“ (2020), ve které se uvádí, že 69,2 % dotázaných si přeje zůstat ve svém přirozeném prostředí, i když budou závislí z různých důvodů na pomoci druhé osoby.

Participanty Generace X se shodně vyjádřili, že s budoucí pomocí o své rodinné příslušníky v domácím prostředí počítají. To, zda vnímají mezilidské vztahy jako v rodině jako vřelé,

či chladné, zda se jedná o rodiče vlastní, či partnerovy, neovlivňuje v tomto směru jejich smýšlení týkající se budoucí péče o blízkou osobu v jejich přirozeném prostředí. Tento typ pomoci považují za samozřejmost, či povinnost, která se s vícegeneračním bydlením pojí. Tyto závěry potvrzují výsledky uveřejněné ve výzkumné zprávě „*Výzkum veřejného mínění zaměřený na sladění pracovního a rodinného života a rovnost žena a mužů v oblasti rodinné politiky a trhu práce*“ (2016, s. 83), kdy respondenti, kteří mají stále rodiče, odpovídali na otázku týkající se zapojení státu či rodiny do péče a na niž se 86,7 % shodlo, že za péči o seniora zodpovídá spíše rodina.

Podle Bengtsonovy kategorizace mezigenerační solidarity (s. 35) je zřejmé, že participanti mého výzkumu vnímají zejména solidaritu normativní, která se odvíjí od vzájemného předpokladu nebo očekávání závazků mezi dospělými dětmi a jejich rodiči. Také se ukazuje, že obě generace mají částečné povědomí o možnostech podpory státu při péči o osobu blízkou, až již v podobě příspěvku na péči, odlehčovacích služeb a denních stacionářů.

HVO: Jaký je pohled příslušníků Generace Baby boomers a Generace X na soužití ve vícegenerační rodině na základě jejich zkušeností?

Příslušníci obou generací pohlížejí na soužití ve vícegenerační rodině i přes občasné nesoulad veskrze pozitivně. Zatímco pro participantky z Generace baby boomers se podoba vzájemné komunikace a mezilidských vztahů jeví jako prioritní, participanti z Generace X případným neshodám velkou váhu nepřičítají a dokážou se nad případný nedostatek komunikace nebo vztahové problémy povznést. Podoba komunikace je dána zejména tím, zdali jsou obě generace ke vzájemné komunikaci nakloněny, zdali mají společná témata, umí naslouchat a zda nechají druhou stranu, aby i ona vyjádřila svůj názor. V rodinách, kde k sobě příslušníci obou generací našli společnou cestu, tkvěl úspěch především ve vzájemných sympatiích, respektu, toleranci a uznání mezi oběma generacemi. Každý participant využívá jiné strategie k tomu, aby vícegenerační bydlení bylo pro všechny příjemné, aby přinášelo, co možná nejméně konfliktních situací. Jako efektivní se ukazuje v rámci soužití nastavení pravidel, které obě generace respektují. Každá generace má vždy něco, čím může přispět k pohodě společného soužití, jde jen o to tato pozitiva najít a umět je dostatečně ocenit.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Každé soužití přináší nejen pozitiva, ale má jistě i svá úskalí, což u mezigeneračního soužití rodin platí dvojnásobně. Mnoho lidí na tento typ soužití nahlíží jako na něco, co je z jejich pohledu staromódní či zavazující. Existují však rodiny, ve kterých společné bydlení s jinou generací tradicí, která je předávána z pokolení na pokolení. Z mého pohledu je mezigenerační soužití místem, ve kterém má každý zúčastněný mnohem více příležitostí poznat jinou generaci, naučit se vzájemné kooperaci, místem k posilování rodinných vazeb. Také přináší možnost prožít daleko více chvil s těmi, kteří jsou v jeho životě nejbližšími.

Z výsledků provedeného zkoumání vyplývá, že v mezigeneračním soužití rodin je v oblasti komunikace důležité umět komunikovat právě tak, abychom společně s druhou stranou došli k závěrům, které budou pro obě zúčastněné strany vyhovující. Dokázat přijmout názor druhého člověka a také využít svých dovedností k předcházení konfliktních situací, podívat na problém i očima toho druhého. V mezilidských vztazích mezi jednotlivými generacemi je zásadní tolerance, trpělivost, vzájemný respekt, ohled na potřeby jiné generace. V oblasti mezigenerační solidarity projevit ochotu k poskytnutí potřebné pomoci a podpory. Vědět, že je v mém okolí vždy někdo, kdo je mi nablízku, kdo mi vyjde vstříc. Čas strávený s našimi blízkými nám nikdo a nic nenahradí, což si mnohdy uvědomíme až tehdy, když už není cesty zpět.

Pro praxi lze proto doporučit v rámci sociální pedagogiky formou besed, seminářů, či vzdělávacích programů rozvíjet v každém věku, v jakémkoliv sociálním prostředí a v jakékoliv instituci zejména otevřenou a efektivní komunikaci, empatii a toleranci, mezigenerační vztahy a mezigenerační solidaritu. Inspirovat se lze například na stránkách mezigenerace.cz, generacebezhranic.cz, či mezi-nami.cz.

8 ZÁVĚR

Diplomová práce se věnovala analýze pohledu zástupců Generace Baby boomers a Generace X na soužití pod jednou střechou. Cílem práce bylo na základě fenomenologických polostrukturovaných rozhovorů, tedy rozhovorů, u kterých jde především o to, že participanti o svých životech a zkušenostech vyprávějí volným způsobem, zjistit jaká je v tomto typu soužití podoba komunikace, jak je nahlíženo na vzájemné vztahy, jaká pomoc je v rámci mezigenerační solidarity považována za významnou a jaká je představa o budoucnosti.

V teoretické části byly popsány dosavadní poznatky týkající se společnosti, rodiny, oblasti komunikace, sociální interakce, interpersonálních vztahů, mezigenerační solidarity a vícegeneračního soužití.

Praktická část práce přináší zodpovězení hlavní výzkumné otázky a rovněž i dílčích výzkumných otázek. Zjištěné výsledky přinesly ucelený obraz o tom, jakým způsobem nahlíží v mezigeneračním soužití jednotlivé generace na komunikaci, vztahy a mezigenerační solidaritu. Ukázaly, v čem je tato forma soužití pro jednotlivé generace přínosem, či naopak jaká úskalí přináší a jaké strategie jednotlivé generace využívají k tomu, aby toto soužití bylo místem, ve kterém se všichni cítí spokojeně.

Z výzkumu vyplynulo, že každý z participantů v zásadě vnímá společné soužití jako přínosné a pozitivní, a to i v situacích, kdy vzájemná komunikace a vztahy nejsou na nejlepší úrovni. Pochvalují si vzájemnou pomoc, která vyváží někdy zvýšené nároky na vzájemnou empatii a toleranci.

V mezigeneračním soužití rodin je důležité zejména, aby se příslušníci jednotlivých generací tolerovali, měli úctu jeden ke druhému, vycházeli si vstříc, podporovali se, dokázali vždy v rámci soužití najít kompromis, vzájemně se obohacovali a jako rodina drželi v dobrém i zlém při sobě.

Diplomová práce by mohla být inspirací pro ty, kteří se o problematiku vícegeneračního soužití zajímají a mohou čerpat z poznatků, ke kterým jsem v rámci svého výzkumu dospěla. Také může pomoci v rozhodování těm, kteří možnost vícegeneračního soužití zvažují.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BERGH, Joeri Van Den a Mattias BEHRER. *How Cool Brands Stay Hot: Branding to Generations Y and Z*. 3. Kogan Page Publishers, 2016. ISBN 9780749477219.
- [2] BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 253 s. ISBN 8024407353.
- [3] CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980, 203 s., ISBN neuvedeno
- [4] DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*: 6. vydání. Praha: Grada, 2008, 502 s. Expert. ISBN 9788024720180.
- [5] GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992, 647 s. ISBN 8085605287.
- [6] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 9788087109199.
- [7] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Sociální gerontologie, aneb, Senioři mezi námi*. Praha: Galén, 2012, 194 s. ISBN 9788072629008.
- [8] HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 3. vydání. Praha: Portál, 2003, 165 s. ISBN 978-80-7178-763-9
- [9] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ-CÍSAŘOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 807178303X.
- [10] HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2007, 280 s. Pedagogika. ISBN 9788024711683.
- [11] HOLMEROVÁ, Iva, JURAŠKOVÁ, Božena, ZIKMUNDOVÁ, Květuše. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 3., přeprac. a dopln. vyd. Praha: EV public relations, 2007, 143 s. ISBN 978-80-254-0179-8.
- [12] HORVÁTHOVÁ, Petra, BLÁHA Jiří, ČOPÍKOVÁ, Andrea. *Řízení lidských zdrojů: nové trendy*. Praha: Management Press, 2016, 428 s. ISBN 978-80-7261-430-1.
- [13] HONEY, Peter. *Tváří v tvář*, 1. vydání. Praha: Grada, 1997. 184 s. ISBN 80-7169-372-3
- [14] HRDLIČKA, Michal, KURIC, Julián, BLATNÝ, Marek. *Krize středního věku: úskalí a šance*. Praha, Portál, 2006, 167 s. ISBN: 80-7367-168-9
- [15] JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012, 258 s. ISBN 9788024736792.

- [16] JANOUŠEK, Jaromír. *Sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 185 s.
- [17] JEŘÁBEK, Hynek. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013, 316 s. Studie. ISBN 9788074191176.
- [18] JIŘINCOVÁ, Božena. *Efektivní komunikace pro manažery*. Praha: Grada, 2010, 138 s. Vedení lidí v praxi. ISBN 9788024717081.
- [19] KALVACH, Zdeněk, ZADÁK, Zdeněk, JIRÁK, Roman, ZAVÁZALOVÁ, Helena, SUCHARDA, Petr. *Geriatric a gerontologie*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2004, 864 s. ISBN 80-247-0548-6.
- [20] KLEVETOVÁ, Dana; DLABALOVÁ Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008, 202 s. Sestra. ISBN 978-80-247-2169-9.
- [21] KOCIANOVÁ, Renata. *Personální řízení: východiska a vývoj*. Praha: Grada, 2012. Psyché. ISBN 978-80-247-3269-5.
- [22] KOTLER, Philip. *Moderní marketing: 4. evropské vydání*. Praha: Grada, 2007, 1041 s. ISBN 9788024715452.
- [23] KOTLER, Philip a Kevin Lane KELLER. *Marketing management*. [4. vyd.]. Praha: Grada, 2013, 814 s. ISBN 9788024741505.
- [24] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 8073150042.
- [25] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 9788073673833.
- [26] KUCHAROVÁ, Věra, ŠTASTNÁ, Anna. *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, 154 s. ISBN 978-80-87007-76-1
- [27] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché. ISBN 8024712849.
- [28] LINHART, Jiří, PETRUSEK, Miroslav, VODÁKOVÁ, Alena, MAŘÍKOVÁ, Hana. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 1194 s. ISBN 80-7184-310-5
- [29] MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- [30] MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Radosti a starosti prarodičů aneb Když máme vnoučata*. 1. vyd. Praha: Grada, 1997. 144 s. ISBN 80-7169-455-X.
- [31] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. Vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. ISBN 80-85850-24-9

- [32] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010, 183 s. ISBN 9788073677398.
- [33] MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada, 2003, 361 s. Manažer. ISBN 8024706504.
- [34] MIKULÁŠTÍK, Milan. *Komunikační dovednosti v praxi*. 2., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2010, 325 s. Manažer. Komunikace. ISBN 9788024723396.
- [35] MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství. 2002, 250 s. Základy sociologie. ISBN 8086429059.
- [36] MOŽNÝ, Ivo. Sociální práce. Odborné revue. Brno: *Asociace vzdělavatelů v sociální práci*, 2012, 12(4). ISSN 1213-620
- [37] MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontologie - sociální nutnost postmoderní společnosti in Seniori z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, s. 5-17.
- [38] NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 9788020016799.
- [39] NOVÁK, Tomáš. *Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů*. Praha: Grada, 2014. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-5152-8.
- [40] NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010, 120 s. Sociologie. ISBN 9788024729572.
- [41] ONDREJKOVIČ, Peter. a kol. *Rodina v novom miléniu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2006, 168 s. ISBN: 80-8050-982-4
- [42] ORT, Jiří. *Kapitoly ze sociologie stáří: (společenské a sociální aspekty stárnutí)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta, 2004, 56 s., 1. obr. příl. ISBN 8070446366.
- [43] PETERS-KÜHLINGER, Gabriele a Friedel JOHN. *Komunikační a jiné "měkké" dovednosti: využijte svůj potenciál, rozvíňte své soft skills a staňte se úspěšnějšími*. Praha: Grada, 2007, 105 s. Poradce pro praxi. ISBN 9788024721453.
- [44] PETITCOLLIN, Christel. *Jak správně komunikovat se svým dítětem*. Praha: Pierot, 2009, 112 s. For life. ISBN 978-80-7353-142-3.
- [45] PLAŇAVA, Ivo. *Průvodce mezilidskou komunikací: přístupy-dovednosti-poruchy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 148 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0858-2.
- [46] PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika. ISBN 9788024734705.

- [47] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- [48] PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012, 294 s. ISBN 9788024739601.
- [49] PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 395 s. ISBN 9788026204039.
- [50] SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, 225 s. Sociologie. ISBN 9788024738505.
- [51] SEITL, Martin. *Poznávání interpersonálních charakteristik osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 164 s. Monografie. ISBN 9788024433202.
- [52] SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturněantropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-019-3.
- [53] SLAMĚNÍK, Ivan. *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada, 2011, 208 s. Psyché. ISBN 9788024733111.
- [54] SMĚKAL, Vladimír. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí*. Brno: Barrister & Principal, 2002, 517 s. ISBN 8085947803.
- [55] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001, 176 s. Studium. ISBN 8071785598.
- [56] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012, 219 s. ISBN 9788026202172.
- [57] SOURALOVÁ, Adéla a Michaela ŽÁKOVÁ. *Pod jednou střechou: třígenerační soužití v české společnosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020, 263 s. Sociologická řada. ISBN 9788073254988.
- [58] SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007, 284 s. Studie. ISBN 9788086429625.
- [59] ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, 247 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 8024608774.
- [60] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. s. 17. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [61] RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 208 s. ISBN 9788021057500.

- [62] ŘEZÁČ, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 8085931486.
- [63] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem: [vývojová psychologie]*: přepracované vydání. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014, 390 s. ISBN 9788026207726.
- [64] TAHAL, Radek, 2017. *Marketingový výzkum: postupy, metody, trendy*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0206-8.
- [65] TRÉLAÜN, Béatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál 2005. ISBN 80-7178-935-6
- [66] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5
- [67] VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, 263 s. ISBN 8071782912.
- [68] VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005, 319 s. ISBN 8071789984.
- [69] VYMĚTAL, Jan. *Průvodce úspěšnou komunikací: efektivní komunikace v praxi*. Praha: Grada, 2008, 322 s. Manažer. Komunikace. ISBN 9788024726144.
- [70] TRÉLAÜN, Béatrice. *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál, 2005, 143 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 8071789356.
- [71] ZAVÁZALOVÁ, Helena. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001, 97 s. ISBN 80-246-0326-8.
- [72] ZEMKE, Ron., RAINES, Claire., FILIPCZAK, Bob. *Generations at Work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in Your Workplace*. Amacom, 2013, 304 s. ISBN 978-08-144-0480-05.

Internetové zdroje:

ASOCIACE POSKYTOVATELŮ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB ČR: Současná struktura služeb dlouhodobé péče a prognóza potřebnosti sociálních služeb 2019–2050. In: *Apsscr.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-02-20]. Dostupné z:

https://www.apsscr.cz/files/files/A4_STRUKTURA%20DLOUHODOBE%20PECE.pdf

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Praha, 2012 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. In: *Zakonyprolidi.cz* [online]. Praha, 2006 [cit. 2021-03-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Statistická ročenka České republiky. In: *Czso.cz* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/123503153/32019820.pdf/fc671100-c2b8-4c60-a2d1-44341a7fa3a1?version=1.3>

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava a Marina ŠTÍPKOVÁ. Typologie prarodičovství v české společnosti. In: *Sreview.soc.cas.cz* [online]. 2014 [cit. 2021-04-06]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/cvvm/casopis-nase-spolecnost/prehled-clanku/71-2014-1/1752-typologie-prarodicovstvi-v-ceske-spolecnosti-factory-ovlivnujici-zapojeni-prarodicu-do-pece-o-vnoucatanejcastěji>

HELLER, Daniel. Psychologie vývojová a osobnosti. In: *Cuni.cz* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2014 [cit. 2021-01-23]. Dostupné z: https://pages.pedf.cuni.cz/kamv/files/2019/02/440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf

HRDLIČKOVÁ, Lucie. Řešíte také mezigenerační spory? In: *Nakladatelstvi.portal.cz* [online]. 2009 [cit. 2021-01-25]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/casopisy/psychologie-dnes/85347/resite-take-generacni-spory->

INSTITUT SOCIÁLNÍ PRÁCE. Žít doma. Většina Čechů chce ŽÍT DOMA, i když se stane závislá na péči druhých. In: *Institutsocialni prace.cz* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://zitdoma.cz/2020/02/05/vetsina-cechu-chce-zit-doma-i-kdyz-se-stane-zavisla-na-peci-druhych-vplyva-z-pruzkum-institutu-socialni-prace/>

KICHEVA, Tatyana. Management of Employees from Different Generations. In: *Unwe.bg* [online]. 2017 [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: https://www.unwe.bg/uploads/Alternatives/Kicheva_ea_en_br_1_2017.pdf

KING, W. Paul. Climbing Maslow's Pyramid. In: *Books.google.cz* [online]. 2016. [cit. 2021-01-23]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=bDJNJ53dFzsC&dq=Maslow&hl=cs&source=gbs_navlinks_s

MILKIE, Melissa. Why mothers should not feel guilty about spending no time with their children. In: *Independent.co.uk* [online]. 2015 [cit. 2021-02-12]. Dostupné z:

<https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/health-news/why-mothers-should-not-feel-guilty-about-spending-no-time-their-children-10142207.html>

MOŽNÝ, Ivo, PŘIDALOVÁ, Marie a BÁNOVCOVÁ Lenka. Mezigenerační solidarita. Předběžná zpráva z mezinárodního srovnávacího výzkumu: Hodnota dětí a mezigenerační solidarita. In: *Vupsv.cz* [online]. 2003 [cit. 2021-02-12]. Dostupné z:

<https://praha.vupsv.cz/Fulltext/mezgen.pdf>

MPSV. Strategické dokumenty v oblasti podpory rodiny. Výzkum veřejného mínění zaměřený na sladění pracovního a rodinného života a rovnost žen a mužů v oblasti rodinné politiky a trhu práce. In: *Mpsv.cz* [online]. 2016 [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/TACR_zprava_sladovani.pdf/432db929-6f1a-f1d7-e5d0-e2f6eb2b7676

MPSV. Obec přátelská rodině a seniorům. In: *Mpsv.cz* [online]. [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/obec-pratelska-rodine-a-seniorum>

MPSV. Rodina. In: *Mpsv.cz* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/Rodina>

MPSV. Národní strategie rozvoje sociálních služeb na období 2016-2025. In: *Mpsv.cz* [online]. Praha, 2016 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/577769/NSRSS.pdf/af89ab84-31ac-e08a-7233-c6662272bca0>

MPSV. Zpráva o rodině 2020. In: *Mpsv.cz* [online]. Praha, 2020 [cit. 2021-02-10].

Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Zpr%C3%A1va%20o%20rodin%C4%9B%202020.pdf/c3bdc63d-9c95-497d-bded-6a15e9890abd>

REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. Pohoda je nejdůležitějším důvodem pro setrvání důchodců v práci. In: *Socialnipolitika.cz* [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2017/05/zabava-nejdulezitejsim-duvodem-praci-duchodu/>

REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. Od dubna 2019 se příspěvek na péči doma ve IV stupni zvýší na 19 200,- Kč. Ve III. stupni od července 2019. In: *Socialnipolitika.cz* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z:

<https://socialnipolitika.eu/2019/01/prispevek-na-peci-doma-ve-iv-stupni-se-zvysi-na-19-200-kc-od-dubna-2019-ve-iii-stupni-bude-od-cervence-2019-vyplaceno-12-800-kc/>

REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. Aktualizovaná Koncepce rodinné politiky. In: *Socialnipolitika.cz* [online]. 2019 [cit. 2021-04-14]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Aktualizovana%CC%81-Koncepce-rodinne%CC%81-politiky-2019.pdf>

SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIÉ. In: *Encyklopedie.soc.cas.cz* [online]. 2013 [cit. 2021-01-18]. Dostupné z:

https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vztahy_interperson%C3%A1ln%C3%AD

STRAŠILOVÁ, Gabriela. „Husákovy“ versus „Havlovy děti“. In: *Czso.cz* [online]. 2013 [cit. 2021-02-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/52002e2055>

SVOBODOVÁ, Kamila. Demografické stárnutí a životní podmínky seniorů v České republice. In: *Vupsv.cz* [online]. [cit. 2021-04-06]. Dostupné z:

http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Do_1574.pdf

VLÁDA. Evropský den solidarity mezi generacemi. In: *Vlada.cz* [online]. Praha, 2010 [cit. 2020-11-11]. Dostupné z:

<https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/evropsky-den-solidarity-mezi-generacemi-71249/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd. a tak dále

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

např. například

Sb. Sbírka zákonů

tzv. takzvaně

VO výzkumná otázka

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	- Vývoj počtu a podílu bytových domácností podle typu v ČR v období 1991-2011.....	43
Tabulka 2	- Struktura typů bytových domácností podle druhu domu v ČR k 26. 3. 2011	43
Tabulka 3	- Struktura bytových domácností podle jejich typu v jednotlivých druzích domu v ČR k 26. 3. 2011	44
Tabulka 4	- Výskyt třígeneračních domácností v České republice v letech 2005-2017	45

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Písenná forma souhlasu s pořízením nahrávky rozhovoru

Příloha P II: Přepis rozhovoru

Příloha P III: Ukázka kódování rozhovoru

PŘÍLOHA P I: PÍSEMNÁ FORMA SOUHLASU S POŘÍZENÍM NAHRÁVKY ROZHOVORU

INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas se týká bakalářské práce na téma:

„Mezigenerační soužití rodin“.

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí respondentů. Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu účastníků výzkumu – v prepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).
- (3) Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
- (4) Jako účastník výzkumu máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Bc. Kateřina Dušková

Podpis:

Podle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V *Novém Jičíně* dne *6.2.2021* Podpis:

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHOVORU

Jak vnímáte vzájemnou komunikaci v rodině?

Myslím si, alespoň z mého pohledu, že co se komunikace týká, tak jsme na tom hodně dobře. Moje sestra taky bydlí s mladýma a tam je to teda oproti nám špatné. My se s dcerou, no a vlastně ani s jejím manželem nikdy nehádáme. Vždycky si všechno řekneme, už jsme se to za ty roky tak nějak naučily, že je lepší říct rovnou, co si člověk myslí, než být naštvaný a ten druhý neví co se děje. Možná dříve jsme se hádaly častěji, když jsme byly obě mladší, ale i tak to byly většinou hádky kvůli víceméně nepodstatným věcem. Ale vždycky jsme se snažily si o tom promluvit a vyjasnit si to, aby se to mezi náma co nejdříve urovnalo. I ty nepříjemné věci se musí řešit, tak to prostě je. Někdy to šlo rychleji, někdy pomaleji. Čím jsme obě starší, tím se nám snáze vše řeší, alespoň já to tak vnímám. Vlastně, když tak zpětně vzpomínám, už když byla malá, tak jsem jí říkala, ať mi raději řekne všechno hned za čerstva, že se s tím nějak popasuju, a že když se mi to nebude líbit, tak jí k tomu řeknu svoje. Takže si myslím, že i díky tomu komunikujeme s dcerou velmi dobře. Co se komunikace s jejím manželem týká, nemáme vůbec v ničem problém, zapadl do naší rodiny, jako by k nám patřil odjakživa a vážím si toho jaký je.

Co to pro vás znamená, že komunikujete tímto způsobem?

No, asi by mě to hodně mrzelo, kdybysme se nedokázali domluvit a nerozuměli si v rámci toho soužití. A nejen s dcerou, ale že jsme schopni komunikovat i s jejím manželem, jako, že jsme všichni na jedné vlně. To si asi ani neumím představit a vážím si toho, jsem za to moc ráda, že se vždycky najdeme nějaké společné řešení. Protože už mám taky něco za sebou, tak vím, že to by mě šízalo, že to nefunguje tak, jak by mělo.

Jak často spolu komunikujete?

Mluvíme spolu denně, v týdnu, když chodí mladí do práce, tak o něco míň, jak o víkendu. Sedneme si třeba u kafe a pořešíme co je potřeba. O víkendu, když jsou mladí doma a nikam nejedou, tak jsme spolu v podstatě od rána do večera. Všichni jsme dost upovídání, takže je pořád co řešit. Někdy se stane, že mladí snídají v posteli, tak to já si zase užiju klidné ráno a dělám si svoje. Někdy mi to vyhovuje, ale někdy si říkám, už ať vylezou.

O čem nejčastěji diskutujete?

O všem možném, ale nejčastěji asi o práci, co je v obci nového, co je potřeba udělat doma nebo venku.

Taky občas probereme nějaký seriál, nebo co uvaříme, nebo naplánujeme nějaký výlet, nebo kdy zajedeme do obchodu, když je potřeba nakoupit. Prostě takové ty běžné provozní věci.

Dokážete společně otevřeně hovořit na jakékoliv téma?

To si myslím, že jo. U nás každý řekne svůj názor, no a ve finále se vždycky nějak dohodneme, i když se třeba názorově úplně neshodneme, tak se to prostě udělá tou nejpříjemnější formou, aby byla spokojenost na všech stranách.

Jakou zkušenost máte se vzájemnými vztahy v rodině?

No tak v rámci naší rodiny vycházíme si myslím bez problémů. S dcerou jsem vlastně od jejích tří let

sama, takže za tu dobu už se vlastně známe a víme, co od sebe můžeme čekat, když třeba nemá některá

z nás úplně svůj den, tak to prostě přejdeme a víme, že zase bude fajn. Je potřeba si to nějak na začátku

začátku nastavit a udržovat to. Asi i proto, že víme, jaká každá jsme, bydlíme dohromady, že kdyby nám to už dříve skřípalo, tak bychom do toho ani jedna nešly. Naštěstí jsme si padli do oka i s jejím manželem a máme i spolu velmi blízký vztah. To jsem si právě dříve říkala, co když si najde někoho a ten mi nebude sedět. No, a když náhodou někdy k něčemu dojde, tak to беру tak, že i tohle k tomu vlastně patří a je důležité se nad tím umět povznést, prostě to přejít. Každý jsme nějaký, máme svoje klady i zápory a je potřeba to takhle brát.

Co to pro vás jako pro maminku znamená, že máte v rodině dobré vztahy?

No tak asi to, že si můžu v klidu říct, že jsem ji zřejmě dobře vychovala (slzy v očích) a proto máme mezi sebou takový blízký vztah. Přece jenom to nebylo lehké, když jsem s ní zůstala sama. Mám jenom ji a asi bych to těžko nesla, kdyby nám to neklapalo. Jsem na ni dost fixovaná a upřímně bych

si to asi vyčítala, kdybychom si jako matka a dcera nerozuměly. A taky jsem ráda, že si právě rozumím i s jejím manželem. No snad nám to tak vydrží, nikdy nevíte, co se může stát.

Při jakých činnostech se nejvíce setkáváte?

Každopádně u jídla a u kávy a zákusku (smích), dejme tomu, jako víceméně tím, že třeba přes den jsou mladí pryč, takže spíš až večer a to už se těším, že přijdou. Někdy, když je

dobrý film, tak to přijdou a díváme se všichni společně. No a o víkendu je to různé. Máme velkou zahradu, takže tam je práce od jara do podzimu, každá ruka je dobrá, no a každý už má za ty roky tak nějak zavedené co kdo dělá. Ale třeba kytky, nebo když se sadí do zahrádky, tak to děláme společně s dcerou. Zeť třeba dělá něco v garáži, ale když je potřeba, tak taky přidá ruku k dílu.

Co to pro vás znamená, že společně trávíte čas?

Moc si toho společného času vážím a užívám si každé minuty. Znamená to pro mě hodně, jako hlavně

asi to, že jsem tady nezůstala na všechno sama.

Shodnete se v názorech a postojích na život?

To asi jo, někdy se sice stane, že prostě každá vidíme nějakou věc jinak, ale to je asi normální. Dcera to vidí svýma očima a já zase svýma, důležité, že se ve finále shodneme. Bodejť by ne, když je mezi náma rozdíl 32 let. Ona si vyslechne mě, já zase ji. Do jaké míry si z toho něco vezme nebo nevezme, tak to už zase nechávám na ní. Já jí vždycky říkám, udělej si to podle sebe, tohle jsou jenom rady, které mám osvědčené já. Člověk si párkrát v životě natluče nos a pak už ví co a jak. My jsme taky jako mladí dělali blbiny, protože to asi k životu patří. Každý si tím musí projít, udělat nějakou tu chybu. Prostě jak stárneš, tak Ti to všechno dochází, že to není tak jako úplně jak by si člověk přál. No a je pravda, že občas pak přišla a říkala: já jsem to fakt měla udělat podle toho, jak jsi mi říkala.

Jaká pomoc je pro vás v rámci společného bydlení nejdůležitější?

No prostě, když to vezmu ze svojí pozice tak prostě já nevím, když třeba potřebuji někam jet, k doktorovi, na nákupy, tak jim řeknu a oni mě tam zavezou. Nebo když jsem si koupila novou postel, tak sama bych to nedala dohromady, takže jsem poprosila mladé a bez řečí mi pomohli. Nebo když jsem třeba potřebovala odnést pytle s hlínou do skleníku, tak to udělal zeťák. Takže takové zatím provozní věci. Že bych ale byla vysloveně na ně s něčím odkázaná, tak to zatím ještě naštěstí ne. Ale člověk nikdy neví, co se může stát. Jsem ráda za to, že když něco potřebuju, tak mi pomůžou, a když potřebují oni, zase pomůžu já.

Vybaví se vám ještě něco?

No vlastně jo, když jsem byla na operaci s nohou a mladí měli zrovna v tom termínu někam odjet, tak to si pamatuju, že mi tenkrát dcera řekla, že nakonec nikam nepojedou, že zůstanou doma se mnou, kdyby se cokoliv stalo a že pojedou, až budu v pořádku. Tak to

jsem tenkrát hodně ocenila, za to jak bych to řekla, jsem byla opravdu moc ráda, že to pro mě udělali. Tak ještě mimo té materiální, asi i taková ta emocionální podpora, když je člověk v úzkých, že má vedle sebe někoho, kdo ho podpoří.

Řešily jste již s dcerou budoucnost, zejména situaci, kdyby bylo potřeba se o vás postarat?

Ano, řešily, dcera říkala, že kdyby toto nastalo, že určitě udělá všechno pro to, abych mohla zůstat doma. Tak vždycky v rodině byl u nás někdo, ať už moje matka, nebo její matka, kdy bylo potřeba se nějakým způsobem, o ně starat. Tak to bylo vždycky v rodině zavedené, že pokud je člověk jenom trochu schopný se o druhého postarat a zdravotní stav to dovolí, aby zůstal doma, tak doma prostě zůstane. Nestalo se, že bychom je dali do nějakého zařízení a vždycky jsme udělali maximum, pro to, aby dožil doma.

Co to pro vás znamená, že takhle dcera smýšlí?

Toto je pro mě taky dost zásadní, že mám v dceři oporu, jak se říká, po všech stránkách. A za to, co jsem s ní už prožila a znám ji, jak se v některých situacích vůči mně zachovala, si dovolím říct, že kdyby bylo cokoli, tak v tomto dodrží slovo, že by jí to prostě nedalo, za to dám za ni ruku do ohně. Prostě mám v ní důvěru a to je pro můj život to nejdůležitější.

Znáte nějaké formy pomoci v rámci sociálních služeb?

Teď nejsem úplně v obraze, jestli se něco od té doby, kdy byla doma maminka, změnilo. Když jsme se o ni starali, tak jsme čerpali příspěvek na péči, tuším, že jsme brali nějaký první stupeň. Jinak jsme nevyužívali žádnou sociální službu. Potom se ale její zdravotní stav docela rapidně zhoršil, musela do nemocnice domů, už se nevrátila.

Děkuji vám za rozhovor.

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA KÓDOVÁNÍ ROZHOVORU

Jak vnímáte vzájemnou komunikaci v rodině?

harmonie

Myslím si, alespoň z mého pohledu, že co se komunikace týká, tak jsme na tom hodně dobře.

Moje sestra taky bydlí s mladýma a tam je to teda oproti nám špatné. My se s dcerou, no a vlastně

taktika

ani s jejím manželem nikdy nehádáme. **Vždycky si všechno řekneme, už jsme se to za ty roky tak nějak**

naučily, že je lepší říct rovnou, co si člověk myslí, než být naštvaný a ten druhý neví co se děje.

disharmonie

Možná dříve jsme se hádaly častěji, když jsme byly obě mladší, ale i tak to byly většinou hádky kvůli

pokus o zlepšení

víceméně nepodstatným věcem. Ale vždycky jsme se snažily si o tom promluvit a vyjasnit si to,

nezbytnost

aby se to mezi náma co nejdříve urovnalo. **I ty nepříjemné věci se musí řešit,** tak to prostě je.

úsudek

Někdy to šlo rychleji, někdy pomaleji. **Čím jsme obě starší, tím se nám snáze vše řeší,** alespoň já to tak

vnímám. Vlastně, když tak zpětně vzpomínám, **už když byla malá, tak jsem jí říkala, ať mi raději řekne**

otevřenost

všechno hned za čerstva, že se s tím nějak popasuju, a že když se mi to nebude líbit, tak jí k tomu řeknu

harmonie

svoje. Takže si myslím, že i díky tomu komunikujeme s dcerou velmi dobře. **Co se komunikace s jejím**

manželem týká, nemáme vůbec v ničem problém, zapadl do naší rodiny, jako by k nám patřil odjakživa

a vážím si toho jaký je.

Co to pro vás znamená, že komunikujete tímto způsobem?

úsudek

No, asi by mě to hodně mrzelo, kdybysme se nedokázali domluvit a nerozuměli si v rámci toho soužití.

harmonie

A nejen s dcerou, ale **že jsme schopni komunikovat i s jejím manželem, jako, že jsme všichni na**

úsudek

jedné vlně. To si asi ani neumím představit a **vážím si toho, jsem za to moc ráda,** že se vždycky najdeme

úsudek

nějaké společné řešení. Protože už mám taky něco za sebou, tak vím, **že to by mě sžíralo, že to nefunguje**

tak, jak by mělo.

Jak často spolu komunikujete?

komunikační rituály

Mluvíme spolu denně, v týdnu, když chodí mladí do práce, tak o něco míň, jak o víkendu.

komunikační rituály

Sedneme si třeba u kafe a pořešíme co je potřeba. O víkendu, když jsou mladí doma a nikam nejedou,

společná řeč

tak jsme spolu v podstatě od rána do večera. Všichni jsme dost upovídání, takže je pořád co řešit.

Někdy se stane, že mladí snídají v posteli, tak to já si zase užiju klidné ráno a dělám si svoje.

Někdy mi to vyhovuje, ale někdy si říkám, už ať vylezou.

O čem nejčastěji diskutujete?

společná řeč

O všem možném, ale nejčastěji asi o práci, co je v obci nového, co je potřeba udělat doma nebo venku.

Taky občas probereme nějaký seriál, nebo co uvaříme, nebo naplánujeme nějaký výlet, nebo kdy zajedeme

do obchodu, když je potřeba nakoupit. Prostě takové ty běžné provozní věci.

Dokážete společně otevřeně hovořit na jakékoliv téma?

taktika

To si myslím, že jo. U nás každý řekne svůj názor, no a ve finále se vždycky nějak dohodneme, i když

taktika

se třeba názorově úplně neshodneme, tak se to prostě udělá tou nejpříjemnější formou, aby byla

spokojenost na všech stranách.

Jakou zkušenost máte se vzájemnými vztahy v rodině?

mýma očima

No tak v rámci naší rodiny vycházíme si myslím bez problémů. S dcerou jsem vlastně od jejích tří let

co člověk - to originál

sama, takže za tu dobu už se vlastně známe a víme, co od sebe můžeme čekat, když třeba nemá některá

po bouři se vyjasní

z nás úplně svůj den, tak to prostě přejdeme a víme, že zase bude fajn. Je potřeba si to nějak na začátku

pravidla

vzájemný respekt

začátku nastavit a udržovat to. Asi i proto, že víme, jaká každá jsme, bydlíme dohromady, že kdyby nám

to už dříve skřípalo, tak bychom do toho ani jedna nešly. Naštěstí jsme si padli do oka i s jejím manželem
pocity
a máme i spolu velmi blízký vztah. To jsem si právě dříve říkala, co když si najde někoho a ten mi nebude
jsem nad věcí
sedět. No, a když náhodou někdy k něčemu dojde, tak to беру tak, že i tohle k tomu vlastně patří a je důležité
každá mince má dvě strany
se nad tím umět povznést, prostě to přejít. Každý jsme nějaký, máme svoje klady i záporny a je potřeba to
takhle brát.

Co to pro vás jako pro maminku znamená, že máte v rodině dobré vztahy?

mýma očima
No tak asi to, že si můžu v klidu říct, že jsem ji zřejmě dobře vychovala (slzy v očích) a proto máme mezi
pocity
sebou takový blízký vztah. Přece jenom to nebylo lehké, když jsem s ní zůstala sama.

Mám jenom ji a asi bych to těžko nesla, kdyby nám to neklapalo. Jsem na ni dost fixovaná a upřímně bych
pocity mýma očima
si to asi vyčítala, kdybychom si jako matka a dcera nerozuměly. A taky jsem ráda, že si právě rozumím
i s jejím manželem. No snad nám to tak vydrží, nikdy nevíte, co se může stát.

Při jakých činnostech se nejvíce setkáváte?

Každopádně u jídla a u kávy a zákusku (smích), dejme tomu, jako víceméně tím, že třeba přes den jsou
mladí pryč, takže spíš až večer a to už se těším, že přijdou. Někdy, když je dobrý film, tak to přijdou
a díváme se všichni společně. No a o víkendu je to různé. Máme velkou zahradu, takže tam je práce od jara
když můžu - pomůžu
do podzimu, každá ruka je dobrá, no a každý už má za ty roky tak nějak zavedené co kdo dělá.
spolupráce
Ale třeba kytky, nebo když se sadí do zahrádky, tak to děláme společně s dcerou. Zet' třeba dělá něco
v garáži, ale když je potřeba, tak taky přidá ruku k dílu.

Co to pro vás znamená, že společně trávíte čas?

Moc si toho společného času vážím a užívám si každé minuty. Znamená to pro mě hodně, jako hlavně asi to, že jsem tady nezůstala na všechno sama.

Shodnete se v názorech a postojích na život?

To asi jo, někdy se sice stane, že prostě každá vidíme nějakou věc jinak, ale to je asi normální.

co člověk – to originál

Dcera to vidí svýma očima a já zase svýma, důležité, že se ve finále shodneme. Bodejť by ne, když je mezi náma rozdíl 32 let. Ona si vyslechne mě, já zase ji. Do jaké míry si z toho něco vezme nebo nevezme, tak to už zase nechávám na ní. Já jí vždycky říkám, udělej si to podle sebe, tohle jsou jenom rady, které mám osvědčené já. Člověk si párkrát v životě natluče nos a pak už ví co a jak. My jsme taky jako mladí dělali blbiny, protože to asi k životu patří. Každý si tím musí projít, udělat nějakou tu chybu. Prostě jak stárneš, tak Ti to všechno dochází, že to není tak jako úplně jak by si člověk přál. No a je pravda, že občas pak přišla a říkala: já jsem to fakt měla udělat podle toho, jak jsi mi říkala.

Jaká pomoc je pro vás v rámci společného bydlení nejdůležitější?

taxi

No prostě, když to vezmu ze svojí pozice tak prostě já nevím, když třeba potřebuji někam jet, k doktorovi,

šikovné ruce

na nákupy, tak jim řeknu a oni mě tam zavezou. Nebo když jsem si koupila novou postel, tak sama bych to

ochota

nedala dohromady, takže jsem poprosila mladé a bez řečí mi pomohli. Nebo když jsem třeba potřebovala

odnést pytle s hlinou do skleníku, tak to udělal zeťák. Takže takové zatím provozní věci. Že bych ale byla

vysloveně na ně s něčím odkázaná, tak to zatím ještě našťestí ne. Ale člověk nikdy neví, co se může stát.

ochota

Jsem ráda za to, že když něco potřebuju, tak mi pomůžou, a když potřebují oni, zase pomůžu já.

Vybaví se vám ještě něco?

nesnáze

No vlastně jo, když jsem byla na operaci s nohou a mladí měli zrovna v tom termínu někam

odjet, tak to si pamatuju, že mi tenkrát dcera řekla, že nakonec nikam nepojedou, že zůstanou dohled

doma se mnou, kdyby se cokoliv stalo a že pojedou, až budu v pořádku. Tak to jsem tenkrát hodně ocenila, ochota

za to jak bych to řekla, jsem byla opravdu moc ráda, že to pro mě udělali. Tak ještě mimo té materiální, když můžu - pomůžu

asi i taková ta emocionální podpora, když je člověk v úzkých, že má vedle sebe někoho, kdo ho podpoří.

Řešily jste již s dcerou budoucnost, zejména situaci, kdyby bylo potřeba se o vás postarat?

výhled do budoucnosti

Ano, řešily, dcera říkala, že kdyby toto nastalo, že určitě udělá všechno pro to, abych mohla zůstat doma.

zpátky do minulosti

Tak vždycky v rodině byl u nás někdo, ať už moje matka, nebo její matka, kdy bylo potřeba se nějakým

způsobem, o ně starat. Tak to bylo vždycky v rodině zavedené, že pokud je člověk jenom trochu schopný

se o druhého postarat a zdravotní stav to dovolí, aby zůstal doma, tak doma prostě zůstane. Nestalo se,

doma je doma

že bychom je dali do nějakého zařízení a vždycky jsme udělali maximum, pro to, aby dožil doma.

Co to pro vás znamená, že takhle dcera smýšlí?

Toto je pro mě taky dost zásadní, že mám v dceři oporu, jak se říká, po všech stránkách. A za to,

co jsem s ní už prožila a znám ji, jak se v některých situacích vůči mně zachovala, si dovolím

svědomí

řict, že kdyby bylo cokoliv, tak v tomto dodrží slovo, že by jí to prostě nedalo, za to dám za ni ruku do

ohně. Prostě mám v ní důvěru a to je pro můj život to nejdůležitější.

Znáte nějaké formy pomoci v rámci sociálních služeb?

Ted' nejsem úplně v obraze, jestli se něco od té doby, kdy byla doma maminka změnilo. Když jsme povědomí se o ni starali, tak jsme čerpali příspěvek na péči, tuším, že jsme brali nějaký první stupeň.

Jinak jsme nevyužívali žádnou sociální službu. Potom se ale její zdravotní stav docela rapidně zhoršil, musela do nemocnice domů, už se nevrátila.